

PROSTORSKA DIFERENCIACIJA SLOVENIJE PO SELITVENI MOBILNOSTI PREBIVALSTVA

(z 2 tabelama in 3 kartami v tekstu ter 1 tabelo in 13 kartami v prilogi)

SPATIAL DIFFERENTIATION OF SLOVENIA ACCORDING TO THE MIGRATION MOBILITY OF THE POPULATION

(with 2 Tables and 3 Maps in Text and 1 Table and 13 Maps in Annex)

VLADIMIR KLEMENČIČ

SPREJETO NA SEJI ODDELKA ZA PRIRODOSLOVNE VEDE
RAZREDA ZA PRIRODOSLOVNE IN MEDICINSKE VEDE
SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI
DNE 17. NOVEMBRA 1969

UVOD

Razprava o prostorski diferenciaciji Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva je prvi del študije o demogeografskem razvoju SR Slovenije v povojnem razdobju. Drugi del bo obravnaval socialnoekonomsko strukturo ter rast prebivalstva.

Začetek proučevanja selitvene mobilnosti prebivalstva sega v leto 1951, ko sem na pobudo pokojnega profesorja Melika pričel v okviru Inštituta za geografijo SAZU s proučevanju dnevne migracije delovne sile in drugih oblik selitev v Sloveniji. Po ustanovitvi Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani smo leta 1962 s finančno pomočjo Sklada Borisa Kidriča nadaljevali s sistematičnim proučevanjem dnevne migracije industrijske delovne sile na osnovi gradiva, ki so ga v seminarskih nalogah obdelali slušatelji Oddelka za geografijo Filozofske fakultete in ustreznega gradiva za leto 1961, ki nam ga je posredoval Zavod za statistiko SRS. Da bi za potrebe programiranja regionalnega razvoja Slovenije proučevanje regionalnih selitvenih tokov čim bolj razširili, smo vanj vključili tudi sezonske selitve delavcev v inozemstvo in poreklo stalno naseljenega prebivalstva po rojstnem kraju. Vse to nam daje osnove za prvi poizkus rajonizacije Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva.

Zahvaliti se moram pokojnemu profesorju Meliku za dragocene napotke v začetni fazi proučevanja dnevne migracije delovne sile v Sloveniji. Posebno se zahvaljujem profesorju Ilešiču, ki mi je z nasveti pomagal pri delu. Za sodelovanje se moram zahvaliti sodelavcem Inštituta za geografijo, med njimi zlasti tov. Boži Antonić za koordiniranje analitskega in kartografskega dela.

Za finančno pomoč se zahvaljujem Skladu Borisa Kidriča in Biroju za regionalno prostorsko planiranje Republiškega sekretariata za urbanizem.

Za dragocene podatke se zahvaljujem Zavodu za statistiko SRS ter slušateljem Oddelka za geografijo na Filozofski fakulteti. Slušateljem pripada še posebna zahvala, ker so opravili zamudna preizkusna dela s tabeliranjem in prijavo kart.

Vsem, ki bodo prebirali to delo, se pa že vnaprej zahvaljujem za vse kritične pripombe in ideje, ki mi bodo lahko v pomoč pri nadaljnjem delu.

Vladimir Klemenčič

SELITVENA MOBILNOST KOT ELEMENT SOCIALNO GEOGRAF- SKEGA RAZVOJA V PROCESU INDUSTRIALIZACJE SLOVENIJE

Nekaj splošnih značilnosti

Slovenija je dežela, ki se intenzivno preobraža iz klasične agrarne v »industrijsko pokrajino«. Z uveljavljanjem industrijske tehnologije doživljamo preoblikovanje agrarne v industrijsko gospodarsko in demografsko strukturo.

Učinki industrijske tehnologije se ne uveljavljajo enako v vseh področjih Slovenije. Način, intenzivnost in dinamika njihovega uveljavljanja se od področja do področja zelo razlikujejo. Primer najbolj ekstremnih razlik sta ljubljansko področje na eni ter subpanonski severovzhodni ter vzhodni del Slovenije na drugi strani. Na ljubljanskem območju v gospodarstvu, načinu življenja prebivalstva in v zunanji podobi že prevladujejo elementi industrijske družbe. V severovzhodni in vzhodni subpanonski Sloveniji so pa elementi klasične agrarne družbe še vedno v prevladi, čeprav se tudi tu na svoj način že uveljavljajo elementi industrijske družbe. Pa tudi druga področja Slovenije se v tem pogledu razlikujejo med seboj.

Slovenija še ni preživela vseh učinkov upravno teritorialne razbitosti iz avstroogrške dobe. Na današnjem ozemlju SR Slovenije je bila takrat kot upravna enota v celoti le dežela Kranjska. V vseh drugih deželah (na Štajerskem, Koroškem, Goriškem, Tržaškem in v Istri) je bilo slovensko ozemlje obrobno. V večini teh dežel je bilo slovensko prebivalstvo v manjšini, deželni centri, ki so bili hkrati gospodarski centri, pa so bili na robu ali izven slovenskega ozemlja. Tako je živelo slovensko prebivalstvo na Štajerskem in na Koroškem z Nemci, na Goriškem z Italijani, na Tržaškem in v Istri pa s Hrvati in Italijani. Prebivalstvo Beneške Slovenije, ki je bila do zadnje četrtine 19. stoletja pod Avstroogrsko, od tedaj naprej pa pod Italijo, živi v isti deželi z Italijani. Prebivalstvo Prekmurja pa je živelo v isti upravni enoti z Madžari. Zaradi take upravno politične razdelitve se je lahko uveljavljalo tuje, neslovensko prebivalstvo in imelo dolgo dobo svoj gospodarski ter politični vpliv na slovenskem ozemlju, ki je danes del SR Slovenije.

Slovensko prebivalstvo je bilo pretežno kmečko z zelo neugodnimi socialno posestnimi razmerami. Prirodni prirastek prebivalstva agrarno prenaseljenega podeželja ni mogel dobiti zaposlitve v mestih, zato se je morala večina mladine izseljevati. Kmečki gospodarji so si morali iskati dodatnih virov zaslužka s sezonskim delom v inozemstvu, hkrati se je pa doseljevalo na slovensko ozemlje tuje prebivalstvo. Tudi učinki razbitosti današnjega ozemlja SRS med prvo in drugo svetovno vojno na primorski del pod Italijo, in del, ki je bil vključen v Jugoslavijo, še danes niso popolnoma zabrisani. Neugodna socialna struktura s politično gospodarsko podrejenostjo slovenskega prebivalstva se spreminja ter odмира šele po drugi svetovni vojni z uveljavljanjem industrijske družbe in oblikovanjem enotnega slovenskega gospodarskega prostora.

Vse to je povezano s stopnjevanjem mobilnosti prebivalstva, ki se izraža v živahnih migracijskih tokovih najrazličnejših smeri.

Po načinih in pogojih uveljavljanja elementov industrijske družbe v Sloveniji moramo zaradi lažjega razumevanja novejših aktualnih problemov mobilnosti prebivalstva in regionalnega razvoja razlikovati dvoje razdobj: razdobje politične zaprtosti z elementi gospodarske avtarkičnosti v prvem desetletju po drugi svetovni vojni, ter obdobje gospodarskega in političnega povezovanja Slovenije z mednarodnimi gospodarskimi tokovi, pri čemer ima posebno vlogo učinek odpiranja meja, tako proti vzhodu kot proti zahodu. To odpiranje meja pomeni ponovno oživiljanje tradicionalne pomembnosti geografske lege Slovenije na stikališču velikih evropskih makroregionalnih enot: alpskega, dinarskega, panonskega in severnojadranskega sveta. Ponovno se oživlja pomen Slovenije kot področja križanja evropsko pomembnih prometnih poti, ki vodijo čez njo proti Sredozemlju in proti Jugovzhodni Evropi. Oživela je funkcija starih prometnih poti po zložitnih prehodih na meji med Alpami in Panonsko nižino, preko alpskega predgorja, med Ljubljansko in Celjsko kotlino, zlasti po nizkem kraškem prehodu mimo Postojnskih vrat med Ljubljano in severnim Jadranom. Z razvojem turizma v Dalmaciji in Jugovzhodni Evropi pa še posebej pridobivajo na pomenu ugodni alpski prehodi med Koroško in Slovenijo na Karavankah za tokove turistov iz Zahodne in Srednje Evrope.¹

Vidiki raziskave

Osnovni cilj raziskave je rajonizacija Slovenije po mobilnosti prebivalstva. Mobilnost prebivalstva je dober pokazovalec ekonomskih in socialnih procesov, ki se pojavljajo v Sloveniji kot celoti in v njenih posameznih predelih. Z industrializacijo se stopnjuje selitvena dinamika prebivalstva. Hitro se oblikujejo razni tipi migracijskih tokov, ki izražajo glede na značaj prostora odselitve in prostora doselitve ter številnosti in intenzivnosti tendence družbenoekonomske preobrazbe.

Doslej je proučeval te procese predsem Vogelnik, ki je opravil z analizo in klasifikacijo selitvenih tokov obsežno nalogo. Analiziral je selitve prebivalstva s podeželja v mesto, iz mest na podeželje, izseljevanje iz Slovenije in doseljevanje v Slovenijo.²

V svojem delu bom skušal s pomočjo statističnega gradiva o trajnih selitvah, podatkov o poreklu prebivalstva ter podatkov o dnevni migraciji izluščiti področja različne stopnje in različnih tipov mobilnosti prebivalstva. Pri tem mi je izhodišče kartografska analiza teh pojavov po upravno-političnih in katastrskih občinah. Skušal bom opredeliti in

¹ V. Klemenčič, *Some Elements of Urbanization and Regional Development of Slovenia*. Acta geologica et geographica. Universitatis Comenianae Geographica Nr. 6, Bratislava 1966, str. 145—174.

² D. Vogelnik, *Prikaz in analiza migracijsko urbanizacijskih tokov na območju Slovenije*. Demografski inštitut, Ekonomska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1967 (rokopis).

prostorsko razmejiti močno ali visoko mobilna, imobilna in prehodna, zmerno mobilna in nizko mobilna področja Slovenije. Razmejitev Slovenije na taka področja nam bo služila kot osnova pri ugotavljanju različne intenzivnosti razmeščanja gospodarskih dejavnosti ter poselitve in koncentracije prebivalstva. S kartografsko analizo po katastrskih občinah bomo lahko prostorsko omejili tudi imobilna agrarna področja, kamor ne seže vpliv mest z odtegotvanjem delovne sile v obliki dnevne migracije. Razlike v splošni gibljivosti prebivalstva in še posebej v intenzivnosti in strukturi dnevne migracije bomo ugotavljali še posebej s podatki o razmerju med moško in žensko delovno silo, ki dnevno potuje na delo v kraje z industrijo ter s podatki o deležu prebivalstva, ki s selitvami doteka v gravitacijska območja krajev z industrijo od blizu in od daleč. Na tej osnovi bomo gravitacijska območja dnevnih migracij razdelili na labilna in stabilna, na osnovi podatkov o številu in mreži krajev z industrijo pa bomo med njimi razlikovali monocentrična, policentrična in hierarhično centrirana policentrična. S podatki o strukturi industrijskih krajev in območij po panogah bomo opredeljevali monostrukturne in polistrukturne kraje z industrijo, ustrezno pa tudi njihova gravitacijska področja dnevnih migracij. Na osnovi celotne analize bomo Slovenijo delili na področja kopičenja in področja praznjenja prebivalstva, oziroma področja, kjer gospodarski razvoj lahko v večji ali manjši meri zadovoljuje potrebe prirodnega prirastka odraslega prebivalstva po delovnih mestih, in področja, kjer si mora ta prirastek zaradi gospodarskega zastajanja iskati zaposlitve s stalno ali začasno izselitvijo. Taka delitev Slovenije, zasnovana na analizi mobilnosti prebivalstva, nam lahko dobro služi za načrtno usmerjanje regionalnega razvoja z načrtno krepitevijo delovanja pozitivnih ter s preprečevanjem delovanja negativnih faktorjev socialnega in gospodarskega regionalnega razvoja.

Ob razkroju stare agrarne strukture se že povsod v Sloveniji uveljavljajo novi elementi industrijske strukture s tendencami prostorske koncentracije prebivalstva, diferenciacije in specializacije gospodarstva ter vse večje mobilnosti prebivalstva. Vse te tendence prihajajo do izraza v oblikovanju novega tipa pokrajine, ki vodi iz mestne pokrajine čez močno zgoščeno obmestje v obsežna pol urbanizirana podeželska področja, ki obsegajo večje število funkcijsko med seboj povezanih krajev z industrijo. V agrarnih področjih, kjer se uveljavlja industrijska tehnologija, se hitro uveljavlja načelo optimalne izrabe zemlje, ki je v nasprotju s proizvodnim načelom agrarne družbe, ki temelji na načelih maksimalne izrabe zemlje. Zato v takih področjih nazaduje obseg kmetijskih površin. V goratih področjih se znižuje zgornja meja stalne poselitve in se vse bolj uveljavlja težnja po strnjeni poselitvi v naseljih modernega agrarnega tipa. V Sloveniji se kažejo znaki prostorske diferenciacije in specializacije v urbanih področjih z oblikovanjem elementov *city-ja*. V Ljubljani se že oblikuje specializirani prostor nakupa in poslovnosti, ki je pomemben za vso Slovenijo.

V Sloveniji se oblikujejo kraji s polístrukturalno industrijo, v agrarnih področjih pa se uveljavlja težnja po specializaciji kmetijske proizvodnje.

Tendence gíbljivosti prebivalstva pa se kažejo v Sloveniji še posebej v selitvah prebivalstva. Mesta z njihovo okolico so postala območja privlačnosti, kar se izraža v tendenci koncentriranja prebivalstva z doseljivanjem z agrarnih področij in oblikovanjem širokih gravitacijskih območij dnevne migracije delovne sile. To so območja, kjer se stekajo tudi tokovi iz mesta naseljenega prebivalstva ter prebivalcev, ki se preseljujejo iz ene v drugo občino ter doseljujejo v Slovenijo iz drugih republik. Selitveni tokovi izražajo gíbljivost prebivalstva v horizontalni in vertikalni smeri.

Vertikalna mobilnost izraža zboljšanje socialnega položaja, prehod iz enega v drug socialni sloj. V naših razmerah pomeni to še v veliki meri tudi poklicno preslojitev kmečkega prebivalstva in hitro prekvalificiranje zaposlenih v nekmečkih poklicih. Mobilnost v horizontalni smeri pa izraža selitev prebivalstva z enega področja v drugo, iz vasi v mesto ali njegovo okolico, iz naselja v naselje, iz ene hiše v drugo ter iz stanovanja v drugo stanovanje v isti hiši.

Vertikalna mobilnost je lahko povezana s horizontalno. K selitvi teži delavec s svojo družino, ali pa neporočeni, kadar je z zboljšanjem socialnega položaja povezan tudi prehod iz enega v drugo podjetje, še posebej tedaj, kadar je to vezano na menjavo kraja zaposlitve.

Vertikalna mobilnost pa ni vselej povezana s horizontalno. Na samo vertikalno ali socialno mobilnost se zlasti omejuje poklicno preslojeno kmečko prebivalstvo, gospodarji kmečkih gospodarstev ali njihovih otroci, ki so predvideni za bodoče lastnike kmečkih gospodarstev.³

V Sloveniji se močno prepleta vertikalna ali socialna gíbljivost s horizontalno ali prostorsko. Z zboljšanjem socialnega položaja mestnega prebivalstva, ki je v naših razmerah povezano z motorizacijo, se tudi kombinira vertikalna s horizontalno mobilnostjo.

Za Slovenijo je značilna polovična mobilnost, ki se omejuje le na vertikalno smer. Gospodarji kmetij in odrasli člani kmečkih gospodarstev v širokem zaledju zaposlitvenih centrov se zaposle v nekmečkih poklicih izven kraja bivanja, vendar še naprej prebivajo na kmečkem domu. Tako se velikemu številu prebivalstva, ki je mobilno v vertikalni smeri, ni pridružila mobilnost v horizontalni smeri. Taka mobilnost je vezana na dnevno migracijo delovne sile.

Poseben tip prebivalstvene mobilnosti Slovenije so sezonski delavci, ki odhajajo na delo v tuje dežele. Med temi moramo ločiti dva tipa: sezonske delavce, lastnike kmetij, ali pa člane gospodinjstev s kmečkimi obrati, ki pred odhodom v tujino niso bili zaposleni v nekmečkih poklicih in še ob začasnem povratku domov delajo na kmetiji; ter sezonske delavce, ki so bili v Sloveniji pred odhodom na sezonsko delo že zapo-

³ K. Bolte, Vertikale Mobilität. Handbuch der empirischen Sozialforschung, I. Band, Stuttgart 1967, str. 1—32. — K. Horstmann, Horizontale Mobilität. Handbuch der empirischen Sozialforschung, II. Band, Stuttgart 1969, str. 44—64.

sleni v nekmečkih poklicih. Pri obeh tipih pomeni sezonska zaposlitev vertikalno in horizontalno mobilnost, ki sta začasnega značaja. Vendar je to osnova za nadaljnje hitre selitvene premike.

Vsak selitveni tok ima svoje vzroke in posledice, ki se na svoj način odražajo v prostoru, zato je to izrazito regionalen pojav. *Dnevni migranti povezujejo kraj prebivanja s krajem zaposlitve v zaključeno prostorsko enoto. Dnevni migranti, ki so lastniki kmečkih gospodarstev ali pa so člani kmečkih gospodinjstev, povezujejo agrarno z neagrarno proizvodnjo.* Pri selitvah s podeželja v mesto moramo iskati vzroke in posledice v krajih odselitve na podeželju ter v mestu ali njihovi okolici, prav tako pa tudi pri selitvah iz mesta v okolico. Pri dnevnih migracijah moramo iskati njihove vzroke in posledice v krajih bivanja ter v krajih zaposlitve in še posebej posledice v prostoru na poti med obema krajema. Pri tokovih sezonskih delavcev v inozemstvo pa moramo iskati vzroke in posledice v kraju odselitve v Sloveniji, v krajih doselitve v tujini, pa tudi v krajih Slovenije, kjer se sezonski delavci naselijo po svoji vrnitvi. Vsak migracijski tok spreminja gospodarsko in demografsko strukturo ter podobo pokrajine na svoj način. Spreminja torej celotno regionalno strukturo.

Analiza in klasifikacija posameznih selitvenih tokov, ki se prepletajo po področjih in jih izražamo z ustreznimi indeksi in kartogrami, nam lahko služi kot osnova za tipologijo področij glede na mobilnost prebivalstva in za regionalizacijo Slovenije po teh tipih. Odseljevanje mladega aktivnega prebivalstva s po narodi za agrarno gospodarstvo neprimernih področij vodi k staranju preostalega prebivalstva in praznjenju pokrajine. Stikanje doselitvenih tokov iz različnih smeri ter njihovo intenzivno prepletanje s tokovi dnevne migracije, je znak gospodarske privlačnosti področja. *Veliko število doselitvenih tokov, njihovo intenzivno prepletanje s tokovi dnevne migracije delovne sile, udeležba žensk med doseljenci, prevlada mladih prebivalcev med doseljenimi ter visoko število žensk med zaposlenimi, ki dnevno migrirajo iz kraja stanovanja v kraj zaposlitve, so znaki tendenc po visoki privlačnosti prostora za koncentracijo prebivalstva in gospodarskih dejavnosti. To so tudi znaki ugodnih pogojev za perspektivo gospodarskega razvoja v prostoru.*

Gradivo za proučevanje selitvene mobilnosti prebivalstva v Sloveniji — metode proučevanja

Po drugi svetovni vojni je posvetil Vogelник veliko pozornost proučevanju mobilnosti prebivalstva v Sloveniji. V študijah nam je nakazal tendence selitev prebivalstva ter jedra koncentracij po občinah v večjih ali manjših področjih Slovenije. V njegovih študijah so nakazane vrste, smeri in intenzivnost selitev po občinah ali obsežnejših področjih. Tu smo si za razliko od Vogelnikovih raziskav postavili za cilj mikro- in makro- rajonizacijo Slovenije po prebivalstveni mobilnosti ter po tendencah

h koncentraciji ali dekoncentraciji, odnosno k polnjenju ali praznjenju področij. Pri analizah so nam služili podatki različnega izvora in datuma ter različnih nivojev o stalnih migracijah, o sezonskih selitvah in dnevnih migracijah delovne sile, zaposlene v industriji, ter podatki o poreklu stalno naseljenega prebivalstva iz uradnega popisa prebivalstva leta 1961. O dnevni migraciji delovne sile, zaposlene v industriji, imamo podatke za dve razdobji. Za leto 1951 so zbrani na osnovi prehrabnenih kart delavcev po industrijskih podjetjih, za leto 1961 pa razpolagamo s podatki uradnega popisa prebivalstva. Podatke za obe razdobji smo obdelali po krajih in po spolu. Gradivo obeh razdobji je bilo razmeroma točno in primerljivo. Vse nepravilnosti, ki so se vrinile, smo z vnašanjem na kartograme sproti odstranjevali. V obeh primerih, leta 1951 in leta 1961, so delavci iz Prekmurja, ki so bili zaposleni in začasno naseljeni po raznih krajih osrednje Slovenije, navajali kot kraj stalnega prebivališča svoj domači kraj v Prekmurju. Zato smo morali take primere izločiti iz seznama dnevnih migrantov. Poseben problem je nastal, ko smo razvrščali manjše obrate med industrijske. Težave so bile tudi pri razvrščanju industrijskih obratov po panogah, ker so bili nekateri pri vsakem popisu uvrščeni v drugo panogo. Vse te pomanjkljivosti smo v večini primerov odpravili do take mere, da ne morejo vplivati na zanesljivost rezultatov celotnega dela.

Razdobje industrializacije Slovenije med letoma 1951 in 1961 pomeni višek dinamike prostorskih učinkov dnevne migracije delovne sile. Po tej dinamiki je Slovenijo težko primerjati s katerokoli drugo deželo v svetu. V tem razdobju se je s hitrim večanjem števila delovnih mest v industriji prelil s podeželja v mesta ali njihovo okolico velik del viškov delovne sile. To je tisti del prebivalstva, ki se je ob zaposlitvi v nekmečkem poklicu odselil iz svojega domačega kraja v bližnji kraj z industrijo⁴ v isti ali sosednji občini ali pa tudi v kraje z industrijo, ki so bolj ali manj daleč. To je doba, ko se je začela delovna sila kmečkih gospodinjstev hitro poklicno preslojevati, pa se z vključitvijo v neagrarno dejavnost izven domačega kraja ni odselila, temveč še naprej stanuje doma na kmetiji, od koder potuje vsak dan na delo in nazaj, pri tem pa še sodeluje v kmetijski proizvodnji. Po tej poti se kmečko gospodarstvo preoblikuje v mešano, delavsko-kmečko. V tem razdobju so se začrtale meje gravitacijskih območij dnevne migracije industrijske delovne sile. Vsako tako območje je po intenzivnosti dnevne migracije ter po strukturi dnevnih migrantov znotraj še naprej diferencirano.

Razvoj teh območij smo podrobno proučili s tem, da smo na dve seriji kart za vso Slovenijo v merilu 1 : 100 000 vnesli podatke o dnevnih migrantih, zaposlenih v industriji, po posameznih krajih z industrijo za leti 1951 in 1961.⁵ Iz kart, na katerih so zabeležene absolutne številke

⁴ H »krajem z industrijo« štejeemo v naši študiji vsa tista naselja, kjer industrija zaposluje več kot 20 ljudi.

⁵ Karte so izdelane v enem samem izvodu in jih hrani Zemljepisni muzej v Ljubljani.

o dnevnih migrantih v barvnih odtenkih za posamezne zaposlitvene kraje, se vidi, iz katerih krajev so odhajali dnevni migranti na delo, oziroma od kod in iz katerih krajev dobivajo po poti dnevne migracije delovno silo posamezni kraji z industrijo. Iz primerjave kart za obe leti, 1951 in 1961, pa se tudi dobro vidi, kako se gravitacijska območja dnevnega dotoka industrijske delovne sile v posamezne kraje z industrijo širijo in kako se stopnjuje intenzivnost tega odlivanja delovne sile s podeželja. Iz kart je tudi razvidno, kako se dnevni migranti, zaposleni v industriji, iz istega kraja bivanja lahko razhajajo v več krajev z industrijo.

Primerjava odlivanja industrijske delovne sile iz krajev prebivanja v zaposlitvene kraje med letoma 1951 in 1961 kaže, da se je število krajev, ki oddajajo delovno silo več krajem z industrijo, povečalo. Zvišalo pa se je tudi število krajev z industrijo, ki to delovno silo sprejemajo. Vse bolj se pa tudi večja vsakodnevna izmenjava delovne sile v industriji med kraji z industrijo.

Izoblikovala so se mejna gravitacijska območja dnevnih migracij posameznih krajev z industrijo. Kraji teh območij oddajajo svojo delovno silo dvema, pa tudi več krajem z industrijo. Tako so se med letoma 1951 in 1961 na slovenskem ozemlju izoblikovala območja prepleteneh migracijskih tokov.

S ploskovno metodo izdelane karte o dnevni migraciji industrijske delovne sile za leti 1951 in 1961, kažejo, da so se gravitacijska zaledja dnevne migracije delovne sile posameznih krajev z industrijo že povezala v sklenjeno območje, ki se vleče od Jesenic mimo Ljubljane, Celja in Slovenske Bistrice do Maribora, zajema pa tudi Mežiško in Mislinjsko dolino ter Velenjsko kotlino. Izven tega obsežnega, sklenjenega območja dnevne migracije delovne sile pa so se tudi sredi še močno agrarnih predelov oblikovala manjša, osamljena taka področja okoli Kopra, Nove Gorice in Novega mesta, pa tudi okrog manjših, osamljenih krajev z industrijo na jugovzhodu in severovzhodu Slovenije. Tako sta se v Sloveniji že do leta 1951 oblikovala glede na dnevno migracijo dva pasova: pas gravitacijskih območij dnevnega dotoka delovne sile v kraje z industrijo ter pas, ki je izven tega pretakanja. Do leta 1961 se je prvi močno razširil na škodo drugega. Izven obeh je seveda še tretji pas, pas sploh neposeljenega sveta.

Gravitacijska območja z dnevno migracijo industrijske delovne sile lahko po intenzivnosti izmenjave delovne sile med posameznimi kraji z industrijo in po številu krajev z industrijo, kamor dnevno doteka delovna sila, razdelimo na več tipov. Kjer posamezni kraji oddajajo svojo delovno silo samo enemu kraju z industrijo, gre za *monocentrično gravitacijsko območje* dnevne migracije industrijske delovne sile. Kjer oddajajo dnevno delovno silo več krajem z industrijo, hkrati pa si kraji z industrijo izmenjujejo delovno silo tudi med seboj, je to *policentrično gravitacijsko območje* dnevne migracije. Območja dnevnih migracij z večjim številom zaposlitvenih krajev različnih hierarhičnih stopenj, srednje velikih ali manjših, nad katere pa se dvigata eden ali dva

velika s posebno močno centralno vlogo, pa lahko označimo kot *hierarhično centrirani tip* gravitacijskega zaledja dnevne migracije delovne sile.

Razlike pa niso samo v številu ter velikosti in pomembnosti krajev z industrijo ter njihovem medsebojnem razmerju, temveč tudi v številu industrijskih panog, ki lahko nudijo zaposlitev delavcem obeh spolov ter različnih starosti in poklicev. S tega vidika so lahko posamezni industrijski kraji, pa tudi njihova gravitacijska zaledja dnevnih migrantov *monostrukturalni* ali *polistrukturalni*. Če opredelitev po tem kriteriju povežemo s prejšnjo, ni težko razumeti, da so monocentrična gravitacijska območja lahko monostrukturalna ali polistrukturalna, kakršen je pač center, h kateremu teže, da pa so policentrična gravitacijska območja ter hierarhično centrirana območja kot celota po pravilu vedno polistrukturalna, da pa so v njihovih mejah lahko in pogosto dejansko tudi posamezni kraji z industrijo monostrukturalni, z njimi pa tudi njihova gravitacijska območja delovne sile.

Gravitacijska zaledja dnevne migracije industrijske delovne sile lahko delimo tudi na *stabilna* in *labilna*. *Stabilna* so tista, kjer je že prišlo do ravnotežja med željami in možnostmi za zaposlitev. Mednje spadajo predvsem hierarhično centrirana gravitacijska zaledja. *Labilna* pa so tista, kjer še prevladujejo elementi stare klasične agrarne strukture. Razpoložljiva delovna mesta tam niti po kakovosti niti po količini ne zadovoljujejo želja po zaposlitvi prirodnega prirastka odraslega prebivalstva ali poklicno preslojenega kmečkega prebivalstva. Bolje plačana delovna mesta so zelo redka. Taka področja imajo tudi slabo razvito in nederencirano šolstvo ter slabo razvite terciarne dejavnosti. Stalna in sezonska selitev delovne sile je trajen pojav. Za naselitev industrije taka področja niso privlačna. Labilna gravitacijska območja se širijo bodisi na robu stabilnih s hierarhično centriranimi območji dnevne migracije, ali pa so osamljena sredi čiste agrarne pokrajine. Prva se polagoma povezujejo s stabilnimi. Več labilnih gravitacijskih območij pa se lahko teritorialno postopoma združi v stabilno hierarhično centrirano gravitacijsko področje.⁶

Na osnovi primerjave podatkov o stopnji rasti števila industrijskih dnevnih migrantov med letoma 1951 in 1961, smo s kartografsko analizo izluščili zone različnega naraščanja števila dnevnih migrantov. S kartografsko analizo in s pomočjo ploskovne grafične metode na ravni katastrskih občin smo izluščili zone z različno intenzivnostjo dnevne migracije. Prostorsko prekrivane zone krajev največje rasti dnevnih migrantov in zone krajev z najvišjim številom dnevnih migrantov med letoma 1951 in 1961, predstavljajo zone različne stopnje stabilnosti gravitacijskih območij dnevne migracije delovne sile.

⁶ K. Ganser, *Pendelwanderung in Rheinland-Pfalz. Struktur, Entwicklungsprozesse und Raumordnungskonsequenzen*. Mainz 1969. — D. Klingbeil, *Zur sozialgeographischen Theorie und Erfassung des täglichen Berufspendelns*. Geographische Zeitschrift, Jul. 1968, str. 121—125.

Kartografska analiza nam je dala tudi osnove in izhodišča za ugotavljanje selitvenih tendenc v posameznih področjih Slovenije kot izraza regionalne stopnje mobilnosti. Za to nam služijo podatki o rojstnem kraju stalno naseljenega prebivalstva Slovenije za leto 1961 po katastrskih in upravnih občinah. Pri tem ugotovimo delež prebivalstva, ki živi v svojem rojstnem kraju, delež prebivalstva, ki se je preselil iz rojstnega kraja v drug kraj v občini stalnega bivanja ter delež tistih, ki so se preselili v sedanji kraj bivanja iz drugih občin, drugih republik SFRJ ali iz inozemstva.

Visok delež stalno naseljenega prebivalstva, ki se ni selilo iz svoje rojstne občine, je znak, da območje za doseljevanje prebivalstva ni privlačno. To je tudi znak, da isto ni privlačno za gospodarske investicije, zato se prebivalstvo odseljuje, a zelo malo doseljuje. To so področja gospodarske stagnacije in praznjenja ter staranja prebivalstva.

Področja z visokim deležem rojenih izven občine bivanja, rojenih v drugih republikah SFRJ ali v inozemstvu, so področja ugodna za doseljevanje in za nove gospodarske dejavnosti.

Drugo skupino gradiva za ugotavljanje področij z različno stopnjo mobilnosti prebivalstva predstavljajo podatki o skupnem številu vseh migracij, odselitev in doselitev, ter podatki o številu sezonskih izseljencev po občinah. Ker za te pojave razpolagamo le s podatki po občinah, si z njimi pri drobni rajonizaciji Slovenije glede na prebivalstveno gibljivost lahko mnogo manj pomagamo kakor s podatki o dnevni migraciji. So pa dragocen pripomoček in dopolnilo. Lahko potrdijo ugotovitve o različni mobilnosti prebivalstva v posameznih predelih Slovenije, do katerih smo prišli z analizo dnevnih migracij industrijske delovne sile ter s proučitvijo porekla prebivalstva po rojstnem kraju. Pripomorejo pa lahko tudi k novim spoznanjem.

Podatki o migracijah, o številu odseljenih in doseljenih po občinah za leta 1962, 1963, 1964, 1965 in 1966, nam z izračuni migracijskega salda za celotno to petletno razdobje ter še posebej za leto 1966 kažejo razlike v intenzivnosti in tendencah migracij po občinah in širših področjih.

Z izračunom salda migracij po občinah smo ugotovili področja, kjer sproščanje agrarne prenaseljenosti še traja in kjer ni tendenc k hitrejšemu razvoju neagrarnega gospodarstva, ki bi lahko prirodni prirastek odrasle ter iz kmetijstva sproščene odrasle delovne sile sproti zaposlovalo. Na drugi strani pa področja, kjer je sproščanje viškov delovne sile v kmetijstvu že zaključeno in lahko ugoden gospodarski razvoj nudi zaposlitev prirastku domačega odraslega prebivalstva, pa tudi doseljenu prebivalstvu. Primerjava med saldonom migracij za razdobje petih let ter saldonom migracij za leto 1966 kaže, da se večja števila občin s pozitivnim migracijskim saldonom. Take občine se pa tudi že zraščajo v večja, med seboj teritorialno sklenjena območja.

Število bruto migracij na tisoč prebivalcev po občinah nam to podobo še dopolnjuje. To število je tem večje, čim višja je gospodarska razvitost občine ali področja. Najnižja je na monocentričnih območjih

dnevne migracije industrijske delovne sile na subpanonskem področju, najvišja pa na območju Ljubljane, kjer že lahko govorimo o oblikovanju hierarhično centriranega tipa območja dnevne migracije.

S stopnjevanjem gospodarskega razvoja se večja število doselitev in odselitev. Zato se nam na karti bruto migracij, izluščijo prostorska jedra relativno visokega števila bruto migracij na tisoč prebivalcev na območju Maribora, Celja in Ljubljane, pa tudi področja z zmernim ter z nizkim številom bruto migracij. Področja z nizkim številom so po svojem splošnem gospodarskem značaju zelo različna.

Poseben element v mobilnosti prebivalstva so tokovi sezonskega zaposlovanja našega prebivalstva v tujini. Število registriranih ljudi, ki so odšli iz Slovenije na sezonsko delo v tujino, je znatno nižje od dejanskega ter še veliko nižje od skupnega števila tistih Slovencev, ki so leta 1968 kot sezonski delavci delali v inozemstvu. Dogovori med Jugoslavijo in deželami, ki sprejemajo našo delovno silo in rešujejo vprašanje socialnega zavarovanja ter druga pravna vprašanja izseljencev, se počasi uveljavljajo. To v zadnjem času sili naše delavce v tujini k bolj organiziranemu sodelovanju z našimi komunalnimi zavodi za zaposlovanje in zdravstveno zavarovanje. Evidenca tistih, ki odhajajo na delo v tujino, se zato iz leta v leto izpopolnjuje. Nejasna in nepopolna pa je še evidenca tistih delavcev, ki so se odselili v inozemstvo pred leti. Delovna sila, ki je na delu v inozemstvu in dela organizirano v okviru naših podjetij v tujini, tudi ni šteta kot sezonska, v inozemstvu zaposlena delovna sila, čeprav bi jo morali šteti kot posebno kategorijo sezonskih delavcev.

Med sezonske delavce tudi ni šteta delovna sila iz obmejnih krajev Pomurja, Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške, ki stalno ali občasno dela v inozemstvu. Iz krajev obmejnih občin, ki so v območju maloobmejnega prometa, odhajajo sezonski delavci na delo v razmeroma velikem številu kot priložnostni delavci. Ti delavci zaradi svojstvenega načina prehajanja čez mejo z obmejnimi propustnicami ter s statusom priložnostnega delavca niso registrirani, zato tudi niso socialno in pravno zaščiteni. So pa po gospodarski funkciji in ustvarjenemu dohodku, ki je pomemben za obmejna, zlasti gospodarsko pasivna področja Slovenije, socialno zelo pomembni. Imajo večjo vlogo, kot smo si jo lahko predstavljali. Brez te delovne sile bi se verjetno morala nekatera področja onstran meje, ki to delovno silo zaposlujejo tako v agrarnem kot v neagrarnem gospodarstvu, preusmeriti.

Za pravilnejšo predstavlo regionalne diferenciacije po intenzivnosti v sezonske tokove vključenih delavcev, smo ugotavljali po občinah število sezoncev v inozemstvu na 1000 prebivalcev. Pri tem smo ugotovili različne tipe področij glede na vzroke in posledice teh sezonskih selitev.

NEKATERE ZNAČILNOSTI MOBILNOSTI PREBIVALSTVA V INDUSTRIJSKI DRUŽBI

V deželah, ki jih je zajela industrijska tehnologija, se v težnji po ravnotežju med potrebami in možnostjo po zaželeni zaposlitvi ter po želenem načinu prebivanja družba poklicno prestrukturira iz primarnega v sekundarni oziroma terciarni sektor. Fourastiè je v svojem delu »Le grand espoir du XXe siècle«⁷ označil dobo razkroja agrarne strukture prebivalstva in nastajanja industrijske kot prehodno dobo iskanja ravnotežja med potrebami in možnostjo druge zaželene zaposlitve, s preoblikovanjem iz primarne agrarne v tako imenovano terciarno »civilizacijo«. V težnji po zaposlitvi se prebivalstvo z agrarno prenaseljenih področij seli proti mestu, hkrati pa razseljuje iz mestnih jeder (*cityja*) na obrobje mesta. Iz mesta se tudi izseljuje industrija. V mestu se razvija *city*, kjer vse bolj pridobivajo na pomenu trgovina in druge dejavnosti poslovne narave ob starih upravnih, kulturnih, šolskih in znanstvenih ustanovah. Povečano število zaposlenih v *cityju* priteguje vedno večje število migrantov iz okolice. Iz mesta pa potuje prebivalstvo dnevno na delo v industrijska območja v obliki dnevne migracije. V centrih mest nazaduje število prebivalstva zaradi razseljevanja. Na račun povečanega števila delovnih mest v *cityju* je število prebivalstva preko dneva tam znatno večje kot ponoči. Najprej in največ sta izgubila prebivalstva sredi 19. stol. na račun formiranja *cityja* London in New York, v sedemdesetih in osemdesetih letih pa Berlin in Pariz. V dvajsetem stoletju pa je oblikovanje *cityja* v večjih mestih splošen pojav. Berlin je na primer izgubil med letoma 1910 in 1939 v notranjih okrajih 300 000 prebivalcev. Meckelein v študiji »Tendence razvoja kulturne pokrajine v industrijski dobi«⁸ osvetluje učinke tega procesa v podobi agrarne in urbane pokrajine. London je imel leta 1921 600 000 dnevnih migrantov, leta 1962 pa 1.330 000. Eden od osnovnih problemov dnevnih migrantov *cityjev* velikih mest je vožnja z osebnimi avtomobili. V Londonu se v center pripelje skoraj tri četrtine dnevnih migrantov z osebnimi avtomobili.⁹ Tendence oblikovanja *cityja*, ki so rezultat uveljavljanja industrijske tehnologije in načina modernega življenja, se kažejo že tudi v Ljubljani. Tu je v občini Center nazadovalo število prebivalstva od leta 1962 do 1966 za 1602 prebivalca. Da se oblikovanje ljubljanskega *cityja* nadaljuje, kaže sorazmerno veliko nazadovanje števila prebivalcev v občini Center v letu 1966 (za 586).¹⁰

⁷ J. Fourastiè, *Le grand espoir du XXe siècle*, Progrès technique, Progrès économique, Progrès social. Presses Universitaires de France, Paris 1952, str. 131—135.

⁸ W. Meckelein, *Entwicklungstendenzen der Kulturlandschaft im Industriezeitalter*, Technische Hochschule, Stuttgart 1965, str. 30—32.

⁹ R. E. Pahl, »Urbs in rure«. *The Metropolitan Fringe in Hertfordshire*, London, School of Economics Science, Geographical Papers, No 2, 1964.

¹⁰ Zavod za statistiko SRS, Ljubljana 1969.

Ziegler in Helmfried¹¹ opozarjata, da se z industrializacijo oblikujejo tri sfere, v katerih živi človek: sfera dela, sfera stalnega bivanja, ter sfera oddiha. Vsaka sfera se zaradi svojstvene funkcije prostorsko specifično oblikuje. Seveda imamo lahko čiste prostorske sfere dela, bivanja ali oddiha, lahko pa se na različne načine med seboj prepletajo. V začetku razvoja industrijske družbe, ko večina zaposlenih še ni motorizirana, se delovno mesto postopoma oddaljuje od kraja stanovanja. Družina se ne seli h kraju zaposlitve, temveč posamezni zaposleni član gospodinjstva dnevno potuje na delo. V agrarni družbi sta delovno mesto in kraj bivanja pod eno streho ali pa je razdalja med delovnim mestom in stanovanjem zelo majhna. Celotno gospodinjstvo živi od ene gospodarske dejavnosti. V industrijski družbi so pa aktivni člani zaposleni v različnih dejavnostih in so njihova delovna mesta lahko v različnih krajih. Prav tako tudi lahko otroci obiskujejo šole v različnih krajih. Tudi pri nas imamo lahko take primere v industrializiranih pokrajinah. V Domžalah na primer je odrasel moški član gospodinjstva zaposlen v Kamniku, žena v Jaršah, en otrok obiskuje osnovno šolo v Domžalah, drugi gimnazijo v Kamniku, tretji pa univerzo ali kako strokovno šolo v Ljubljani. Zato o kraju bivanja v industrijski družbi ne odloča vedno delovno mesto, temveč potrebe strukture celotnega gospodinjstva. V novejšem času pa odloča pri tem zaradi podaljšanja prostega časa tudi oddih. Pri izbiri kraja bivanja dnevnega migranta je močno odločilen njegov socialni položaj. Zaposlenci, ki pripadajo višjim socialnim slojem in so že motorizirani, vse bolj teže po bivanju v enostanovanjski hiši v mirnem okolju. Pri tej skupini se kombinira sfera bivanja s sfero oddiha. V novejšem času se pa s krajšanjem delovnega časa, z večanjem števila vikendskih hiš v prirodno ugodnem področju sfera oddiha postopoma oddaljuje od sfere bivanja.

Tendence oblikovanja treh življenjskih sfer prebivalstva se pričenjajo uveljavljati tudi v Sloveniji. Po poprečnem številu gospodinjstev na eno vikendsko hišo Ljubljana že dohiteva mesta razvitih dežel. Učinki takega prepletanja življenja slovenskega prebivalstva v treh sferah se že kažejo zlasti v alpskih predelih Slovenije. V Zahodni Istri, ob morju, si je pa slovensko prebivalstvo že izoblikovalo čisto in specializirano sfero oddiha z izgradnjo vikendskih naselij. Sfera oddiha nastaja tudi v agrarnih področjih, ki se populacijsko praznijo, to je v področjih, kjer ni ugodnih pogojev za moderno kmetijstvo in tudi ne za druge gospodarske dejavnosti, za oddih so pa ugodni prirodni pogoji.¹²

¹¹ H. Ziegler, Die Beschäftigten — Einzugsbereiche der Grossbetriebe in München, Münchner Geographische Hefte, Heft 25, München 1964. — S. Helmfried, Zur Geographie einer mobilen Gesellschaft, Geographische Rundschau, Dezember 1968, str. 445—451.

¹² M. Jeršič, Sekundarna počitniška bivališča v Sloveniji in Zahodni Istri. Geografski vestnik, Ljubljana XL (1968), str. 53—67 (obsežneje v rokopisu v Inštitutu za geografijo Univerze v Ljubljani). — M. Vojvoda, Spreminjanje gospodarskih funkcij in fiziognomije sezonsko poseljenega pasu v slovenskih Alpah. Rokopis, Inštitut za geografijo, Ljubljana 1967.

Z migracijami prebivalstva se ukvarjajo demografi, geografi, sociologi in ekonomisti. Vse pogosteje so takšne raziskave namenjene potrebam regionalnega planiranja in urbanizma. K njim silijo v nerazvitih deželah vprašanja prehrane prebivalstva, v že industrializiranih pa vse bolj zapletene posledice selitev. Med zelo pomembne in vsestransko zelo utemeljene sodijo Vogelnikove študije o selitvah prebivalstva v Sloveniji.¹⁶ Zelo podrobno in vsestransko so preučene migracije na Poljskem.¹⁷ Nove probleme selitev prebivalstva nam povezano s tipologijo demogeografskih struktur na nekaterih primerih dežel po svetu ter z nekaterimi novimi metodološkimi geografskimi vidiki predstavi Wilbur Zelinsky.¹⁸ Prostorski razvoj v luči migracij prebivalstva nam v zelo nazorni luči kaže na primeru pariške mestne regije s podrobno analizo po posameznih delih in zonah Lucchi.¹⁹ Pahl²⁰ nam je v študiji »Urbs in rure« na primeru grofije Hertfordshire osvetlil razvoj mobilnosti in strukture prebivalstva severnega dela metropolitanske regije Londona. Analiziral je vse faze migracij, od razkroja agrarne strukture, oblikovanja agrarne preskrbovalne osnove za London, odselitve premožnejših slojev iz Londona v Hertfordshire, od koder so dnevno potovali v London in izoblikovali tip naselja *garden city*, do izoblikovanja samostojnih četrti in zaposlitvenih centrov.

Migracijski tokovi so kartografsko predstavljeni v skoraj vseh nacionalnih atlasih. Za del Anglije je Osborne te predstavil po popisnem gradivu iz leta 1951—1961 v posebnem populacijskem atlasu.²¹

Najintenzivnejše in najštevilnejše so po razvitih državah raziskave dnevne migracije delovne sile. Ta pojav so pričeli analizirati in spremljati po popisih prebivalstva ter raznih študijah v zahodnoevropskih državah, v Nemčiji in v Belgiji že ob koncu 19. stoletja. Med prvo in drugo svetovno vojno so se začele množiti študije o dnevni migraciji delovne sile za posamezna mesta in zaključene regije. Po drugi svetovni vojni so se izoblikovali posebni raziskovalni centri za študij dnevnih migracij, na primer v Brnu in v Utrechtu. Objavljene so tudi študije o dnevni migraciji po posameznih državah. Večina evropskih dežel pa že spremlja dnevne migracije z uradnimi popisi. V zadnjih letih je bilo v raznih deželah objavljenih več sto razprav o tej problematiki.

Naj naštejemo najvidnejše avtorje takih razprav. R. E. Dickinson je obdelal dnevno migracijo za celotno Nizozemsko, Belgijo in Zahodno

¹⁶ Vogelnik, citirano pod 2.

¹⁷ L. Kosiński, Geografja Ludności, Warszawa 1967. — Isti, Procesy ludnościowe na ziemiach odzyskanych w latach 1945—1960. Prace geograficzne, Warszawa 1963.

¹⁸ W. Zelinsky, Prologue to Population Geography. Foundations of Economic Geography Series, 1966.

¹⁹ A. Lucchi, Les migrations alternantes dans la région parisienne. Annales de Géographie, Paris 1966, str. 47—56.

²⁰ Pahl, gl. citat pod 9.

²¹ R. H. Osborne, Atlas of Population Change in the East Midland countries, 1951—1961, University of Nottingham, 1966.

Nemčijo²², S. Jenal za Švico²³, O. Tulippe za Beligjo²⁴, E. Kant za Švedsko²⁵, W. Nellner²⁶ in H. Staubach²⁷ za Zvezno republiko Nemčijo, R. Lawton za Anglijo in Wales²⁸ ter J. Hursky za Češkoslovaško²⁹. Karte o dnevni migraciji so objavljene v nacionalnih atlasih Belgije in Avstrije.

Pregled rezultatov teh in drugih podobnih razprav nam pokaže, da je bilo na Poljskem leta 1964 od skupnega števila zaposlenih 21 % dnevnih migrantov, na Češkoslovaškem leta 1941 43 %. Na Madžarskem je bilo leta 1956 od skupnega števila v industriji zaposlenih 24,7 % dnevnih migrantov, v ZR Nemčiji leta 1961 od skupnega števila zaposlenih 24,2 %, v Belgiji leta 1947 40 %, na Nizozemskem 15,2 %, v Avstriji leta 1955 21 %, v Švici leta 1941 13 %. Na Švedskem je delalo leta 1945 izven svoje občine in dnevno potovalo na delo 8,2 % delavstva³⁰.

Večina del, ki obravnavajo dnevno migracijo po državah, pa tudi mnoge študije za posamezna mesta, obravnavajo frekvence tokov dnevnih migracij, ugotavljajo njihova prostorska jedra, intenzivnost dnevne izmenjave delovne sile med posameznimi upravnimi enotami, izgubo časa dnevnih migrantov na poti do delovnega mesta in nazaj ter materialna vprašanja potovanja. Dnevne migrante obravnavajo tudi selekcionirano po kvalifikaciji in po uporabi vrste prometnih sredstev. V zadnjih letih pred drugo svetovno vojno, zlasti pa po njej, je napisanih več študij o teoretičnih vidikih in o metodologiji preučevanja dnevne migracije delovne sile. Vse bolj se uveljavlja obravnava dnevne migracije kot elementa regionalne strukture. Hartke³¹ je že leta 1938 obravnaval dnevno migracijo delovne sile kot element regionalnega razvoja in regionalne strukture, ki na svoj način uvršča kraj bivanja, kraj zaposlitve in vmesni prostor v svoj življenjski prostor. *Za Hartkeja je prostor med bivanjem in krajem zaposlitve zaključena prostorska enota,*

²² R. E. Dickinson, The Geography of Commuting in West Germany. Annals of the Association of American Geographers, 1959, str. 443—456. — Isti, The Geography of Commuting. Geographical Review 1967, str. 521—538.

²³ S. Jenal, Pendelwanderung in der Schweiz. »Geographica Helvetica«, 1951, str. 1—10.

²⁴ O. Tulippe, La population active en Belgique, Localisation et mouvements. Les Cahiers de l'Urbanisme, Bruxelles 1954.

²⁵ E. Kant, Suburbanization, Urban Sprawl and Communitation. Migration in Sweden, a Symposium, Lund Studies in Geography, Lund 1957, str. 244—309.

²⁶ W. Nellner, Die Pendelwanderung in der Bundesrepublik Deutschland, ihre statistische Erfassung und kartographische Darstellung. Berichte zur deutschen Landeskunde, 1956, str. 229—253.

²⁷ H. Staubach, Pendelwanderung und Raumordnung. Köln 1962.

²⁸ R. Lawton, The Daily Journey to Work in England and Wales. Town Planning Review, 1959, str. 241—257.

²⁹ J. Hursky, The Commuting Intensity of Czechoslovak towns. Journal of the Czechoslovak Geographical Society, Supplement for the XXth International Geographical Congress, 1964, str. 135—142.

³⁰ T. Lijewski, Dojazdy do pracy w Polsce. Warszawa 1967.

³¹ W. Hartke, Das Arbeits- und Wohnortsgebiet im Rhein-Mainischen Lebensraum. »Rhein-Mainische Forschungen«, Frankfurt am Main 1938.

zato je dnevna migracija pomemben indikator za rajonizacijo. Hartke opredeljuje tokove dnevnih migracij s podeželja v mesto ali iz obrobja mest v mesto, iz mesta na obrobje, iz ene v drugo regijo. Podobno obravnava dnevno migracijo tudi de Vooys³² iz Utrechta, ki zaradi različnega učinka v prostoru, loči avtohtoni in alohtoni tip dnevnih migrantov. Avtohtoni dnevni migranti so tisti, ki iz svojega rojstnega kraja potujejo domov na delo v bližnji ali oddaljeni zaposlitveni kraj in imajo večinoma kmetijo ali lastno hišo. Alohtoni so pa tisti, ki so se doselili v kraj bivanja iz sosednje regije ali pa iz mesta. Schöller³³ vidi v dnevni migraciji geografski pojav, odvisen od elementov prirodne in družbeno geografske narave v celotnem prostoru. Podobno kot Hartke v omenjeni študiji obravnava Jadwiga Herma³⁴ dnevno migracijo na južnem Poljskem. Tu je v ospredju povezanost dnevne migracije s problemi mešane delavsko-kmečke strukture. Tudi Dobrowolska obravnava v številnih študijah dnevno migracijo kot pojav urbanizacije. Osvetljuje vključevanje kmečke delovne sile v industrijo, vplivne dnevne migracije na transformacijo vasi ter še posebej dnevnega migranta, polkmeta kot nosilca zvez med agrarno in neagrarno produkcijo ter kot element drobne regionalne diferenciacije na Južnem Poljskem.³⁵

Med posebno vrsto študij sodijo študije o dnevni migraciji M. Macke iz Brna. Macka je na osnovi zelo podrobnega ter obsežnega večletnega raziskovalnega dela pripravil metodologijo preučevanja dnevne migracije delovne sile.³⁶ Eno najnovejših del, ki pravzaprav dalje razvija aspekte Hartkeja, Schöllerja, Herme in Dobrowolske, je delo Zieglerja »Gravitacijska območja dnevnih migrantov nekaterih velikih industrijskih obratov v Münchnu«. Avtor v tem delu nakaže učinke industrije pri oblikovanju mestnih četrti Münchna. Posebej tudi diferencira učinke dnevnih migrantov glede na njihov položaj in dohodek³⁷.

Ganser v svojem najnovjšem delu »Pendelwanderung in Rheinland — Pfalz, Struktur, Entwicklungsprozesse und Raumordnungs-konsequenzen«,³⁸ nakazuje načrtni vidik analiz dnevnih migracij. Predstavi dnevno migracijo kot element regionalnega razvoja, ki je logičen spremljevalec razvoja moderne industrijske družbe. S klasifikacijo na labilna in stabilna gravitacijska območja dnevne migracije ali mono-

³² A. C. de vooy, Die Pendelwanderung, Typologie und Analyse. Zum Standort der Sozialgeographie. Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, Band 4, 1968, str. 99—108.

³³ P. Schöller, Die Pendelwanderung als geographisches Problem. Berichte zur deutschen Landeskunde 1956, str. 254—265.

³⁴ J. Herma, Dojazdy do pracy w Polsce południowej, Prace monograficzne, Kraków 1966.

³⁵ M. Dobrowolska, Dojazdy do pracy, metoda badań i społeczne funkcje. »Sprawozdanie z Posiedzeń Komisji PAN, ODDZ w Krakowie« 1961, str. 388—393. — M. Dobrowolska-J. Rajman, Dojazdy do pracy w województwie Opolskim. »Materiały i Studia Opolskie«, 1964, str. 5—36.

³⁶ M. Macka, K některým metodickým problémům studia dojíždění do zaměstnaní. Československá akademie věd — Geografický ústav, Brno 1964.

³⁷ Ziegler, gl. citat 11.

³⁸ Ganser, glej citat 6.

centrična, policentrična ali hierarhična policentrična gravitacijska območja, predstavi modele posameznih faz prostorskega razvoja dnevne migracije, različne skladnosti med potrebami in razpoložljivimi delovnimi mesti. Faza razvoja gravitacijskih območij dnevne migracije s tako imenovanimi policentričnimi območji, predstavlja tisto idealno fazo, ki jo moramo načrtovati, če želimo doseči skladnost med potrebami in možnostmi za zaposlitev in bivanje prebivalstva v določeni regiji.

Prav gotovo predstavljajo študije angleških avtorjev R. Lawtona, J. Westergaarda in J. C. Dewdneya³⁹ dela, ki se po aspektu obravnave dnevne migracije zaradi specifičnosti problemov regionalnega razvoja v Angliji razlikujejo od omenjenih del iz Zahodne in Srednje Evrope. Dnevna migracija je tam izraz ali posledica odmiranja rudarskih in železarskih področij, iz katerih se sproži dnevna migracija v druga področja. Izraz je tudi intenzivnega razseljevanja prebivalstva iz mest, kar proži nove dnevne tokove iz novo nastalih spalnih naselij v nova industrijska naselja ali mestna jedra, odnosno tokove industrijskega prebivalstva, ki se ni selilo za industrijo, iz mesta na podeželje in iz mesta v industrijske kraje. Posebej je v ospredju problem prometa, ki ga odpira motorizacija s povečano intenzivnostjo dnevnih migracij,

INDUSTRIALIZACIJA KOT DEJAVNIK MOBILNOSTI PREBIVALSTVA SLOVENIJE IN NJENIH DELOV

Nekaj splošnih potez industrializacije in mobilnosti prebivalstva

Z razvojem industrije so se v Sloveniji po drugi svetovni vojni pričeli oblikovati novi tokovi mobilnosti prebivalstva, ki zaradi svoje dinamike in intenzivnosti dobivajo dominantno vlogo v tendencah preobrazbe gospodarstva, prebivalstvene strukture in pokrajinske fiziognomije.

Za Slovenijo specifični pogoji industrializacije so se v mobilnosti prebivalstva zelo hitro uveljavili na celotnem njenem ozemlju. Iz mest, ki so bila še pred vojno socialno osamljena, s podeželjem šibko povezana in slabo industrializirana, so se pričele po vojni uveljavljati nove poteze družbene preobrazbe podeželja.

Pred vojno agrarno prenaseljeno in gospodarsko homogeno podeželje se je po stopnji mobilnosti prebivalstva zdiferenciralo na področja odseljevanja, področja doseljevanja ter prehodna področja. Zaledja industrijskih krajev so se preobrazila v gravitacijska območja dnevne migracije delovne sile. Pričel se je proces Fourastievega prehodnega raz-

³⁹ R. Lawton, gl. citat 28. — J. Westergaard: *Journeys to Work in the London Region*. Tawn Planning Review, 1957, str. 37—61. — J. C. Dewdney, *The Daily Journey to Work in Country Durham*. Town Planning Review, 1960, str. 107—124.

dobja preoblikovanja iz primarne v terciarno civilizacijo, kar pomeni za Slovenijo razdobje iskanja ravnotežja med željami in možnostjo zaposlitve naravnega prirastka odraslega ter potencialno slabo zaposlenega agrarnega prebivalstva. To je razdobje, ko industrijsko prebivalstvo že predstavlja relativno močno socialno skupino. Tokovom sezonskega izseljevanja ter stalnega izseljevanja s podeželja, ki so bili do druge svetovne vojne usmerjeni v inozemstvo in je bilo to skoraj edina oblika mobilnosti, so se po drugi svetovni vojni pridružili novi selitveni tokovi proti starim in novim zaposlitvenim krajem.

Selitvena mobilnost se uveljavlja na dva načina, s trajno izselitvijo s podeželja ter z naselitvijo v bližini zaposlitvenih krajev ali pa s poklicno preselitvijo kmečkega prebivalstva, ki je po spremembi poklica ostalo doma, a dnevno potuje na delovno mesto v naselja z industrijo. Zaradi neenakega razvoja industrije in drugih gospodarskih dejavnosti so tendence mobilnosti prebivalstva po posameznih področjih zelo različne, zato se tudi pri usmerjanju perspektivnega razvoja posameznih delov Slovenije odpirajo različni problemi, ki bodo narekovali različne družbene posege.

Področja Slovenije se med seboj zelo razlikujejo po stopnji doseženega ravnotežja med željami in možnostjo zaposlitve prebivalstva. Vzroke za to moramo iskati v tendencah razmeščanja industrije v Sloveniji, v razvoju industrije po panogah, zlasti pa v načinu in stopnji prostorske prepletenosti posameznih zaposlitvenih krajev po industrijskih panogah. Pri oblikovanju migracijskih tokov in tendenc zaposlitve prebivalstva je odločilno vplivala prostorska razmestitev industrijskih obratov. Pri tem se je pokazala po eni strani težnja k dekoncentraciji po vsej Sloveniji, po drugi strani pa tudi težnja h koncentraciji in k oblikovanju večjih ter manjših industrializiranih območij. S to tendenco je povezano oblikovanje osamlenih monostrukturnih krajev z industrijo ter prostorsko koncentriranih polistrukturnih krajev z industrijo⁴⁰. Vsaka od teh tendenc je začrtala po kakovosti, usmerjenosti in intenzivnosti svojstveno strukturo migracijskih tokov ter odprla pot različnim tendencam v socialnem razvoju posameznih področij. Učinki oblikovanja monostrukturnih ter polistrukturnih krajev z industrijo se v strukturi selitvene mobilnosti prebivalstva v toku razvoja zelo hitro menjajo.

V Sloveniji je pomenila prva faza industrializacije fazo sproščanja in zaposlovanja pretežno nekvalificirane delovne sile. V tej fazi so bile želje prebivalstva po zaposlitvi izpolnjene že s samo pridobitvijo dela, niso se pa še odpirala vprašanja značaja okolja, v katerem se delovno mesto nahaja. Tedaj je bila zaposlitev rešitev socialnega in eksistenčnega minimuma za preživljanje. V drugem razdobju, zlasti v novejši dobi, pa za večino slovenskega prebivalstva zaposlovanje ni več izraz težnje po zadovoljivosti eksistenčnega socialnega minimuma, temveč

⁴⁰ Monostrukturni industrijski kraji imajo zastopane eno ali dve, največ tri industrijske panoge, polistrukturni industrijski kraji pa štiri ali več industrijskih panog.

težnja po izboljšanju socialnega položaja. Pri večini so se izoblikovale zahteve po udobnejšem načinu bivanja ter delovnem mestu, ki prinaša dohodek v primernem okolju. Te težnje po izpolnitvi določenih zahtev na delovnem mestu ter kraju bivanja so že elementi industrijske družbe, elementi potrošniške družbe, v kateri zaradi krajšanja delovnega časa pri izbiri kraja bivanja vse bolj odloča uporaba prostega časa.

Dober indikator za ugotavljanje ravni zahtev za obe komponenti človekovega življenja, okolja bivanja in okolja zaposlitve ter za ugotavljanje, kako posamezna področja Slovenije lahko te težnje vsklajajo, je struktura mobilnosti prebivalstva. Čim manjše so možnosti za izpolnitev teh pogojev, tem večje je izseljevanje z določenega področja v drugo ali pa v inozemstvo. V manj razvitih področjih prevladuje komponenta izseljevanja s tendencami praznjenja, v razvitih pa tendence doseljevanja in odseljevanja s hitro izmenjavo prebivalstva. Taka področja intenzivne mobilnosti prebivalstva so tudi področja koncentracije prebivalstva. Prebivalstvo Slovenije ima za izpolnitev težnje po boljši zaposlitvi in ugodnejšem kraju bivanja zaradi bližine in odprtosti političnih meja ter možnosti prostega gibanja na širokem evropskem in izvenevropskem prostoru pri iskanju delovnega mesta in bivanja možnost zelo široke izbire.

Kraji z monostrukturno industrijo izpolnjujejo na začetku industrializacije željo večine delavcev, ki so nekvalificirani in zato manj zahtevni. Nekvalificirano prebivalstvo z agrarno prenaseljenega podeželja se je v prvih letih zadovoljevalo s skoraj vsakim delom. Nekvalificirani delavci, ki so sodelovali v prvi fazi industrializacije po drugi svetovni vojni, so se v nekaj letih kvalificirali, s tem pa so pričele rasti zahteve po kakovosti bivanja in delovnega mesta. Te zlasti hitro naraščajo pri že kvalificirani drugi generaciji neagrarnega prirodnega prirastka odraslega prebivalstva. Tega tipa delavstva monostrukturni centri ne morejo zadovoljiti, saj se odpirajo možnosti zaposlitve le določenemu in ozkemu profilu večinoma manj kvalificiranih delavcev moškega ali ženskega spola. S takih področij se izseljuje prebivalstvo v druga industrijska področja Slovenije ali pa v inozemstvo.

Za industrializacijo Slovenije v povojni dobi je značilna stalna rast števila delovnih mest izven kmetijstva, prostorska dekoncentracija krajev z industrijo sredi agrarnih področij ter zraščanje posameznih krajev z industrijo na zaokroženih industrijskih področjih, kar je vse že znak višje stopnje razvoja. To je pritegovalo delovno silo s podeželja, ki se je od tam za stalno doselila v zaposlitvene kraje ali njihova gravitacijska zaledja. Druga oblika pa je dnevna migracija delovne sile, ki potuje iz kraja bivanja v kraj zaposlitve. To pomeni po eni strani rast avtohtonih dnevnih migrantov, ki stanujejo na lastnem kmečkem domu ali v novo zgrajeni hiši v rojstnem kraju, po drugi strani pa rast števila alohtonih dnevnih migrantov, ki so se preselili v gravitacijsko območje dnevne migracije krajev z industrijo in iz svojega novega kraja bivanja dnevno potujejo na delo.

Uveljavljanje navedenih tendenc naraščanja števila dnevnih migrantov alohtonega in avtohtonega tipa je odvisno od načina in dinamike industrializacije posameznih krajev ali območij.

Razlika med številom nezaposlenega prebivalstva, ki si želi zaposlitve in številom razpoložljivih delovnih mest, je tem manjša, čim večje je število krajev z industrijo, število industrijskih panog in čim večja je gostota delovnih mest v prostoru. Območja s polistrukturno industrijo izpolnjujejo želje po delovnih mestih in bivanju v primernem okolju večjemu številu prebivalstva različnih kvalifikacij, različne starosti obeh spolov, kot pa območja z monostrukturno industrijo. Na območjih s polistrukturno industrijo je mobilnost prebivalstva intenzivnejša. Uveljavljajo se številne smeri odseljevanja in doseljevanja ter intenzivno prepletanje tokov dnevnih migracij.

Če hočemo pravilno tolmačiti vse komponente naših selitvenih tokov in vsaj do določene mere poizkusiti osveteliti vzroke odseljevanja in doseljevanja, moramo to tolmačenje povezati s tolmačenjem tendenc razvoja industrije. V Sloveniji je industrija ves povojni čas, zlasti še v zadnjih letih, še vedno eden od pomembnejših povzročiteljev različnih tipov mobilnosti prebivalstva. S tem igra pomembno vlogo pri ustvarjanju ravnotežja med možnostmi in željami prebivalstva po zaposlitvi. Na intenzifikacijo in preusmerjanje selitvene mobilnosti prebivalstva je v zadnjem času bistveno vplivala rast števila delovnih mest v industriji, rast starih ter nastajanje novih krajev z industrijo in spreminjanje strukture industrijskih panog po krajih, občinah in področjih. To so činitelji, ki vplivajo na večanje števila naselij in širjenje področij, ki zalagajo kraje z industrijo z delovno silo, ter s tem na širjenje področij nove koncentracije stalno naseljenega prebivalstva.

Struktura industrije, krajev z industrijo, občin in območij z industrijo

Učinki industrije na razvoj migracijske mobilnosti širokega slovenskega prostora so po drugi svetovni vojni izredno veliki, zlasti če primerjamo dinamiko razvoja industrije z razmerami pred drugo svetovno vojno. Leta 1938 so našeli komaj 80 000 vseh socialno zavarovanih v tistem delu Slovenije, ki je bil takrat v mejah Jugoslavije. Gravitacijska območja dnevne migracije delovne sile so bila omejena na najbližjo okolico zaposlitvenih krajev. Zdaj je slika povsem drugačna. Med letoma 1951 in 1961 se je povečalo število zaposlenih v industriji od 117 530 na 187 035, število industrijskih obratov od 451 na 649, krajev z industrijo pa od 162 na 222. Od 6000 naselij Slovenije je zalagalo leta 1951 industrijo z delovno silo okoli 2700 naselij, leta 1961 pa že okoli 4700. Izven vpliva krajev z industrijo je tako le okoli 1300 obrobnih, manjših krajev na odročnih hribovskih področjih.

V Sloveniji so leta 1951 in leta 1961 prevladovali industrijski obrati z manjšim številom zaposlenih. Leta 1951 je bilo od vseh obratov več kot 80 % takih, ki so imeli manj kot 300 zaposlenih, obratov z več kot

1000 zaposlenimi pa je bilo le 6 %. Število zaposlenih po velikostnih skupinah obratov pa kaže nasprotno podobo. Okrog 70 % delavcev je leta 1961 delalo v obratih z več kot 300 zaposleni, okoli 20 % v obratih s 100 do 300 zaposlenimi ter le 10 % v obratih z manj kot 100 zaposleni. Med letoma 1951 in 1961 se struktura zaposlenih po velikosti obratov in struktura velikosti obratov nista bistveno spremenili. Povečalo se je število obratov vseh velikostnih skupin. Nadpovprečno, od 7 na 67, se je povečalo število obratov z manj kot 20 zaposlenimi, od 27 na 65 pa število obratov velikostne skupine s 300 do 500 zaposlenimi.

Delež obratov z manj kot 300 zaposlenimi se je leta 1961 v primeri z letom 1951 znižal od 80 % na 75 %. Delež obratov z več kot 300 zaposlenimi pa se je povečal od 20 % na 25 %. Zaradi nesorazmerno velikega porasta števila obratov z manj kot 20 zaposlenimi se je njihov delež od skupnega števila obratov povečal od 2 % na 10 %. Z razmeroma majhno absolutno rastjo števila obratov, ki imajo od 20 do 100 zaposlenih, se je njihov delež znižal od 47 % na 36 % vseh obratov.

Po deležu števila zaposlenih sta v obeh letih kovinska in tekstilna industrija zastopani s sorazmerno velikim odstotkom: kovinska leta 1951 s 17,5 %, leta 1961 pa z 20,4 %, tekstilna leta 1951 z 19,2 %, leta 1961 pa s 17,7 %. Delež od 5 % do 11 % od vseh v industriji zaposlenih so imele v obeh letih industrija predelave premoga, črna metalurgija in lesna industrija. Delež v elektroindustriji zaposlenih je znašal leta 1951 2,5 %, leta 1961 pa že 6 %. Od 2 % do 5 % industrijskih zaposlenecv je leta 1951 in 1961 odpadlo na metalurgijo barvnih kovin, proizvodnjo in predelavo nekovin, kemično industrijo, industrijo gradbenega materiala, proizvodnjo papirja in celuloze ter živilsko industrijo. V proizvodnji električne energije, nafte, ladjedelništvu, industriji gumijs, grafični, tobačni in filmski industriji pa je znašal delež zaposlenih od vseh zaposlenih v Sloveniji v letu 1951 in letu 1961 manj kot 2 %.

Za tolmačenje oblikovanja polistrukturiranih krajev z industrijo ali polistrukturiranih območij je posebno pomembna velika prostorska dekoncentracija industrijskih obratov posameznih industrijskih panog po Sloveniji. Med letoma 1951 in 1961 se je zelo povečalo število obratov posameznih industrijskih panog, povečalo pa se je tudi število krajev, kjer so posamezne panoge zastopane. Zaradi različne proizvodne usmerjenosti imajo industrijski obrati istih panog pogosto v enem naselju več obratov različnih velikosti. To kaže na tendence stopnjevanja polistrukturiranih krajev z industrijo ter oblikovanja polistrukturiranih industrijskih območij, kar je vsekakor pozitivno za teritorialno širjenje območij, ki zboljšujejo ravnotežje med željami in možnostmi za zaposlitev prebivalstva (karte 1, 2 in 3 v prilogi).

Kovinska industrija je bila zastopana leta 1951 s 65 podjetji v 33 krajih z industrijo, leta 1961 pa z 91 podjetji v 40 krajih. Tekstilna industrija je bila leta 1951 zastopana s 65 podjetji v 40 krajih z industrijo, leta 1961 pa z 88 podjetji v 61 krajih. Lesna industrija je bila zastopana leta 1951 s 83 podjetji v 61 krajih, leta 1961 pa s 119 podjetji v 89 krajih.

Velika lokacijska razpršenost je značilna tudi za panoge, ki zaposlujejo manjše število in manjši delež zaposlenih delavcev v industriji Slovenije. Industrija gradbenega materiala je bila leta 1951 zastopana s 53 podjetji v 42 krajih, leta 1961 pa z 59 podjetji v 45 krajih. Živilska industrija je bila zastopana leta 1951 s 36 podjetji v 20 krajih, leta 1961 pa z 51 podjetji v 33 krajih; proizvodnja in predelava nekovin leta 1951 z 18 podjetji v 18 krajih, leta 1961 pa z 29 podjetji v 26 krajih; elektroindustrija leta 1951 z devetimi podjetji v 7 krajih, leta 1961 pa s 33 podjetji v 20 krajih. Industrija usnja in obutve je imela leta 1951 29 podjetij v 20 krajih, leta 1961 pa 33 podjetij v 26 krajih.

Lesna, kovinska in tekstilna industrija so razporejene po vseh regijah Slovenije, druge panoge pa so razmeščene le po določenih področjih. Ker se omejujem v tej študiji na notranjo diferenciacijo Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva, a so s problemi lokacije industrije neposredno povezani le nekateri pojavi mobilnosti prebivalstva, zato gospodarskih problemov lokacij industrijskih podjetij ne obravnavam.

V rasti števila krajev z industrijo po številu zaposlenih se kažejo razlike med razdobjem 1951—1961 ter razdobjem 1961—1966. V razdobju med letoma 1951 in 1961 je naraščalo število krajev z industrijo vseh velikosti zelo močno in enakomerno. Med letoma 1961 in 1966 je skupno število krajev z industrijo naraslo zelo malo, le za 11. Znižalo se je število manjših krajev z industrijo, z manj kot 10 zaposlenimi, kar kaže na preraščanje manjših v večje kraje z industrijo.

Število krajev z industrijo z manj kot 300 zaposlenimi je naraslo med letoma 1951 in 1961 od 91 na 130, med letoma 1961 in 1966 pa nazadovalo od 130 na 120. Število krajev z industrijo s 300 do 500 zaposlenimi pa je naraslo med letoma 1951 in 1961 od 18 na 19, med letoma 1961 in 1966 pa od 19 na 30. Število krajev z od 500 do 2500 zaposlenimi je naraslo od 43 v letu 1951, na 68 v letu 1961 in se do leta 1966 ni spremenilo. Skupno število krajev z več kot 2500 v industriji zaposlenimi se je med letoma 1951 in 1961 povečalo od 6 na 8, med letoma 1961 in 1966 pa na 16.

Leta 1951 je imelo manj kot 300 delovnih mest v industriji osem občin, leta 1961 tri, leta 1966 pa samo ena občina. Število občin, ki so imele od 300 do 1000 delovnih mest v industriji, se je znižalo od 22 leta 1951, na 14 leta 1961 in na 7 v letu 1966. Število občin z več kot 1000 delovnimi mesti v industriji se je pa povečalo od 31 leta 1951, na 45 leta 1961, in do leta 1966 na 53.

Rast števila industrijskih panog je v krajih z industrijo med letoma 1951 in 1961 enakomerna. Število krajev z eno panogo se je povečalo od 89 na 129, z dvema ali tremi panogami od 45 na 62, število krajev, ki imajo od 4 do 6 panog industrije od 16 na 27, število krajev z industrijo, ki so imeli več kot 7 industrijskih panog pa se je povečalo od 2 na 5.

Analiza strukture industrije po panogah v okviru občine za leti 1951 in 1961 kaže na tendence spreminjanja krajev z industrijo iz mono-

v polistrukturane. Po občinah ali širših industrijskih območjih so se poleg starih krajev z industrijo razvili novi, ki imajo druge panoge kot sosednji, stari. To so pozitivne tendence za usklajevanje ravnotežja med željami in možnostmi za zaposlitev prebivalstva. Posebno pozitivno vpliva tak razvoj v področjih, ki so gosteje posejana z industrijo. Povečala se je možnost za zaposlovanje prebivalstva različnih kvalifikacij ter starosti in spola. Z novo poselitvijo industrije se je tudi povečalo število krajev, ki zalagajo industrijo z delovno silo. S tem so se pa tudi razširila območja, ki privlačujejo prebivalstvo k stalni naselitvi iz odročnih področij.

Leta 1951 je bilo še 34 občin z do 40 % takih naselij, ki krajev z industrijo niso zalagala s svojo delovno silo. Take občine so bile leta 1961 le še štiri. Z delovno silo so zalagali industrijo leta 1951 vsi kraji v eni sami občini, leta 1961 pa je bilo takih občin že devet (tabela 1).

V občinah Trbovlje, Zagorje, Ravne na Koroškem, Maribor-Tezno, Maribor-Tabor, Ljubljana-Center, Ljubljana-Bežigrad in Ljubljana-Šiška oddajajo vsa naselja delovno silo krajem z industrijo. Manj kot 70 % naselij daje svojo delovno silo industriji v občini Sežan, Cerknica, Postojna, Ribnica, Kočevje, Črnomelj, Grosuplje, Trebnje, Lenart in Murska Sobota. Iz občin najmanj industrijsko razvitega gričevnatega subpanonskega področja ter kraškega sveta, kjer relief otežkoča zboljšanje prometnih poti, je dnevna oddaja delovne sile v obliki dnevne migracije iz odročnih krajev zelo skromna.

Pozitivne tendence gospodarskega razvoja, ki se kažejo v intenzivni rasti števila delovnih mest v krajih z industrijo ter v rasti različnih panog industrije na vsem slovenskem ozemlju, niso uveljavljene enakomerno.

Po številu zaposlenih v industriji sta po podatkih iz leta 1966 na prvem mestu Maribor s 25 000 ter Ljubljana s 23 000 zaposlenimi. Med večja mesta po številu v industriji zaposlenih delavcev spadajo še Kranj z 12 000, Celje z 9700, Jesenice s 6900 in Velenje s 5800 delavci. Več kot 3000 zaposlenih v industriji imajo Hrastnik, Trbovlje, Ravne, Nova Gorica ter Novo mesto.

Obsežna območja Slovenije na severovzhodu in vzhodu, občine Gornja Radgona, Lenart, Ormož, Brežice in Metlika ter v Posavskem hribovju Šmarje pri Jelšah, Sentjur pri Celju, Laško in Sevnica, v hribovitem kraškem svetu občine Trebnje, Grosuplje, Ribnica, Cerknica, Postojna in Logatec ter občine hribovitega obmejnega Podravja, Radlje in Dravograd, nimajo nobenega kraja z industrijo, ki bi dosegel 1000 zaposlenih v industriji. V občinah Ribnica, Metlika, Trebnje, Piran, Lenart in Sentjur pri Celju pa v celi občini skupno število zaposlenih v industriji ne doseže 1000.

Več kot 5 krajev z industrijo ima sorazmerno majhno število občin, na Gorenjskem občina Radovljica, v Savinjski dolini Celje in Zalec ter Mozirje, na Primorskem Nova Gorica, Sežana in Tolmin, na Dolenjskem občina Grosuplje, v Podravju pa Radlje od Dravi.

Tabela 1

Število naselij po občinah, ki so zalagala kraje z industrijo z delovno silo leta 1951 in 1961

Občina	1951			1961			Indeks štev. naselij, ki dajejo ind. delovno silo 1951—1961
	Skupno število naselij	Štev. naselij, ki dajejo ind. delovno silo	%	Skupno število naselij	Štev. naselij, ki dajejo ind. delovno silo	%	
Ajdovščina	58	36	62	58	52	90	144
Brežice	113	67	59	113	88	79	131
Celje	130	68	52	130	122	93	179
Cerknica	127	18	15	127	84	69	467
Črnomelj	175	62	36	175	121	69	195
Domžale	166	100	62	166	154	94	154
Dravograd	24	13	54	24	23	90	177
Gornja Radgona	99	39	39	99	69	70	177
Grosuplje	213	69	33	213	175	81	254
Hrastnik	20	17	85	20	20	100	118
Idrija	64	39	61	64	57	89	146
Ilirska Bistrica	62	29	47	62	50	81	172
Izola	10	5	50	10	10	100	200
Jesenice	30	28	93	30	28	93	100
Kamnik	115	71	62	115	100	78	141
Kočevje	177	16	9	177	32	18	200
Koper	102	25	24	102	75	74	300
Kranj	121	90	74	121	114	94	127
Krško	186	62	33	186	128	69	206
Laško	107	81	76	107	90	84	111
Lenart	78	17	22	78	54	69	318
Lendava	41	28	68	41	36	88	129
Litija	158	55	35	158	91	58	165
Lj.-Bežigrad	21	16	76	21	21	100	131
Lj. Center	1	1	100	1	1	100	100
Lj.-Moste-Polje	61	34	56	61	57	94	168
Lj.-Šiška	63	57	91	63	63	100	111
Lj.-Vič-Rudnik	192	83	43	192	126	66	152
Ljutomer	69	42	61	69	60	87	143
Logatec	46	20	44	46	44	96	220
Maribor-Center	106	62	59	106	104	98	168
Maribor-Tabor	22	18	82	22	22	100	122
Maribor-Tezno	51	46	90	51	51	100	111
Metlika	59	35	59	59	39	66	111
Mozirje	61	35	57	61	56	92	160

Občina	1951			1961			Indeks štev. naselij, ki dajejo ind. delovno silo 1951—1961
	Skupno število naselij	Štev. naselij, ki dajejo ind. delovno silo	%	Skupno število naselij	Štev. naselij, ki dajejo ind. delovno silo	%	
Murska Sobota	135	49	36	135	77	57	157
Nova Gorica	133	60	45	133	101	76	168
Novo mesto	355	97	27	355	259	73	267
Ormož	81	17	21	81	65	80	382
Piran	11	9	82	11	11	100	122
Postojna	67	44	66	67	46	69	105
Ptuj	215	66	31	215	186	87	282
Radlje ob Dravi	38	20	53	38	35	92	175
Radovljica	95	83	58	95	90	95	108
Ravne na Koroškem	44	39	87	44	44	100	113
Ribnica	91	27	30	91	51	56	189
Sevnica	126	88	70	126	82	65	93
Sežana	169	64	38	169	114	67	178
Slovenj Gradec	33	20	61	33	32	97	160
Slovenska Bistrica	129	82	64	129	120	93	146
Slovenske Konjice	82	49	60	82	76	93	155
Šentjur pri Celju	122	38	31	122	110	90	289
Škofja Loka	169	52	31	169	122	72	135
Šmarje pri Jelšah	189	47	25	189	143	76	304
Tolmin	117	52	44	117	102	87	196
Trbovlje	17	16	94	17	17	100	106
Trebnje	219	45	21	219	156	71	347
Tržič	34	26	76	34	33	97	127
Velenje	42	33	79	42	41	98	124
Vrhnika	33	26	79	33	30	91	115
Zagorje ob Savi	72	60	83	72	67	93	112
Zalec	105	73	67	105	98	93	134

Enega ali dva kraja z industrijo imajo občine hribovitih področij Trbovlje, Zagorje, Hrastnik, Litija, Sevnica, Šmarje pri Jelšah in Šentjur.

Najvišjo stopnjo polistrukturnosti z več kot sedmimi industrijskimi panogami imajo občine Ljubljana, Domžale, Kamnik, Kranj, Radovljica, Celje, Velenje, Maribor, Ptuj, Nova Gorica, Sežana, Tolmin in Novo mesto. Izrazito monostrukturno industrijo z eno ali dvema panogama imajo občine Cerknica, Metlika in Lenart.

Razvoj industrijske strukture je v Sloveniji še tako raznolik, da je po rasti in razvoju števila zaposlenih v letih 1951, 1961 ter 1966, po šte-

vilu krajev z industrijo v občinah ter po številu zastopanih industrijskih panog, težko opredeliti tipe krajev z industrijo ali tipe industrijskih območij. Se težje je pa po le-teh razvrstiti posamezne občine. Prav gotovo se ekstremno razlikuje mesto Ljubljana od občine Lenart v Slovenskih Goricah. Velika je tudi razlika med območji Ljubljane z Gorenjsko in Prekmurjem. Medtem ko je bilo na eno delovno mesto v industriji leta 1966 v občini Lenart 292 prebivalcev, v občini Murska Sobota 21, v občini Lendava 13, pa so našli v občinah Domžale, Kamnik, Radovljica, Jesenice in Tržič istega leta poprečno od 4 do 6 ljudi. Več kot 20 ljudi na eno delovno mesto v industriji so našli leta 1966 v občinah Trebnje, Brežice, Šmarje pri Jelšah, Šentjur, Ljutomer, Dravograd in Sežana; manj kot 5 prebivalcev na eno delovno mesto v industriji, so našli v občinah Izola, Ravne, Velenje, Trbovlje, Zagorje in Hrastnik.

Struktura industrije kot dejavnik mobilnosti prebivalstva v nekaterih tipičnih občinah

Kljub močno raznoličnemu razvoju in strukturi industrije moramo za naše nadaljnje analize po različnih tendencah razvoja industrializacije vsaj v grobem opredeliti nekatere tipe občin. Ta opredelitev je močno hipotetična in sloni na nekaterih splošnih karakteristikah. Vendar je pri nadaljnjem obravnavanju nujno izhajati iz kakršnekoli, pa četudi ohlapne klasifikacije. Ta način dela je zlasti potreben zato, ker poglobljenih analiz, ki so pogosto empirično poizkusne, ne bi bilo racionalno opravljati na celotnem ozemlju Slovenije. Pri izboru občin, ki naj bi predstavljale določene tipe, sem upošteval zelo različne kriterije, predvsem strukturo industrije in njeno razvitost. Kot primer razvitih občin sem izbral občine Radovljica, Domžale in Žalec, ki leže sredi industrializiranih območij, občini Nova Gorica in Novo mesto, ki predstavljata osamljeni in manj obsežni polistrukturni industrijski območji sredi agrarne pokrajine ter občine Idrija, Cerknica, Brežice, Radlje ob Dravi in Murska Sobota z monostrukturnimi ter osamljenimi kraji z industrijo.

Občina Radovljica je oddaljena od večjega kraja z industrijo, Ljubljane, a vendar kaže živahnost po rasti števila zaposlenih. Občina ima za slovenske razmere srednje velike kraje z industrijo in je brez pravega osrednjega industrijskega kraja.

Občina Domžale je po svoji notranji strukturi podobna občini Radovljica. Razlikuje se od nje le v tem, da je v njej nekoliko manj krajev z industrijo, vendar pa je v njih večje skupno število zaposlenih. Od občine Radovljica se razlikuje tudi po tem, ker je blizu Ljubljane in zato intenzivno migracijsko občuje z večjim krajem z industrijo.

Tudi občina Žalec predstavlja podoben tip kot občini Domžale in Radovljica, z večjim številom krajev z industrijo, živahnim gospodar-

skim razvojem in intenzivnim migracijskim povezovanjem z večjim krajem z industrijo, Celjem.

Občini Nova Gorica in Novo mesto pa predstavljata industrijski območji živahnega razvoja, ki je koncentriran na en večji in več manjših krajev z industrijo.

Občina Idrija je glede na industrializacijo tipično monostrukturno območje le z dvema krajema z industrijo ter s tendenco po zastoju v rasti industrijskih delovnih mest.

Občina Cerkljica je prostorsko osamljeno industrijsko področje sredi agrarnega prostora, sicer živahno, toda z bolj enostransko rastjo industrije. Značilne so zanjo tudi omejene možnosti za oblikovanje gravitacijskega zaledja dnevne migracije. Omejuje jih hribovski kraški svet, ki otežuje izboljšanje prometne povezanosti med naselji redko naseljene okolice.

Občini Brežice in Radlje ob Dravi sta primera počasne industrializacije v sicer večjem številu zelo majhnih krajev z industrijo.

Občina Murska Sobota kaže sicer tendence k razvoju industrije, ki pa še daleč ne dosega potreb po zaposlitvi velikega števila gosto naseljenega prebivalstva.

V občini Radovljica se je skupno število delovnih mest v industriji povečalo od 1210 v letu 1951 na 3808 v letu 1961 ter na 4411 v letu 1966. Skupno število krajev z industrijo se je povečalo od leta 1951 do 1961 od 9 na 11 in se do leta 1966 ni spremenilo. V občini je bilo 1951 zastopanih 5, leta 1961 pa 7 industrijskih panog.

Bled je vseh 49 v industriji zaposlenih delavcev zaposloval leta 1951 v tekstilni industriji. Tudi Zapuže, ki zaposlujejo 55 delavcev in Otoče z 20 zaposlenci sta zastopana samo v tekstilni industriji. Lesce so zaposlovale v letu 1951 poleg 118 zaposlencev v tekstilni, še 400 delavcev v kovinski industriji. Kropa je zastopana samo s kovinsko industrijo, ki zaposluje 340 delavcev. Begunje s 144 delavci in Podhom s 43 delavci imata zaposlene samo v lesni industriji. V Podnartu je v tem letu zaposlenih v kemični industriji 17 delavcev, v Polju v Bohinju pa v proizvodnji in predelavi nekovin 24 delavcev.

Do leta 1961 izumre industrija v Otočah in Polju v Bohinju, nastanejo pa novi kraji z industrijo Bohinjska Bistrica, Radovljica, Lancovo in Lipnica. Bohinjska Bistrica zaposluje 297, Lancovo pa 35 delavcev v lesni industriji, Radovljica 436 v tekstilni, Lipnica pa 314 delavcev v elektroindustriji. V vseh štirih novih krajih z industrijo je torej zastopana leta 1961 samo po ena panoga industrije. V drugih krajih z industrijo se je število v industriji zaposlenih od leta 1951 do 1961 celo povečalo, v Begunjah za 205 ‰, na Bledu za 437 ‰, v Kropi za 22 ‰, v Lescah za 134 ‰, v Podnartu za 735 ‰, v Zapužah za 295 ‰; zmanjšalo se je pa v Podhому in sicer za 16 ‰. Lesna industrija v Begunjah se je pregrupirala v statistično nerazvrščen tip industrije, ki je zaposlovala leta 1961 že 439 delavcev. Tekstilna industrija na Bledu je povečala število delovnih mest za 80 ‰. Nova je na Bledu lesna industrija, ki zaposluje 183 delavcev. Kropa je tudi v tem letu zastopana

samo s kovinsko industrijo, ki zaposluje 416 delavcev. V Lescah se je število delovnih mest v tekstilni industriji zmanjšalo med letoma 1951 in 1961 za 15 in zaposluje leta 1961 103 delavce, močno pa se je povečalo število delovnih mest v kovinski industriji in sicer od 400 na 1086. Lesna industrija v Podhomu, ki je še vedno edina industrijska panoga v tem kraju, zaposluje le 36 delavcev, v Podnartu, kjer se je pojavila na novo, pa 44. Kemična industrija v Podnartu je napredovala od 17 na 98 delovnih mest. Tekstilna industrija v Zapužah je od 55 delovnih mest v letu 1951 narasla na 217 v letu 1961.

V občini Radovljica se je med letoma 1951 in 1961 povečal delež števila krajev, ki zalagajo z delovno silo kraje z industrijo, od 58 % na 95 % skupnega števila naselij. To povečanje lahko pripisujemo enakomernemu razvoju in razporeditvi krajev z industrijo po občinskem ozemlju, saj je leta 1951 imela občina 6 krajev z manj kot 100 zaposlenimi v industriji, 2 kraja s številom zaposlenih od 100 do 500 ter enega od 500 do 1000. Do leta 1961 pa je naraslo število krajev z industrijo s 100 do 500 zaposlenimi v industriji na 8, en kraj (Lesce) pa je imel že več kot 1000 industrijskih zaposlencev.

V občini Domžale je od leta 1951 do leta 1961 naraslo število zaposlenih od 3588 na 5523, do leta 1966 pa le neznatno (5868).

Občina je imela leta 1951 tri kraje z industrijo: Domžale z Virom, Jarše s Količevim ter Radomljami in Mengšem.

V Domžalah z Virom je bilo leta 1951 zaposlenih v industriji skupno 1619 delavcev. Zastopanih je bilo 6 industrijskih panog in sicer kovinska industrija z 22 zaposlenci, kemična s 174, lesna s 103, tekstilna s 659, industrija usnja in obutve s 515 ter živilska industrija s 146 zaposlenci. Kraji z industrijo Jarše, Količevo in Radomlje so bili zastopani skupno s štirimi industrijskimi panogami: industrijo gradbenega materiala z 59 zaposlenci, lesno industrijo z 220 zaposlenci, proizvodnjo papirja in celuloze s 365 in tekstilno industrijo s 766 zaposlenci. V Mengšu je bilo zastopanih 5 industrijskih panog: kemična industrija s 85 zaposlenimi, industrija gradbenega materiala z 99, tekstilna industrija s 95, živilska s 27 in raznovrstna industrija z 252 zaposlenci.

Do leta 1961 je v vsej občini naraslo število krajev z industrijo na 5, pridružila sta se še Ihan in Moravče. Novo nastali kraj z industrijo Ihan je imel 65 zaposlencev v proizvodnji in predelavi nekovin. V Moravčah se je pa poleg proizvodnje in predelave nekovin s 46 zaposlenci razvila tudi tekstilna industrija s 101 zaposlencem.

V Domžalah z Virom se je do leta 1961 na novo razvila proizvodnja in predelava nekovin z 28 zaposlenimi, kovinska industrija je narasla in šteje v tem letu 75 zaposlencev, narasla je tudi kemična industrija in sicer na 240 zaposlencev, lesna na 116, tekstilna na 849, industrija usnja in obutve na 933 ter živilska industrija na 161. V združenih krajih z industrijo v Jaršah, Količevem in Radomljah se pojavi leta 1961 nova panoga, kemična industrija s 110 zaposlenci. Industrija gradbenega materiala šteje le še 44 zaposlencev, lesna se je nekoliko povečala in zaposluje 295 delavcev. Močno je narasla proizvodnja ce-

luloze in papirja, saj se je število delovnih mest skoraj podvojilo, na 611. Precej močna je tudi tekstilna industrija, ki nudi delo že 1091 zaposlencem. V Mengšu se je močno razširila kemična industrija, ki zaposluje že 178 ljudi, industrija gradbenega materiala pa je leta 1961 prenehala delovati. Tekstilna industrija je podvojila število delovnih mest in šteje že 179 zaposlencev, 12 delavcev zaposluje še živilska industrija; razširila pa se je tudi raznovrstna industrija, ki šteje 330 zaposlencev.

Število industrijskih panog se je v občini Domžale med letoma 1951 in 1961 povečalo od 14 na 15. Povečano število delovnih mest v industriji pa je vplivalo tudi na povečanje števila tistih krajev, ki dajejo krajem z industrijo delovno silo. Leta 1951 je 62 % vseh krajev v občini zalagalo industrijo z delovno silo, leta 1961 pa se je ta odstotek povzpел že na 94 %.

V občini Žalec se je podobno kot v občini Domžale povečalo število v industriji zaposlenih od 2910 na 3622 med letoma 1951 in 1961; do leta 1966 pa je to število stagniralo. Število industrijskih panog se je v tem času povečalo hkrati s povečanjem števila obratov od 6 na 9.

Leta 1951 je bilo v občini Žalec 6 krajev z industrijo in sicer: Liboje z 284 zaposlenimi v proizvodnji in predelavi nekovin, Polzela s 152 zaposlenimi v lesni in 478 zaposlenimi v tekstilni industriji; v Preboldu je bilo tega leta 685 zaposlenih v tekstilni industriji, v Šempetru 122, medtem ko je bila Zabukovica zastopana samo s proizvodnjo in predelavo premoga in je zaposlovala 962 zaposlencev. V Žalcu samem so bile zastopane tri industrijske panoge, od katerih je kovinska industrija zaposlovala 51, tekstilna 148 in raznovrstna industrija 28 zaposlencev.

Do leta 1961 se je število krajev z industrijo povečalo od 6 na 8. Na novo sta se pojavila dva mala kraja z industrijo: Galicija z 13 zaposlenci v črni metalurgiji in Letuš z 2¹ zaposlenci v kemični industriji. Kraj z industrijo Liboje je dobil do leta 1961 novo industrijsko panogo — proizvodnjo in predelavo premoga, ki je zaposlovala 195 ljudi, proizvodnja in predelava nekovin pa je močno narasla in šteje v tem letu 497 zaposlencev. V Polzeli sta se okrepili obe industrijski panogi. Lesna industrija zaposluje 188, tekstilna pa 609 zaposlencev. Tudi v Preboldu se je edina panoga, tekstilna industrija, precej povečala. Zaposlila je novih 190 zaposlencev in skupno zabeležila 876 delovnih mest. V Šempetru, kjer se je število delovnih mest v tekstilni industriji povečalo na 182, se je v lesni industriji zaposlilo 16 ljudi, s čemer se je število panog v tem kraju povečalo na dve. Rudnik premoga v Zabukovici se je po številu zaposlencev zmanjšal in šteje v tem letu 722 delavcev. V Žalcu šteje kovinska industrija v letu 1961 le še 7 zaposlencev, tekstilna se je povečala na 210, raznovrstna industrija pa se je preuvrstila v industrijo gradbenega materiala, ki zaposluje 81 delavcev.

Število krajev v občini Žalec, ki dajejo industriji delovno silo, se je povečalo od 67 % na 93 %.

V občini Nova Gorica se je število zaposlenih v industriji od leta 1951 do leta 1961 precej povečalo in sicer od 2705 na 3637. V razliko z Radovljico, Domžalami in Žalcem pa se je izredno močno povečalo tudi do leta 1966 in sicer na 6270 delavcev.

Med letoma 1951 in 1961 se je povečalo število krajev z industrijo od 4 na 6, število panog pa od 5 na 8, oboje torej precej. V tem razdobju se je tudi nadalje oblikoval osrednji kraj z industrijo v občini (Nova Gorica), dalje pa je rastlo število delovnih mest tudi v starih krajih z industrijo.

Leta 1951 so bili na področju Nove Gorice štirje kraji z industrijo. Anhovo je bilo s svojo cementarno zastopano v industrijski panogi proizvodnje in predelave nekovnin, ki je zaposlovala 1068 delavcev. Miren je nudil zaposlitev 33 delavcem v industriji gradbenega materiala, 77 delavcem v lesni industriji ter 236 delavcem v industriji usnja in obutve. V Novi Gorici so bile zastopane tri industrijske panoge: kovinska z 243, industrija gradbenega materiala z 91 in lesna industrija s 715 delavci. V Volčji dragi pa je delalo 242 delavcev v industriji gradbenega materiala.*

Do leta 1961 se je število v industriji zaposlenih v Anhovem povečalo na 1385. V Mirnu se je do tega leta obdržala in močno okrepila le industrija usnja in obutve, ki zaposluje že 420 delavcev. V Novi Gorici se je število zaposlenih v kovinski industriji precej znižalo in je štelo le še 192 zaposlenih. Nova je elektroindustrija z 239 zaposlenimi. Industrija gradbenega materiala je imela tedaj le še 82 delavcev. Število zaposlenih v lesni industriji se je pa povečalo na 748. Novi sta še v tem kraju tekstilna industrija s 55 delavci in grafična s 33 zaposlenimi. V Volčji dragi je med letoma 1951 in 1961 nastala še kemična industrija. V letu 1961 je imela 106 zaposlenih. V industriji gradbenega materiala se je povečalo število zaposlenih na 83. Leta 1961 uvršča statistika med elektroindustrijske obrate hidrocentrali v Dobljarju z 59 zaposlenimi in v Plavéh s 35 zaposlenimi.

Tako rekoč čisto na novo se je v zadnjem času začela razvijati v industrijsko območje sredi agrarne pokrajine občina Novo mesto. Že leta 1951 je imela občina 989 delovnih mest v industriji. Do leta 1961 se je to število povečalo na 3414, do leta 1966 pa na 5483. Število krajev z industrijo je od dveh leta 1951 (Novo mesto, Zalog) naraslo na 9 leta 1961, nakar se ni več spremenilo. Število industrijskih panog se je povečalo od 5 na 10.

Leta 1951 je Novo mesto zaposlovalo v proizvodnji in predelavi nekovnin 35, v kovinski industriji 70, v lesni 375, v tekstilni 389 ter v industriji usnja in obutve 79 delavcev. V Zalogu jih je bilo 41 zaposlenih v industriji gradbenega materiala.

Do leta 1961 se je v občini odprlo na novo kar 2525 novih industrijskih delovnih mest. Večina (1415) jih sicer še vedno odpade na

* Pod kraji z industrijo v Volčji dragi so vštete opekarne v Renčah, Biljah in v Bukovici.

oba stara kraja z industrijo, tako da je novih 7 manjših krajev z industrijo s svojimi 911 delovnimi mesti vplivalo bolj s tem, da je povečalo število panog. Tako je v Dolenjskih Toplicah dobilo delo v industriji usnja in obutve 75 delavcev, v Mokrem polju v proizvodnji in predelavi nekovin 85, v Prečni v industriji gradbenega materiala 41, v Soteski v lesni industriji 76, v Straži v lesni industriji 404, v Šentjerneju v elektroindustriji 191, v Žužemberku v isti panogi 39 delavcev. Industrija gradbenega materiala je ostala še vedno edina panoga Zaloga, število zaposlenih pa je naraslo na 75 delavcev. V Novem mestu je število zaposlenih naraslo v vseh panogah, v proizvodnji in predelavi nekovin na 135 zaposlencev, v kovinski industriji na 633, v lesni na 387, v tekstilni na 673, v industriji usnja in obutve na 196, novi pa sta kemična industrija s 394 in grafična z 10 zaposlenci.

V monostrukturni rudarski občini Idrija je bilo leta 1951 v industriji zaposlenih 1177, leta 1961 1578, leta 1966 pa 2003 delavcev. V vseh treh letih je imela občina le po dva kraja z industrijo (Idrija in Cerkno), zastopane pa so bile samo tri panoge. Število naselij, ki dajejo industriji delovno silo, pa se je povečalo od 61% na 69% od vseh naselij.

V Cerknem je bilo leta 1951 od skupno 64 zaposlencev 20 zaposlenih v elektroindustriji, 44 pa v lesni industriji. Idrija je v tem času zaposlovala 1113 delavcev v rudniku živega srebra ter 75 v lesni industriji.

V Cerknem se je do leta 1961 povečalo število zaposlenih v elektroindustriji na 197, v lesni pa na 63, medtem ko je število zaposlenih v idrijskem rudniku padlo na 1035. Skoraj za štirikrat (na 283) se je povečalo število zaposlenih v lesni industriji.

V občini Cerknica je število delovnih mest v industriji med letoma 1951 in 1961 naraslo od 835 na 2105 ter do leta 1966 na 2316. Število krajev z industrijo pa se je od leta 1951 do leta 1961 povečalo od 3 na 5 ter ostalo nespremenjeno do leta 1966.

Občina je ostala industrijsko monostrukturna, saj se je število panog povečalo le od 1 na 2. Učinki povečanja števila delovnih mest ter krajev z industrijo pa se kažejo v tem, da se je delež naselij, ki zalagajo kraje z industrijo z delovno silo, povečal od nizkih 15% na 69% vseh naselij občine.

V letu 1951 je bila v vseh treh krajih z industrijo občine Cerknica zastopana samo lesna industrija in sicer v Cerknici s 421, v Martinjaku s 312 in na Rakeku s 120 zaposlenimi. Ustrezne številke za leto 1961 so 608, 513 in 217, kar pomeni, da se je tamkajšnja lesna industrija okrepila. Do leta 1961 pa se je pojavila tudi v novih krajih z industrijo in sicer v Begunjah pri Cerknici, kjer je zaposlovala 94 ljudi in pa v krajih Pudob, Stari trg, Lož in Markovec (skupaj uvrščenih pod Lož), s skupnim številom 137 zaposlenih delavcev. V teh novih krajih z industrijo pa je v tem letu zastopana še kovinska industrija s 536 delavci.

V občini Brežice je število delovnih mest v industriji v 15 letih neznatno naraslo in sicer od 579 v letu 1951 na 647 v letu 1961

in na 786 v letu 1966. Število krajev z industrijo se je sprva povečalo, od 3 v letu 1951 na 4 v letu 1961, leta 1966 pa se je ponovno znižalo na 3. Odpadlo je Bregansko selo.

Število industrijskih panog je med letoma 1951 in 1961 ostalo neizpremenjeno (6). Število naselij, ki dajejo krajem z industrijo delovno silo, pa se je povečalo od 59 % na 79 % vseh naselij v občini.

Leta 1951 so Brežice same zaposlovale 326 delavcev, od tega 32 v kovinski industriji, 51 v industriji gradbenega materiala, 174 v lesni in 69 v drugi nerazvrščeni industriji. Dobova je zaposlovala 88 delavcev v kovinski ter 48 v tekstilni industriji. V Globokem je bilo vseh 117 delavcev zaposlenih v proizvodnji in predelavi nekovin.

Leta 1961 se pojavi kot manjši kraj z industrijo s 70 delavci v kovinski industriji še Bregansko selo. V Brežicah kovinske in nerazvrščene industrije tega leta ni več. V industriji gradbenega materiala se število delovnih mest zniža za več kot polovico in sicer na 69, število zaposlenih v lesni industriji pa poveča na 218.

V industrijsko skromno razviti občini Radlje ob Dravi se je število delovnih mest v industriji povzpelo od 626 v letu 1951 na 1283 v letu 1961, do leta 1966 pa znižalo na 1245. Med letom 1951 in 1961 se je število krajev z industrijo povečalo od 3 na 5, do leta 1966 pa na 6. Število panog se je v istem razdobju dvignilo od 3 na 5. Število naselij občine Radlje ob Dravi, ki dajejo delovno silo krajem z industrijo, se je povečalo od 53 % na 92 % vseh naselij.

V letu 1951 sta bila kraja z industrijo Josipdol in Muta z Vuzenico zastopana vsak samo z eno industrijsko panogo. V Josipdolu je bila to industrija gradbenega materiala z 216 delavci, v Muti z Vuzenico pa kovinska industrija s 335 delavci. Tudi v kraju z industrijo Podvelka je bila zastopana samo ena industrijska panoga in to industrija papirja in celuloze, ki je zaposlovala 75 delavcev.

V letu 1961 se poleg starih krajev z industrijo pojavita še Ožboit s hidroelektrarno in 66 v njej zaposlenimi delavci in Vuhred s hidroelektrarno (54 delavcev) in lesno industrijo (38). V Josipdolu se je industrija gradbenega materiala preusmerila v panogo proizvodnje in predelave nekovin, število zaposlenih pa se je znižalo na 199. V Muti z Vuzenico nastaneta poleg ojačane kovinske industrije, ki šteje leta 1961 že 553 delovnih mest, še dve novi industrijski panogi: proizvodnja električne energije z 59 ter lesna industrija s 77 delavci. Število industrijskih panog v Podvelki se je prav tako povečalo iz ene na dve, novo nastala lesna industrija je zaposlila 112 delavcev, v proizvodnji papirja in celuloze pa se je število delovnih mest zvišalo na 125.

V letu 1966 se kot šesti kraj z industrijo v občini pojavijo še same Radlje z 49 zaposleni.

V agrarno prenaseljenem Prekmurju, v občini Murska Sobota, število delovnih mest v industriji le počasi narašča. Leta 1951 so našli 694 delovnih mest, leta 1961 1316, leta 1966 pa 3110. V vseh treh letih je imela občina po tri kraje z industrijo. Leta 1951 je bilo zastopanih 5 industrijskih panog, leta 1961 pa 6. Delež naselij, ki za-

lagajo kraje z industrijo z delovno silo, se je povečal od 36 % na 57 % vseh naselij v občini, kar je za tako gosto naseljeno področje v primeri z drugimi občinami Slovenije razmeroma skromno.

V Murski Soboti sami je industrija zaposlovala leta 1951 skupno 615 delavcev, od teh 44 kovinska, 35 lesna, 418 tekstilna ter 118 živilska. Kraja z industrijo Beltinci in Puconci pa sta bila v industrijski dejavnosti prav neznatna: Beltinci so zaposlovali skupno le 32 ljudi v tekstilni industriji, Puconci pa 47 delavcev v industriji gradbenega materiala.

Do leta 1961 so Beltinci izgubili industrijo, Prosenjakovci pa dobili tekstilno industrijo z 59 delovnimi mesti. Industrija gradbenega materiala v Puconcih se je povečala na 125 delavcev, pridružila pa se ji je še proizvodnja in predelava nekovin s 53 delavci. V Murski Soboti se je število delovnih mest v kovinski industriji povečalo na 154, v tekstilni na 575, v živilski na 269. Nova v letu 1961 pa je v Murski Soboti grafična industrija z 81 delavci.

DNEVNA MIGRACIJA INDUSTRIJSKE DELOVNE SILE V SLOVENIJI

Nekaj splošnih značilnosti

V večini dežel štejejo za dnevne migrante tiste delavce, ki so zaposleni v kraju druge občine kakor pa stanujejo. V Sloveniji se take opredelitve ne moremo držati, ker so naše občine preobsežne. Zato bi s takšno opredelitvijo pojma dnevnega migranta prezrli številne in živahne dnevne migracije iz kraja v kraj v mejah iste občine ter s tem dobili povsem napačno podobo, po kateri bi se zdelo to dnevno pretakanje delovne sile mnogo šibkejše kakor je v resnici. Zato moramo pri nas šteti med dnevne migrante vse tiste, ki stanujejo izven kraja zaposlitve ne glede na občinsko pripadnost. Še tako se nam precej dejanskega pretakanja delovne sile prikrije, posebno v večjih mestih, ki so zaključene naselbinske enote. Tako je vzemimo brez dvoma daljša pot delavca iz Most na Vič kakor pa tista, ki jo napravi delavec iz Medna v Šentvid. In vendar prvega tudi po našem kriteriju ne bomo zajeli, drugega pa. Zato bi morali po večjih mestih razporediti podatke po posebnih, nalašč zato izbranih enotah.

Vendar pa nam tudi podatki, kakršni so, dovolijo, da si ustvarimo zadovoljivo in dragoceno podobo o dinamiki dnevnega teritorialnega menjanja prebivalstvene strukture. Ko ob tem ugotavljamo doseženo stopnjo ravnotežja med željami in možnostmi za zaposlitev prebivalstva, moramo posebno pozornost posvetiti podatkom o deležu zaposlenih žensk. Če je ta delež nižji od 40 %, lahko računamo, da gre za agrarno prenaseljenost. Kjer se le-ta postopoma manjša, gre verjetno za hi-

trejšo rast prebivalstva, želnega zaposlitve, kot pa ga kaže trend prirodnega naraščanja odraslega prebivalstva.

Za ugotavljanje stopnje razvitosti je poleg strukture prebivalstva po spolu pomembna medsebojna dnevna izmenjava delovne sile v obliki dnevne migracije med kraji z industrijo. Ta pojav se stopnjuje s stopnjo razvitosti kraja z industrijo ali področja in je močnejši v urbaniziranih področjih z večjim številom krajev z industrijo, kjer se razvija več različnih industrijskih panog.

Leta 1951 je stanovalo od 117 530 v industriji zaposlenih delavcev v Sloveniji 47 611 delavcev izven kraja zaposlitve. Leta 1961 je bilo takih od 187 035 že 97 666 delavcev. Odstotek izven kraja zaposlitve prebivajočih in v industriji zaposlenih se je torej povečal od 41 % na 52 %. Med zaposlenimi v industriji je bilo leta 1951 39 427 ali 33 %, leta 1961 pa 69 289 ali 37 % žensk. Skupno število v industriji zaposlenih dnevnih migrantov se je povečalo med letoma 1951 in 1961 za 59 %: moških za 51 %, žensk pa za 66 %. Število v kraju zaposlitve bivaajočih se je povečalo za 19 456 ali 28 %, število izven kraja zaposlitve bivaajočih pa za 50 049 ali 66 %. Število žensk, ki prebivajo v kraju zaposlitve, se je povečalo za 11 190 ali 46 %, moških pa za 8266 ali 18 %. Število izven kraja zaposlitve prebivajočih moških je poraslo za 31 277 ali 95 %, žensk pa za 18 772 ali 127 %. Pri delavcih, ki prebivajo v kraju zaposlitve, je relativni in absolutni porast števila žensk večji kot pri moških. Pri delavcih, ki prebivajo izven kraja zaposlitve in dnevno potujejo na delo, pa je absolutna rast števila moških večja kot pri ženskah; relativna rast pa je večja pri ženskah kot pri moških. To kaže na tendenco po zaposlovanju žensk z vse širših območij podeželja okoli zaposlitvenih krajev, zato se je med zaposlenimi v industriji od leta 1951 do leta 1961 povečal delež žensk od 33 % na 37 %. Tendence spreminjanja razmerja med zaposlenimi, ki prebivajo v kraju z industrijo ali izven njega, kakor tudi tendence po zaposlovanju žena v kraju zaposlitve ali izven njega, pa v vseh področjih niso enake.

Razmerje med številom dnevnih migrantov in številom prebivajočih v kraju zaposlitve leta 1951 in 1961

V krajih zaposlitve se je med letoma 1951 in 1961 zelo povečal delež dnevnih migrantov od skupnega števila v industriji zaposlenih. Od skupnega števila krajev z industrijo jih je imelo leta 1951 manj kot 20 % dnevnih migrantov 5,5 %, leta 1961 pa le še 1,9 %. Od 30 % do 50 % dnevnih migrantov je imelo leta 1951 leta 30 %, leta 1961 pa 20 % krajev z industrijo. Od 50 % do 80 % dnevnih migrantov pa je imelo leta 1951 47,3 %, leta 1961 pa že 56,1 % krajev z industrijo v Sloveniji. Nad 80 % dnevnih migrantov je imelo leta 1951 16,5 % krajev z industrijo, leta 1961 pa 21,2 %.

Rast deleža dnevnih migrantov med industrijskimi delavci kažejo tudi analize po občinah. Leta 1951 je imelo manj kot 20 % migrantov

4,2 % občin, leta 1961 pa 1,6 % občin. Od 20 % do 50 % dnevnih migrantov je imelo leta 1951 39,9 %, leta 1961 pa 17,8 % občin. Od 50 do 80 % dnevnih migrantov je imelo leta 1951 46,8 %, leta 1961 pa 77,4 % občin. Nad 80 % migrantov je imelo leta 1951 8,2 %, leta 1961 pa le še 3,1 % občin.

Število zaposlenih, ki stanujejo v kraju zaposlitve, je nazadovalo v desetih občinah ali v 16,1 %, do 100 % se je povečalo v 36 občinah ali v 58,1 %, za več kot 100 % pa v 16 občinah ali v 25,8 % občin.

Število zaposlenih v industriji, ki prebivajo izven kraja zaposlitve, je nazadovalo med letoma 1951 in 1961 le v dveh občinah; do 100 % je napredovalo v 27 občinah ali v 43,6 %, za več kot 100 % pa v 33 občinah ali v 53,2 % vseh občin.

Skrajno visok delež dnevnih migrantov v skupnem številu zaposlenih in sicer več kot tretjino pri obeh popisih, imajo občine z manjšimi kraji z industrijo, ki so nastali po drugi svetovni vojni: občine Brežice, Grosuplje, Laško, Ljutomer, Mozirje, Sevnica, Slovenj Gradec in Šmarje pri Jelšah. Nizek delež, manj kot eno tretjino dnevnih migrantov med zaposlenimi, pa imata tako v letu 1951 kot v letu 1961 rudarski občini Idrija in Trbovlje, kjer se zaradi lege sredi hribovja ter koncentracije že starih in povojne izgradnje novih stanovanj v mestu, niso izoblikovala širša območja dnevne migracije.

Delno pa moramo iskati vzrok za počasnejše širjenje gravitacijskih območij in za manjši delež migrantov tudi v majhni rasti delovnih mest med letoma 1951 in 1961.

Razen redkih izjem je število dnevnih migrantov naraslo v skoraj vseh krajih z industrijo v Sloveniji. Nazadovalo je med letoma 1951 in 1961 število dnevnih migrantov le v 12,7 % krajev z industrijo. V 30,9 % krajev z industrijo je poraslo število dnevnih migrantov do 200 %, v 17,8 % pa je poraslo njihovo število od 200 % do 400 %, v 38,6 takih krajev pa za več kot 400 %.

Rast števila moških in žensk, ki prebivajo v krajih zaposlitve in izven njih med letoma 1951 in 1961

Analiza rasti prebivalstva po spolu, ločeno za tiste, ki prebivajo v kraju zaposlitve in tiste, ki dnevno migrirajo, nam razkriva, kakšne so tendence pri zaposlovanju žensk iz krajev z industrijo ter posebej še njihovih gravitacijskih zaledij (gl. tabelo 2 v prilogi).

V področjih, kjer je še ustvarjeno ravnotežje med številom žensk in moških, ki prebivajo v kraju zaposlitve ter izven njega, pomeni, da bo v bodoče potrebno tolikšno število delovnih mest, da bo ustrezalo številu prirodnega naraščanja odraslega prebivalstva. Seveda moramo pri tem upoštevati delež zaposlenih žensk, ki delajo v drugih, neindustrijskih dejavnostih. V področjih z nižjim deležem zaposlenih žensk v krajih z industrijo ter majhnim številom žensk, zaposlenih v drugih panogah moramo računati, da bo število potrebnih mest zaradi težnje

žene po zaposlitvi naraščalo hitreje kot narašča število prirodnega prirastka odraslega prebivalstva.

Število moških, ki prebivajo v kraju zaposlitve, je nazadovalo v 19 občinah, kar pomeni 30,6 % vseh občin v Sloveniji. Do 100 % je naraslo to število v 29 občinah ali 46,8 % vseh občin, za več kot 100 % pa v 14 občinah ali 22,6 % vseh občin. Pri tistih industrijskih delavcih, ki prebivajo izven kraja zaposlitve pa je nazadovalo število moških v treh občinah (4,8 % vseh), poraslo pa je do 100 % ali za več kot 100 % v 95,2 % občin.

Med letoma 1951 in 1961 je nazadovalo število moških med tistimi, ki prebivajo v kraju zaposlitve v 30 % krajev z industrijo, nazadovalo pa je tudi njihovo število med tistimi, ki prebivajo izven kraja zaposlitve v 21 % takih krajev. Nadpoprečno, za več kot 100 %, je poraslo število moške delovne sile, ki dnevno migrira, v 29,5 % krajev z industrijo. Pri tistih delavcih, ki pa prebivajo v samih krajih zaposlitve, je število naraslo le v 12,3 % krajev z industrijo.

Število moških, ki prebivajo v kraju zaposlitve, je nazadovalo v krajih različne velikosti, pa tudi različnih struktur po industrijskih panogah.

Po krajih in občinah se vendarle kaže nazadovanje moške delovne sile, ki prebiva v kraju zaposlitve, bolj pri tistih, ki imajo monostrukturno industrijo in to tako, ki zaposluje večji delež moške delovne sile. Tako na primer relativno nazaduje število moških, ki prebivajo v krajih zaposlitve, v občinah Trbovlje, Zagorje, Hrastnik, Ravne, Celje, Slovenske Konjice in Slovenska Bistrica, to se pravi, v krajih, kjer je razvito rudarstvo ali pa industrijske panoge, ki zahtevajo več moške delovne sile.

Analiza rasti števila moške delovne sile, ki prebiva v krajih zaposlitve in rasti moške delovne sile, ki prebiva izven njih, kaže tendence k nazadovanju v večji meri med tistimi, ki prebivajo v kraju zaposlitve kot med dnevnimi migranti.

Število žensk, zaposlenih v industriji, ki prebivajo v kraju zaposlitve, je med letoma 1951 in 1961 nazadovalo v 19 % občin Slovenije; do 100 % je napredovalo v 43 % občin, za več kot 100 % pa v 38 % občin Slovenije.

Število žensk, ki prebivao izven kraja zaposlitve, je med letoma 1951 in 1961 nazadovalo le v 11,3 % občin, naraslo je do 100 % v 27,4 % občin, za več kot 100 % pa v 61,3 % občin.

Nazadovalo je med letoma 1951 in 1961 število žensk, ki prebivajo v krajih z industrijo, v 16,1 % krajev z industrijo; v 46,6 % takih krajev je naraslo do 100 %, v 37,3 % pa za več kot 100 %.

Medtem ko v gospodarsko razvitem osrednjem delu Slovenije v gibanju števila v industriji zaposlenih žensk med letoma 1951 in 1961 ni bistvenih sprememb, pa po krajih z industrijo na obrobem delu Slovenije njihovo število močno koleba. Značilno je, da se je tendenca k nazadovanju tega števila pokazala bolj v odročnih hribovskih področjih Slovenije, kjer je bilo to število nizko že leta 1951. Nazadovalo

je v občinah Dravograd, Ravne na Koroškem, Slovenska Bistrica, Smarje pri Jelšah, nadporečno (za več kot 200 %) pa je poraslo v občinah Črnomelj, Grosuplje, Koper, Ljutomer, Radovljica, Piran in Tolmin, to je v občinah, kjer se je med večjim številom panog razvijala tudi industrijska panoga, ki zaposluje več ženske delovne sile.

V relativni rasti števila v industriji zaposlenih moških so tendence k naraščanju števila dnevnih migrantov na manj razvitih in hribovitih področjih močnejše kot na razvitih. V občinah z manjšim številom v industriji zaposlenih pomeni že manjše ali večje število na novo zaposlenih veliko spremembo v smeri rasti ali nazadovanja. Število moških je močno nazadovalo le v občinah Lendava in Vrhnika, skrajno pa poraslo v občinah Ilirska Bistrica, Koper, Ptuj, Radovljica, Slovenj Gradec, Skofja Loka in Tolmin, torej zopet v občinah, ki imajo bolj razvejano industrijo. Število delovnih mest je tu med letoma 1951 in 1961 tudi močnejše naraščalo (karti 4 in 5 v prilogi).

V Sloveniji je v 25 občinah poraslo število moških in žensk, ki stanujejo v kraju zaposlitve ali izven njega, kar daje znake uravnavanja rasti delovnih mest za moško in žensko delovno silo in sicer za tisto, ki prebiva v mestih kot za tisto, ki prebiva v okolici.

Razmerje v rasti moške in ženske delovne sile nam še bolj nazorno pokažejo tipi občin glede na rast v naslednje štiri kategorije razvrščenih industrijskih delavcev: 1. moških, ki prebivajo v kraju zaposlitve; 2. moških, ki prebivajo izven kraja zaposlitve; 3. žensk, ki prebivajo v kraju zaposlitve; 4. žensk, ki prebivajo izven kraja zaposlitve.

Enakomerno rast do 100 % zaposlenih moških in žensk, ki stanujejo v kraju zaposlitve ali izven njega, kažejo večinoma gospodarsko bolj razvite občine. To so ljubljanske občine, občine Domžale, Kranj, Izola, Velenje, Žalec in Maribor, poleg njih pa še več občin z manjšim številom v industriji zaposlenih in z bolj po panogah razvejano industrijo kot so Izola, Kočevje, Gornja Radgona, Ljutomer, Ajdovščina in Sežana.

V občini Ilirska Bistrica je poraslo število moških in žensk, ki prebivajo v kraju zaposlitve in izven njega, za več kot 100 %. V občini Slovenj Gradec je za več kot 100 % poraslo število moških, ki prebivajo v kraju zaposlitve in izven njega ter žensk, ki prebivajo v kraju zaposlitve, medtem ko je število tistih žensk, ki stanujejo izven kraja z industrijo, naraslo za manj kot 100 %. V občini Koper je poraslo število moških, ki prebivajo v kraju zaposlitve, za več kot 100 %, žensk, ki prebivajo v kraju zaposlitve ter moških in žensk, ki prebivajo izven Kopra, pa za manj kot 100 %. V občinah Cerknica in Radovljica je poraslo število moških in žensk, zaposlenih v industriji, ki prebivajo v kraju zaposlitve, za manj kot 100 %; število moških in žensk, ki stanujejo izven kraja zaposlitve, pa za več kot 100 %. V občinah Črnomelj, Idrija, Murska Sobota in Piran je poraslo število v industriji zaposlenih žensk, ki stanujejo izven kraja zaposlitve za več kot 100 %. V občini Tolmin je poraslo število zaposlenih žensk, ki prebivajo v kraju

zaposlitve in izven njega za več kot 100 %, število moških, ki prebivajo v kraju z industrijo in izven njega, pa za manj kot 100 %.

Ločena analiza rasti števila žensk, ki prebivajo v kraju zaposlitve in izven njega, med letoma 1951 in 1961, je pokazala tako po občinah kot po krajih z industrijo, da število žensk, ki prebivajo v kraju zaposlitve, nazaduje podobno kot pri moških v večjem številu občin in krajev z industrijo. Zato pa je kajpada število žena, ki prebivajo izven kraja z industrijo, kjer so zaposlene, naraslo v večjem številu krajev z industrijo in občin, kot smo to ugotovili pri moški delovni sili.

Porast za več kot 100 % moških dnevnih migrantov po občinah ali krajih z industrijo med letoma 1951 in 1961 gre v veliki meri na račun v dnevno migracijo na novo pritegnjene delovne sile s hribovskih področij. Zato je v večini občin, ki obsegajo obsežnejša hribovita področja, a je v krajih z industrijo poraslo število delovnih mest, kot na primer v občinah Cerknica, Ilirska Bistrica, Novo mesto, Ptuj in Šentjur ter Slovenj Gradec, število moških najbolj napredovalo. Značilno pa je, da je število občin, kjer je nazadovalo število moških med dnevnimi migranti, zelo majhno; to so le Brežice, Trbovlje in Trebnje. To so tudi občine, kjer število moških med migranti nazaduje zaradi stagnacije v rasti števila delovnih mest.

V občinah Šentjur pri Celju, Celje in Dravograd nazaduje število moških in žena, bivaajočih v krajih zaposlitve, število izven kraja zaposlitve bivaajočih moških se je povečalo za več kot 100 %, žensk pa do 100 %.

V občini Škofja Loka je naraslo število moških in žensk, ki prebivajo v kraju zaposlitve, za manj kot 100 %; moških in žensk, ki prebivajo izven kraja zaposlitve, pa za več kot 100 %. V občinah Kamnik, Logatec, Lenart ter Vrhnika in Zagorje je nazadovalo število moške delovne sile, ki prebiva v kraju z industrijo. Število ženske delovne sile, ki prebiva v kraju zaposlitve in izven njega je poraslo v vseh navedenih občinah. Število žensk, ki prebivajo izven kraja zaposlitve, se je povečalo do 100 % v občinah Kamnik, Lenart, Logatec, Postojna in Slovenske Konjice, v občinah Vrhnika in Zagorje ob Savi pa za več kot 100 %. V občinah Litija, Nova Gorica, Ptuj in Radlje ob Dravi je med letoma 1951 in 1961 nazadovalo število žensk, zaposlenih v industriji in stanujočih v kraju zaposlitve. V ostalih kategorijah je pa poraslo število zaposlenih žensk in moških do 100 %. V občini Lendava je poraslo število moških, ki prebivajo v kraju zaposlitve do 100 %, število žensk, ki prebivajo v kraju zaposlitve, pa za več kot 100 %. Število moških, ki bivajo izven kraja zaposlitve, je naraslo do 100 %. Število le-teh je v občinah Brežice, Jesenice, Krško in Mozirje med letoma 1951 in 1961 nazadovalo. Število žensk, ki prebivajo izven kraja zaposlitve, je v ostalih treh kategorijah naraslo do 100 %. V občini Slovenska Bistrica je naraslo število moških, ki prebivajo izven kraja zaposlitve, do 100 %, v ostalih kategorijah pa to število nazaduje. V Trbovljah se je povečalo do 100 % le število žensk, ki prebivajo v kraju zaposlitve, v ostalih

kategorijah pa je število nazadovalo. V občini Šmarje pri Jelšah je napredovalo le število moških, ki prebivajo izven kraja zaposlitve, do 100 %, v ostalih kategorijah pa je število nazadovalo. (Tabela 2 v prilogi.)

Analiza rasti moške in ženske delovne sile, ki stanuje v kraju bivanja ter moške in ženske delovne sile, ki dnevno migrira na delo, nam je pokazala različne režime rasti delovne sile, ki so indikatorji tendenc oblikovanja urbane strukture v krajih z industrijo in njihovih zaledjih.

Velike razlike med posameznimi krajji v rasti moške in ženske delovne sile, ki stanuje v krajih zaposlitve ali izven njih, so izraz različne stopnje urbanizacije ter različnih socialno gospodarskih problemov po posameznih področjih. Majhna rast števila ženske delovne sile v krajih z industrijo ali njihovih zaledjih nas opozarja, kje moramo v bližnji bodočnosti računati s pritiskom ženske delovne sile na nova delovna mesta. Počasna in neustaljena rast delovnih mest za moško ali žensko delovno silo, zlasti v agrarnih področjih, jo sili k sezonskemu izseljevanju v inozemstvo.

Razmerje med moško in žensko delovno silo, zaposleno v industriji leta 1951 in 1961

Značilen indikator za ugotavljanje ravnotežja med željami in možnostjo za zaposlitev prebivalstva je poleg že analiziranih elementov demogeografske strukture tudi razmerje med žensko in moško delovno silo. Tako kot pri drugih pojavih lahko v Sloveniji ugotovljamo zelo različno strukturo po krajih z industrijo glede razmerja med moško in žensko delovno silo. Med letoma 1951 in 1961 se jo to razmerje v posameznih krajih z industrijo, občinah in območjih precej izboljšalo v korist ženske delovne sile, vendar ne povsod enako. V Sloveniji kot celoti se je delež žensk med zaposlenimi v industriji povečal od 33 % na 37 %.

Leta 1951 je imelo od 62 občin v Sloveniji 27,4 % občin v industriji zaposlene manj kot 20 % ženske delovne sile, 28,7 % občin od 20 % do 40 %, 30,7 % občin od 50 % do 60 %, 3,2 % občin pa med 60 % in 80 %. Do leta 1961 se število občin, ki imajo manj kot 20 % ženske delovne sile, ni znižalo in je ostalo pri 27,4 %. Zmanjšalo se je število občin, ki so imele manj kot 10 % zaposlenih žensk, ter povišalo število občin z 10 % do 20 %.

Leta 1951 je imelo 6 občin manj kot 10 % ter 11 občin od 10 % do 20 % v industriji zaposlene ženske delovne sile. Leta 1961 je pa ostala le ena občina z manj kot 10 % ter 15 občin z 10 % do 20 % v industriji zaposlene ženske delovne sile. Delež občin, ki imajo od 20 % do 40 % ženske delovne sile, se je zmanjšal od 40,3 % na 33,9 %; število občin s 40 % do 60 % ženske delovne sile pa od 39,1 % na 38,7 %. Število občin z več kot 60 % v industriji zaposlene ženske delovne sile je ostalo nespremenjeno.

Pestro podobo zaposlitvene strukture po deležu zaposlenih žensk v industriji nam prikaže še posebej podroben regionalni pregled strukture po krajih z industrijo. Delež krajev z industrijo, ki zaposlujejo v industriji do 20 % žensk, se je med letoma 1951 in 1961 zmanjšal od 34,6 % na 25,3 % vseh krajev. Delež krajev z industrijo z 20 % do 40 % žensk se je zmanjšal od 31,4 % na 25,7 %, delež krajev s 40 % do 60 % žensk se je povečal od 24,5 % na 37,1 %, medtem ko se je delež krajev z industrijo s 60 % do 80 % žensk povečal od 8,2 % na 9,1 %, z več kot 80 % pa od 1,3 % na 4,1 %.

Leta 1951 so imele med industrijskimi delavci manj kot 10 % žensk občine Lendava, Ormož in Lenart v severovzhodni Sloveniji, rudarski občini Idrija in Trbovlje, od ostalih pa še Piran. Od 10 % do 20 % žensk so imele občine Brežice, Krško, Sevnica, Črnomelj, Ljutomer na vzhodu Slovenije, rudarski občini Hrastnik in Velenje, železarski občini Jesenice in Ravne na Koroškem, od ostalih pa še Ilirska Bistrica. Do leta 1961 je nazadovalo na 10 % število v industriji zaposlenih žena v občini Radlje ob Dravi, ki je imela še leta 1951 21 % zaposlene ženske delovne sile. Občina Lendava pa je povečala delež zaposlenih žensk od 10 % na 28 %, občina Piran od 7 % na 15 %, občina Idrija od 7 % na 19 %, občina Trbovlje od 7 % na 18 %, občina Lenart od 9 % na 15 % in Ormož od 4 % na 24 %. Občina Brežice je povečala delež zaposlenih žensk od 13 % na 21 %, Črnomelj od 19 % na 34 %, Hrastnik od 17 % na 26 %, Ilirska Bistrica od 18 % na 35 %. V občinah Jesenice in Videm-Krško pa se delež žensk, zaposlenih v industriji od leta 1951 do leta 1961 ni spremenil in je ostal 16 % oziroma 12 %. V občini Ljutomer se je povečal delež žensk od 19 % na 37 %, v občini Sevnica od 17 % na 26 % in v občini Zagorje ob Savi od 11 % na 19 %, v občini Ravne na Koroškem pa se je znižal od 20 % na 16 % in v občini Velenje od 18 % na 14 %. Delež se je znižal tudi v pretežno hribovitih občinah z monostrukturno industrijo, ki lahko nudi več delovnih mest le moški delovni sili. V občini Mozirje se je znižal od 30 % v letu 1951 na 18 % v letu 1961, v občini Slovenska Bistrica od 26 % na 18 %, v občini Slovenske Konjice od 23 % na 20 %, v občini Šmarje pri Jelšah od 30 % na 14 % in v občini Šentjur pri Celju od 23 % na 14 %. Delež v industriji zaposlenih žensk, se je znižal tudi v občini Nova Gorica in sicer od 27 % leta 1951 na 18 % leta 1961.

Več kot 60 % v industriji zaposlene ženske delovne sile sta imeli leta 1951 dve občini z lahko industrijo, Murska Sobota in Izola, leta 1961 pa občini Metlika in Grosuplje. V občini Murska Sobota se je ta delež znižal od 64 % v letu 1951 na 55 % v letu 1961. V občini Grosuplje se je povečal od 55 % na 71 %. V občini Metlika, ki je imela leta 1961 78 % v industriji zaposlene ženske delovne sile, pa industrije leta 1951 še ni bilo.

Leta 1951 in leta 1961 imajo manj kot 20 % v industriji zaposlene ženske delovne sile povečini le majhni kraji z industrijo. To so kraji, ki imajo le po eno industrijsko panogo in to tako, ki zaposluje pretežno moško delovno silo. Več kot 60 % žensk pa imajo med manjšimi kraji

le taki, v katerih je v glavnem samo en obrat, ki zaposluje pretežno žensko delovno silo. Delež ženske ali moške delovne sile se tudi hitreje spreminja pri manjših kot pri takih večjih krajih z industrijo, kjer je več delovnih mest ter več industrijskih panog. Gospodarsko in socialno stabilnejši so kraji ali območja z industrijo, kjer se razmerje med moško in žensko delovno silo giblje v razponu od 40 % do 60 %. Tako razmerje je značilno za sklenjeno industrializirano območje Slovenije med Radovljico, Tržičem, Kranjem, Ljubljano in Kamnikom. Drugje po Sloveniji je delež žensk povečini manjši. Po večjem deležu žensk so značilni še nekateri srednje veliki kraji z industrijo kakor Novo mesto, Ajdovščina in Murska Sobota ter manjši lesnoindustrijski kraji na Notranjskem, med Logatcem in Pivko ter Logatcem in Cerknico.

Medsebojna dnevna izmenjava delovne sile med kraji z industrijo v Sloveniji

Z industrializacijo se v Sloveniji postopoma uveljavlja tudi pojav, ki bi ga lahko imenovali konurbacijo, čeprav ta izraz ponavadi uporabljamo za podobne pojave v večjih dimenzijah. Gre namreč za postopno zraščanje krajev z industrijo, kjer so le-ti gosteje posejani, v več ali manj sklenjena industrijska ali urbanizirana področja. Očiten znak takega zraščanja je čedalje močnejša medsebojna dnevna izmenjava industrijske delovne sile med samimi kraji z industrijo. Zato je razmerje med številom industrijskih zaposlenecv, ki jih kraj ali področje z industrijo dnevno sprejema ali oddaja, tudi pokazovalec stopnje njegove razvitosti. Čim več je po krajih ali področjih z industrijo gospodarskih panog, tem intenzivnejša je med posameznimi zaposlitvenimi kraji ta medsebojna dnevna izmenjava delovne sile, tem večji je tudi izbor delovnih mest za ljudi različnih poklicev, različnih kvalifikacij, različne starosti in obeh spolov.

Tudi glede te medsebojne dnevne izmenjave delovne sile se kažejo med posameznimi predeli Slovenije velike razlike. Leta 1951 so izmenjavali na ta način kraji z industrijo v Sloveniji med seboj 8359 delavcev, leta 1961 pa že 14 302, torej za 81 % več. Dnevni migranti v okviru te medsebojne izmenjave so šteli leta 1951 17 % vseh dnevnih migrantov v Sloveniji, leta 1961 pa 13,6 %. Da se je ta delež znižal, kaže na stopnjevano dekoncentracijo naseljevanja industrijskih delavcev, hkrati pa tudi na to, da delavci teže k bivanju izven krajev z industrijo.

Že leta 1951 od 162 krajev z industrijo v Sloveniji samo 21 krajev ni oddajalo delovne sile tudi drugim krajem z industrijo, 55 jih je oddajalo le do 10 delavcev, 75 od 10 do 100 delavcev, 11 od 100 do 200 delavcev, 8 pa več kot 200 delavcev. Leta 1961 pa od 222 krajev z industrijo samo še 12 krajev ni oddajalo delovne sile drugim takim

krajem; 63 jih je oddajalo do 10 delavcev, 107 od 10 do 100 delavcev, 24 od 100 do 200 in 16 več kot 200 delavcev.

Če s tega vidika opredelimo posamezne občine, se nam pokaže naslednja podoba. Leta 1951 so oddajali le v malo občinah (11) kraji z industrijo skupno več kot 200 industrijskih delavcev v druge kraje z industrijo. To so bile občine v najbolj razvitih predelih Slovenije: na Gorenjskem občine Domžale, Kamnik, Kranj in Radovljica, ljubljanski občini Center in Šiška, v Savinjski Sloveniji občine Celje, Žalec in Laško, v Podravski Sloveniji pa občini Maribor-Tezno in Ravne na Koroškem. Leta 1961 se je ozemlje intenzivnejše dnevne izmenjave delovne sile med kraji z industrijo razširilo na 21 občin, v katerih so kraji z industrijo skupno oddajali več ko 200 delavcev v druge take kraje. Na Gorenjskem se je tako področje od že naštetih občin razširilo še na Jesenice, vanj so se razen tega vključile ljubljanske občine Bežigrad, Moste-Polje in Vič-Rudnik. V Savinjski Sloveniji se je tamkajšnje široko področje tega tipa razširilo še na občino Velenje. V Podravju se je izoblikovalo obsežnejše tako področje na območju mariborskih občin ter občin Ptuj in Slovenska Bistrica. Občini Ravne na Koroškem in Piran sta ostali še nadalje osamljeni področji večje dnevne izmenjave delovne sile med kraji z industrijo.

Med novimi občinami, ki so se leta 1961 uvrstile med občine z najmočnejšo dnevno zamenjavo delovne sile med kraji z industrijo, sta najznačilnejši občini Jesenice in Velenje. Njuni kraji z industrijo so še leta 1951 oddajali skupno manj kot 100, kraji občine Jesenice celo manj kot 10 dnevnih migrantov drugim krajem z industrijo. Intenzivnost medsebojne dnevne izmenjave se je torej v razdobju 1951—1961 izredno stopnjevala. To velja, čeprav malo manj, tudi za občini Novo mesto in Zagorje ob Savi. V njih so oddajali kraji z industrijo drugim takim krajem leta 1951 le do 100, leta 1961 pa že 100 do 200 dnevnih migrantov. S tem sta se uvrstili glede dnevnega medsebojnega preliivanja delovne sile v drugo najmočnejšo skupino občin s skupno 100—200 delavci medsebojne izmenjave, kar pomeni še vedno veliko. Med njimi so nekatere občine na obrobju urbaniziranega področja okrog Ljubljane in sicer Vrhnika, Škofja Loka in Litija. Bolj osamljena taka področja so še občine Cerknica, Koper, Nova Gorica in Novo mesto.

Precej manj, skupno 10—100 delavcev medsebojne izmenjave med kraji z industrijo, je beležilo leta 1951 24, leta 1961 pa 28 občin.

Občin z neznatno dnevno medsebojno izmenjavo industrijske delovne sile (skupno manj kot 10) je bilo leta 1951 le 15. V 6 med njimi take izmenjave sploh ni bilo (Idrija, Kočevje, Lendava, Metlika, Ribnica in Trebnje), v 9 občinah pa je bila zelo šibka (Črnomelj, Gornja Radgona, Ilirska Bistrica, Jesenice, Murska Sobota, Novo mesto, Radlje, Sevnica in Šmarje pri Jelšah). Kakor vidimo, gre predvsem za občine na Notranjskem in Dolenjskem Krasu, na ostalem Dolenjskem vključno Belo krajino, deloma v svetu med Savo in Sotlo, pa v Pomurju. Osamljena primera, vsak svoje vrste, sta bila Jesenice in Radlje. Leta 1961

pa sta bili brez ali skoraj brez take izmenjave le občini Metlika in Kočevje.

Ta pregled nam pokaže, da še vedno nekako polovica slovenskih občin izmenjuje medsebojno skupno manj kot 100 dnevni industrijskih migrantov. To pomeni, da je zraščanje in prepletanje krajev z industrijo v sklenjena območja z značajem »konurbacije« omejeno vendar še samo na določena področja Slovenije, da pa je v njenem gospodarsko razvitem delu Slovenije ta proces vedno intenzivnejši, hkrati pa se postopoma širi tudi na druga področja naše republike.

Dnevna migracija delovne sile po nekaterih tipičnih občinah

Podrobneje bomo analizirali problematiko dnevne migracije industrijske delovne sile glede na oblikovanje gravitacijskih območij, glede na rast ženske in moške delovne sile v krajih z industrijo in izven njih, glede na medsebojno izmenjavo dnevni migrantov med kraji z industrijo in na njihovo sestavo po spolu med letoma 1951 in 1961 po nekaterih tipičnih občinah. Te občine bi bile iste, kakor smo jih upoštevali pri obravnavanju strukture krajev z industrijo. To so gospodarsko razvite, močno industrializirane občine Radovljica, Domžale in Žalec, manj razviti agrarni občini Brežice in Radlje, rudarska občina Idrija ter občine s srednje velikimi kraji z industrijo Nova Gorica, Novo mesto in Murska Sobota.

V občini Radovljica je leta 1951 od skupnega števila 1210 delavcev 661 ali 55 % stanovalo izven kraja zaposlitve, leta 1961 pa od 3808 delavcev 2558 ali 67 %. Skupno je naraslo število moških od 631 v letu 1951 na 1963 v letu 1961 ali za 211 %, število žensk pa od 579 na 1845 ali za 211 %. V obeh letih je znašal delež žensk 48 % vseh industrijskih zaposlenec. Število moških, stanujočih v kraju zaposlitve, je naraslo za 336 ali 122 %, število izven kraja bivajočih pa je poraslo za 966 ali 291 %; število žensk, ki bivajo v kraju zaposlitve, je nekoliko manj naraslo in sicer za 335 ali 134 %, število bivajočih izven njega pa močneje, za 931 ali 283 %.

Kraji z industrijo v občini Radovljica so oddajali leta 1951 drugim krajem z industrijo v občini ali izven nje 598, leta 1961 pa že 1427 delavcev.

V občini Domžale je bilo leta 1951 od 3588 zaposlenih v industriji 2039 ali 57 % dnevni migrantov, leta 1961 pa od 5523 zaposlenih v industriji 3431 ali 62 %. Leta 1951 je bilo med zaposlenimi v industriji 1798 ali 50 % žensk, leta 1961 pa 3153 ali 57 %. Med letoma 1951 in 1961 je poraslo število moških, ki prebivajo v krajih zaposlitve, za 154 ali 21 %, tistih pa, ki prebivajo izven njih, za 416 ali 38 %. Število žensk, ki prebivajo v kraju zaposlitve, je naraslo znatno močneje in sicer za 389 ali 47 %, število žensk, ki prebivajo izven njega, pa za 976 ali 102 %. Kraji z industrijo občine Domžale so oddajali leta 1951 drugim krajem z industrijo 763, leta 1961 pa že 1045 delavcev.

V občini **Žalec** je bilo leta 1951 med 2910 zaposlenimi 1693 ali 58 % dnevnih migrantov, leta 1961 pa 2702 ali 75 %. Žensk je bilo leta 1951 med zaposlenimi 1253 ali 43 %, leta 1961 pa 1778 ali 49 %. Število moških prebivajočih v kraju zaposlitve, je med letoma 1951 in 1961 nazadovalo za 155 ali 24 %, tistih, ki prebivajo izven njih in dnevno potujejo na delo, pa je naraslo za 342 ali 34 %. Število žensk, ki stanujejo v kraju zaposlitve, je prav tako kot število moških nazadovalo in sicer za 142 ali 25 %; število tistih, ki bivajo izven njih, pa je napredovalo za 667 ali 97 %. Kraji z industrijo v občini Žalec so oddajali leta 1951 skupno drugim krajem z industrijo 295 delavcev, leta 1961 pa le 254.

V občini **Idrija** je bilo od skupnega števila 1117 delavcev v letu 1951 le 271 dnevnih migrantov ali 23 %. Leta 1961 pa od 1578 zaposlenih že 543 ali 34 %. Leta 1951 je bilo zaposlenih le 82 žensk ali 7 %, leta 1961 pa 305 ali 19 %. Med letoma 1951 in 1961 je naraslo število moških, ki prebivajo v kraju zaposlitve le za 10 ali 1 %, tistih, ki prebivajo izven njega, pa za 168 ali 63 %. Število žensk, ki prebivajo v kraju zaposlitve je naraslo za 119 ali 153 %, tistih, ki prebivajo izven njega, pa za 104 ali 2700 %. V občini Idrija leta 1951 ni noben kraj z industrijo oddajal delovne sile drugim krajem z industrijo, leta 1961 pa je ta medsebojna izmenjava dosegla le število 16.

V občini **Cerknica** je bilo leta 1951 od 853 zaposlenih, 405 ali 47 %, leta 1961 pa od 2105 zaposlenih 1311 ali 62 % dnevnih migrantov. Leta 1951 je bilo med zaposlenimi 393 ali 46 %, leta 1961 pa 965 ali 46 % žensk. Število moških, bivajočih v krajih zaposlitve, je napredovalo za 176 ali 68 %, število moških, bivajočih izven njih, pa za 906 ali 224 %. Število žensk, stanujočih v kraju zaposlitve, je naraslo na 170 ali za 89 %, bivajočih izven njega pa na 402 ali za 197 %. Kraji z industrijo te občine so oddajali leta 1951 drugim krajem z industrijo 59 delavcev, leta 1961 pa že 198.

V občini **Nova Gorica** je bilo leta 1951 od 2705 zaposlenih v industriji 1380 ali 51 % dnevnih migrantov, leta 1961 pa od 3637 zaposlenih 2364 ali 65 %. Žensk je bilo leta 1951 718 ali 27 % od skupnega števila zaposlenih, leta 1961 pa 642 ali 18 %. Med letoma 1951 in 1961 je število moških, bivajočih v krajih zaposlitve, naraslo za 159 ali 18 %, število moških, bivajočih izven njih pa za 849 ali 79 %. Število žensk, bivajočih v kraju zaposlitve, je nazadovalo za 211 ali 50 %, število žensk, bivajočih izven njega, pa je napredovalo za 135 ali 45 %. V občini so kraji z industrijo leta 1951 skupno oddajali drugim krajem z industrijo 45 delavcev, leta 1961 pa že 181.

V občini **Novo mesto** je bilo leta 1951 od 989 zaposlenih 676 ali 68 % dnevnih migrantov, leta 1961 pa od 3414 zaposlenih 2332 ali 68 %. Med zaposlenimi je bilo leta 1951 570 ali 58 % žensk, leta 1961 pa 1638 ali 48 %. Število moških, ki so prebivali v kraju zaposlitve, je med letoma 1951 in 1961 napredovalo za 316 ali 229 %, število moških, bivajočih izven njega, pa za 1656 ali 245 %. Število žensk, bivajočih izven kraja zaposlitve, je napredovalo za 453 ali 259 %, število žensk,

bivajočih v njem, pa za 615 ali 156 %. Kraji z industrijo občine Novo mesto so oddajali leta 1951 drugim krajem z industrijo 7 delavcev, leta 1961 pa že 140.

V agrarni občini Brežice je bilo leta 1951 od 579 v industriji zaposlenih 481 ali 83 % dnevnih migrantov, leta 1961 pa od 647 zaposlenih 529 ali 82 %. Leta 1951 je bilo samo 73 ali 13 % zaposlenih žensk, leta 1961 pa 139 ali 21 %. Število moških, bivajočih v kraju zaposlitve, je med letoma 1951 in 1961 napredovalo za 11 ali 14 %, bivajočih izven njega pa je nazadovalo za 9 ali 2 %. Število žensk, bivajočih v kraju zaposlitve, je napredovalo za 9 ali 47 %, število bivajočih izven njega pa za 57 ali 106 %. V občini so kraji z industrijo leta 1951 oddajali drugim krajem z industrijo 62 delavcev, leta 1961 pa 30.

V občini Radlje ob Dravi je bilo leta 1951 od 625 v industriji zaposlenih 318 ali 51 %, leta 1961 pa od 1283 zaposlenih 666 ali 52 % dnevnih migrantov. Leta 1951 je bilo le 133 ali 21 % žensk, leta 1961 pa prav tako 133 ali 10 % od vseh zaposlenih. Število moških, bivajočih v kraju zaposlitve, je med letoma 1951 in 1961 napredovalo za 335 ali 151 %, število žensk pa nazadovalo za 26 ali 30 %. Število moških, ki dnevno migrirajo na delo, se je povečalo za 322 ali 119 %, število žensk pa le za 26 ali 55 %. Kraji z industrijo so leta 1951 oddajali drugim krajem z industrijo le 5 delavcev, v letu 1961 pa je to število naraslo na 152.

V občini Murska Sobota je bilo leta 1951 od skupno 694 zaposlenih 310 ali 45 % dnevnih migrantov, leta 1961 pa od 1316 zaposlenih 734 ali 56 %. Leta 1951 je bilo med zaposlenimi 443 ali 64 % žensk, leta 1961 pa 721 ali 55 %. Število moških, bivajočih v krajih zaposlitve, se je med letoma 1951 in 1961 povečalo za 105 ali 62 %, število žensk pa za 93 ali 43 %. Število moških, ki dnevno migrirajo na delo v kraje z industrijo, je napredovalo za 239 ali 291 %, število žensk pa za 185 ali 81 %. Kraji z industrijo v občini so leta 1951 oddajali drugim krajem z industrijo le enega, leta 1961 pa 13 delavcev.

Med desetimi podrobneje obravnavanimi občinami so občine Radovljica, Domžale, Zalec in Cerknica zelo skladno razvijale svojo strukturo zaposlenih. Z enakomernim naraščanjem števila zaposlenih se je v teh občinah enakomerno večalo število dnevnih migrantov, število delavcev obeh spolov ter število žensk in moških, ki prebivajo v kraju z industrijo in izven njega. Za te občine je značilna tudi živahna medsebojna zamenjava delovne sile med kraji z industrijo v obliki dnevne migracije.

Druge občine se zelo močno razlikujejo, tako od pravkar navedenih, kakor tudi med seboj. V občini Idrija je z zastojem v rasti števila delovnih mest ostal zelo majhen delež dnevnih migrantov ter majhno število ženske delovne sile, tako tiste, ki stanuje v zaposlitvenih krajih, kot tiste, ki dnevno potuje na delo.

Za občino Nova Gorica je značilno, da s hitro rastjo delovnih mest raste tudi delež dnevnih migrantov, a zaostaja rast števila ženske de-

lovne sile, zlasti tiste, ki prebiva v kraju zaposlitve. Kraji z industrijo pa oddajajo delovno silo drugim krajem z industrijo, vendar to število relativno zaostaja za številom v razvitih občinah.

Za občino Novo mesto je značilno, da s hitrim naraščanjem delovnih mest narašča tudi delež dnevnih migrantov. Porast števila delovnih mest je za delovno silo obeh spolov zelo enakomeren. Enakomerno narašča število tistih, ki prebivajo v kraju zaposlitve, pa tudi tistih, ki dnevno migrirajo na delo. Kraji z industrijo pa tudi vse bolj oddajajo delovno silo drugim krajem z industrijo.

V občini Brežice je ob zastoju v številu delovnih mest ostalo pri velikem deležu dnevnih migrantov, katerih število se ni bistveno povečalo. V kolikor se je, se je to zgodilo na račun ženske delovne sile, stanujoče izven zaposlitvenih krajev. Izmenjave delovne sile med kraji z industrijo je v primeri z drugimi občinami zelo malo.

V občini Radlje ob Dravi je število zaposlenih močno napredovalo, vendar le na račun moških dnevnih migrantov. Število delavcev, ki jih kraji z industrijo medsebojno izmenjujejo, pa kaže tendence rasti.

V občini Murska Sobota je s sorazmerno velikim porastom števila delovnih mest med letoma 1951 in 1961 porasel tudi delež dnevnih migrantov ženskega spola, kraji z industrijo pa medsebojno izmenjujejo delovno silo le v neznatni meri.

Dnevna migracija delovne sile v nekatera tipična industrijska podjetja Slovenije

Tendence k širjenju območij dnevne migracije delovne sile v dobi najhitrejše rasti industrije ter rasti števila v industriji zaposlenih v Sloveniji med letoma 1951 in 1961 nam zelo nazorno predstavljajo primeri sedmih podjetij: cinkarne v Celju, železarne na Jesenicah, tovarne glinice in aluminija v Kidričevem, Save v Kranju, Litostroja v Ljubljani ter tovarn MTT in TAM v Mariboru.

V železarni na Jesenicah ter v MTT v Mariboru je med letoma 1951 in 1961 število v industriji zaposlenih naraslo le za 5 %, v tovarni TAM v Mariboru za 27 %, v tovarni aluminija in glinice v Kidričevem za 234 %, v cinkarni v Celju za 45 %, v Savi v Kranju za 86 %, v Litostroju v Ljubljani za 84 %. Od vseh delavcev železarne Jesenice je prebivalo izven Jesenic in dnevno potovalo na delo leta 1961 40 % delavcev. V tovarno glinice in aluminija je dnevno potovalo 74 %, v cinkarno v Celje 67 %, v Savo v Kranju 52 % delavcev. Izven Maribora je stanovalo leta 1961 od delavcev, zaposlenih v MTT 17,3 %, od delavcev, zaposlenih v TAM-u pa 33 %. Izven Ljubljane je stanovalo od skupnega števila delavcev, zaposlenih v Litostroju 36 % delavcev.

Zaradi povečanega števila zaposlenih so se silno razširila gravitacijska območja dnevne migracije delovne sile. Nesorazmerno močno se je tudi povečalo število krajev, ki omenjene obrate dnevno zalagajo z delovno silo.

Tovarna aluminija in glinice v Kidričevem je razširila svoje območje dnevne migracije delovne sile proti vzhodu po Dravskem in Ptujskem polju do Ormoža, globoko proti jugu v Haloze in proti severu v Slovenske gorice. Število krajev, ki tovarno zalagajo z delovno silo, se je od leta 1951 do leta 1961 povečalo od 21 na 188 ali za celih 795 %. Število delavcev, ki prebivajo v kraju zaposlitve, se je povečalo za 29 % ali od 406 na 525, število tistih, ki prebivajo izven kraja in dnevno migrirajo na delo, pa od 194 na 1538 ali za 693 %. Število moških, ki stanujejo v Kidričevem, se je povečalo od 301 na 488, tistih, ki stanujejo zunaj, pa od 182 na 1492. Pri tem porastu niso bile udeležene tudi ženske. Med letoma 1951 in 1961 je nazadovalo število žensk, ki prebivajo v Kidričevem, od 105 na 37. Število žensk, ki stanujejo izven Kidričevega, se je pa povečalo od 12 na 46. Delež žensk je od skupnega števila tistih, ki prebivajo v Kidričevem med letoma 1951 in 1961 nazadoval od 26 % na 4 %. Tistih, ki stanujejo izven kraja bivanja, pa od 6 % na 3 %.

V Litostroju se je med letoma 1951—1961 povečalo število zaposlenih od 1649 na 3024. Skupno število v Ljubljani prebivajočih je naraslo od 1302 na 1948 ali za 50 %, število izven Ljubljane stanujočih pa se je povečalo od 347 na 1076 ali za 210 %. Pri porastu so udeležene ženske le z neznatnim številom, podobno kot v Kidričevem. Število žensk, ki prebivajo v Ljubljani, se je povečalo od 295 na 365 ali za 24 %, število moških pa od 1007 na 1583 ali za 57 %. Število žensk, bivaajočih izven Ljubljane, se je povečalo od 80 na 94 ali za 18 %, število moških, bivaajočih izven Ljubljane pa od 267 na 982 ali za 268 %. Razmerje med številom moških in žensk se ni spremenilo in je ostalo pri 23 %. Število krajev, ki zalagajo Litostrojo z delovno silo, se je močno povečalo, od 99 na 333. Delež tistih, ki prebivajo izven kraja zaposlitve, se je povečal od 21 % v letu 1951 na 35 % v letu 1961. Območje dnevne migracije se je po letu 1951 razširilo ob tedaj novo zgrajeni moderni cesti Ljubljana—Zagreb do Trebnjega in v dolino Mirne do Mokronoga. Po Bistriški ravnini pa se je razširilo mimo Domžal in Kamnika v Zgornjo Savinjsko dolino, do Gornjega grada in Ljubnega, na zahodno Gorenjsko do Škofje Loke, južno od Ljubljane do Vrhnike, zahodno do Polhovega Gradca, proti vzhodu pa v Posavje do Litiše.

V razvoju števila zaposlenih ter v oblikovanju gravitacijskega zaledja dnevne migracije se tovarna Sava v Kranju bistveno razlikuje od Litostroja, zlasti glede vloge ženske delovne sile. Število zaposlenih se je med letoma 1951 in 1961 povečalo za 86 %, število v kraju prebivajočih pa od 329 na 540 ali za 64 %, število žensk se je povečalo od 29 na 203 ali za 600 %, moških pa od 300 na 337 ali za 12 %. Skupno število izven kraja bivaajočih zaposlencev se je povečalo od 272 na 579 ali za 86 % in sicer moških od 261 na 419 ali za 61 %, žensk pa od 11 na 160 ali za 1354 %. Močno se je povečal delež žensk, tako med tistimi, ki prebivajo v Kranju, kot med tistimi, ki se dnevno vozijo na delo iz drugih krajev. Povečalo se je tudi število krajev, ki zalagajo

tovarno z delovno silo, od 55 na 116. Gravitacijsko območje dnevne migracije delovne sile v tovarno Sava se je širilo do leta 1951 v glavnem na sever in vzhod od Kranja. Do leta 1961 se je njegov razmah v to smer še intenziviral, poleg tega pa se je pričelo širiti tudi proti severozahodu in proti jugu, zlasti intenzivno do Žabnice.

Železarna Jesenice se po rasti števila delovnih mest ter po oblikovanju gravitacijskega območja dnevne migracije delovne sile bistveno razlikuje od tovarne Sava v Kranju. Število zaposlenih se je povečalo od 6651 na 7010, moških od 5589 na 5927, žensk pa od 1062 le na 1083. Število na Jesenicah bivajočih je celo nekoliko nazadovalo, od 4209 na 4198, število moških je nazadovalo od 3490 na 3415 ali za 2 %. Število žensk pa je poraslo od 719 na 783 ali za 9 %. Število zaposlenih v industriji, ki prebivajo izven Jesenic, se je povečalo od 2442 na 2812 — za 15 %, število moških od 2099 na 2512 — za 20 %, število žensk pa je nazadovalo od 343 na 300 — za 13 %.

Zastoj števila zaposlenih v industriji in bivajočih na Jesenicah ter sorazmerno velik porast delavcev, bivajočih izven Jesenic, spremlja povečanje števila žensk, ki prebivajo na Jesenicah ter nazadovanje števila žensk med dnevnimi migranti. Kljub razmeroma šibkemu porastu zaposlenih se je število krajev, ki zalagajo železarno z delovno silo, povečalo od 109 na 148 — za 36 %. Delež žensk od vseh zaposlenih je bil leta 1951 16 %, med stanujočimi na Jesenicah 17 %, med stanujočimi izven Jesenic pa le 14 %. Do leta 1961 se je delež žensk od vseh zaposlenih zmanjšal za 1 %. Delež tistih delavk železarne, ki prebivajo na Jesenicah, se je povečal za 12 %, medtem ko se je delež tistih, ki dnevno potujejo na delo na Jesenice, znižal na 11 %. Razdalja območja dnevne migracije delovne sile se je med letoma 1951 in 1961 skrajšala od Kranja do Otoč in intenzivirala po Dolini, v smeri proti Bohinju se je stopnjevala ter prostorsko razširila v Baško grapo, proti Mostu na Soči.

Tudi v cinkarni v Celju se je med letoma 1951—1961 povečalo število zaposlenih, vendar se razmerje med migranti in številom delavcev, ki prebivajo v kraju zaposlitve ni bistveno spremenilo. Povečalo pa se je število žensk tako med tistimi, ki prebivajo v Celju, kakor med tistimi, ki dnevno potujejo na delo od drugod.

Število zaposlenih se je med letoma 1951 in 1961 povečalo od 1066 na 1540. Število v krajih zaposlitve bivajočih se je povečalo od 351 na 505, za 45 %, žensk od 44 na 99, ali za 125 %, število moških od 307 na 406, to je za 32 %. Število delavcev, ki prebivajo izven Celja, se je povečalo od 715 na 1035, ali za 45 %, žensk od 46 na 95 ali za 106 %, moških pa od 669 na 940, ali za 40 %.

Delež žensk se je med zaposlenimi v cinkarni povečal med letoma 1951 in 1961 od 8 na 13 %. Med ženskami, ki prebivajo v Celju, se je povečal od 13 % na 20 %, med dnevnimi migranti pa od 6 % na 9 %. Število krajev, ki zalagajo cinkarno v Celju z delovno silo, se je povečalo od 59 na 156 — za 164 %. V smeri proti Vojniku ter proti Zalcu se frekvenca dnevnih migrantov ni spremenila. Območje se tudi teri-

torialno v to smer ni širilo. Pač pa se je razširilo proti vzhodu do Grobelnega in Šmarja pri Jelšah ter na vse strani Kozjanskega hribovja. Posamezni kraki segajo celo do Pilštanja, Podčetrtna in Rogatca.

Tovarni TAM in MTT v Mariboru se po učinkih v preoblikovanju regionalne strukture s širjenjem gravitacijskih območij dnevne migracije bistveno in tipično med seboj razlikujeta. MTT je bila po številu zaposlenih leta 1951 večja, leta 1961 jo je pa TAM s hitrejšim razvojem že prerasla. Prav ta razlika v razvoju se odraža tudi v spreminjanju razmerja med številom zaposlenih, ki prebivajo v Mariboru, in tistih, ki prebivajo izven kraja zaposlitve, ter v različni rasti delovne sile po spolu. Razlike se še posebno kažejo v rasti števila naselij, ki zalagajo z delovno silo obe podjetji, pa tudi v obsegu območij, ki zalagajo tovarni z moško in žensko delovno silo.

V tovarni MTT je porastlo število zaposlenih med letoma 1951 in 1961 od 3730 na 3916 ali za 5%, v tovarni TAM v Mariboru pa od 3273 na 4172 ali za 27%. Leta 1951 je bilo v tovarni MTT od skupnega števila zaposlenih le 11,7% dnevnih migrantov, leta 1961 pa že 17,3%, v TAM pa leta 1951 20,9%, leta 1961 pa 33,1%.

Leta 1951 je bilo od skupnega števila zaposlenih, ki prebivajo v Mariboru, v tovarni MTT 67%, leta 1961 64%, v tovarni TAM leta 1951 23%, leta 1961 24% žensk. Od dnevnih migrantov je bilo v tovarni MTT leta 1951 60%, leta 1961 pa 49% žensk, v tovarni TAM leta 1951 20% ter leta 1961 le 13% žensk.

Število žensk, ki stanujejo v Mariboru, je med letoma 1951 in 1961 nazadovalo v MTT za 3%, v TAM pa napredovalo za 5%. Pri tistih, ki dnevno potujejo na delo, se je pa odstotek žensk povečal v MTT za 29%, v TAM pa za 34%.

Značilno je, da se je ne glede na nizko rast delovne sile med letoma 1951—1961 v MTT sorazmerno močno povečalo število krajev, ki tovarno dnevno zalagajo z delovno silo. Teritorialno pa se gravitacijsko območje dnevne migracije ni tako močno povečalo ali razširilo kot pri tovarni TAM. Število krajev, ki so zalagali MTT z delovno silo, se je povečalo od 77 na 132 naselij, torej za 73%. Območje krajev dnevne migracije se je intenziviralo proti vzhodu, na Slovenske gorice, proti jugu, v smeri Pragerskega pa se je celo za nekaj kilometrov skrčilo. V vseh smereh se v dnevni migraciji prepletata moška in ženska delovna sila.

Gravitacijsko območje dnevne migracije za tovarno TAM se je od leta 1951 močno razširilo in povečala se je intenzivnost prepletanja moške in ženske delovne sile v dnevnih migracijah. Območje se je intenziviralo v vseh smereh, tako na ravnini Dravskega in Ptujkega polja kot v gričevju Slovenskih goric. V okviru celotnega območja dnevne migracije se ostro loči notranji del območja, kjer se prepletata moška in ženska delovna sila, od zunanjšega dela območja, kjer v dnevni migraciji prevladuje moška delovna sila. Proti severovzhodu, v smeri Lenarta, pa proti zahodu, po Dravski dolini proti Rušam, so v dnevni migraciji zastopani le moški, proti jugu, do Pragerskega ter proti jugo-

vzhodu v krakih proti Prepolju, Slovenski vasi in Zlatoličju, se pa v njej prepletata moška in ženska delovna sila. V smeri od Pragerskega proti Ormožu imamo podobno kot na severovzhodu spet le dnevno potovanje moške delovne sile.

Zgornja analiza dnevne migracije v nekatera industrijska podjetja nam je pokazala zelo živahno težnjo krajev z industrijo po širjenju gravitacijskih območij ter naraščanju števila naselij, ki zalagajo industrijo z delovno silo. Ta tendenca je živa pri vseh obratih, tudi pri tistih, ki ne kažejo močne rasti števila delovnih mest. Analiza je tudi pokazala, da so se med letoma 1951 in 1961 uveljavljale težnje po vključevanju ženske delovne sile v industrijo, tako tiste, ki prebiva v kraju zaposlitve, kot tiste, ki dnevno potuje na delo. V vseh primerih se začenjajo gravitacijska območja močno širiti tudi v hribovitem svetu, ki je bil do leta 1951 manj vključen v dnevno migracijo. Silno so se razširila gravitacijska območja na Štajerskem, in sicer v Slovenskih goricah, v Halozah, v Dravinjskih goricah in v Pohorskem Podravju, vzhodno od Celja pa na Kozjanskem. Razširilo se je območje od Jesenic v Bohinj in v Baško grapo. Litostroj si je poiskal delovno silo v oddaljenih, pred letom 1951 v dnevno migracijo še slabo vključenih področjih Dolenjske in Zgornje Savinjske doline. Širjenje gravitacijskega območja proti Dolenjski je sprožila nova cesta Ljubljana—Zagreb. Krčenje gravitacijskega območja Jesenic med Kranjem in Podnartom pa je znak izboljšanja možnosti za zaposlitev tamkajšnje moške delovne sile v Kranju. Povsod se vključujeta v dnevno migracijo oba spola, vendar se z oddaljevanjem od kraja zaposlitve delež žensk postopoma manjša. Ženske potujejo dnevno na delo na manjše razdalje in v manjšem številu kot moški.

Dnevna migracija kot indikator regionalne diferenciacije Slovenije

Gravitacijska območja dnevne migracije delovne sile okoli zaposlitvenih krajev z industrijo v Sloveniji so se od leta 1951 tako razširila in utrdila, da so se po svoji gospodarski in prebivalstveni strukturi, pa tudi po pokrajinski podobi jasno zdiferencirala od področij, ki krajev z industrijo ne zalagajo z delovno silo v obliki dnevne migracije.

Zone dnevnih migracij posameznih krajev z industrijo so se pričele med letoma 1951 in 1961 zraščati v enotna sklenjena področja. Pri tem pa so se ta področja začela tudi notranje diferencirati glede na različno intenzivnost dnevne migracije, ki se kaže v številu migrantov posameznih zaposlitvenih krajev, pa glede na različno koncentracijo zaposlitvenih krajev. Območja dnevne migracije z večjim številom zaposlitvenih krajev pa moremo diferencirati še po razlikah v številu zastopanih industrijskih panog, saj se prepletanje med industrijskimi panogami v istem kraju ali prepletanje med različnimi panogami v različnih krajih z industrijo odraža v razmerju med moško in žensko delovno silo, še posebno pa v razmerju med tistimi, ki prebivajo v krajih zapo-

slitve in tistimi, ki prebivajo izven njih (karti 6 in 7 v prilogi). Zelo pomemben indikator za regionalno diferenciacijo gravitacijskih območij dnevne migracije pa je tudi intenzivnost izmenjave industrijske delovne sile med kraji z industrijo na bolj ali manj zaključenih industrijskih področjih.

Oglejmo si razvoj širjenja gravitacijskih območij dnevne migracije med letoma 1951 in 1961 (karta 8 v prilogi). Že leta 1951 so se kazale prve tendence k zraščanju območij dnevne migracije posameznih krajev z industrijo med Trzičem in Jesenicami na severu ter Vrhniko in Grosupljem na jugu. Na tem območju so medsebojno zrasla gravitacijska območja Jesenic, Trziča, Kranja, Škofje Loke, Kamnika, Mengša, Domžal, Ljubljane, Vrhnike in Grosuplja ter drugih manjših krajev z industrijo. Večje sklenjeno področje dnevne migracije se je razvijalo okrog Trbovelj, Hrastnika in Zagorja. V Savinjski dolini so bila že leta 1951 prostorsko med seboj povezana gravitacijska območja krajev z industrijo med Sentjurjem, Celjem, Žalcem in Mozirjem, na območju Maribora pa v obliki ozkih krakov ob prometnih poteh gravitacijskega območja Maribora in Ruš, Ptuja in Kidričevega, Slovenske Bistrice in Slovenskih Konjic. Že leta 1951 so bila med seboj zrasla tudi gravitacijska območja Šoštanja in Velenja ter Slovenj Gradca, Raven in Mežice. Tendence k zraščanju so se že do leta 1951 pokazale tudi v Pomurju, med Lendavo in Mursko Soboto ter med Ljutomerom, Gornjo Radgono in Mursko Soboto. V spodnjem Posavju so se tudi že takrat zraščala gravitacijska območja dnevne migracije med Brežicami, Krškimi, Senovim in Sevnico. Večje območje take medsebojne povezave gravitacijskih območij se je razvilo tudi na Koprskem med Kopro, Izolo, Piranom in Sečovljami. Prav tako pa so se tendence zraščanja pojavile med Ajdovščino in Novo Gorico.

Tudi številni manjši in večji kraji z industrijo v južnem delu Slovenije, na Dolenjskem in Notranjskem ter v Posočju, so si izoblikovali do leta 1951 svoja gravitacijska območja dnevne migracije delovne sile sredi agrarne pokrajine. Takšni so primeri Novega mesta, Črnomlja, Kočevja, Ribnice, Loža, Cerknice, Rakeka, Ilirske Bistrice, Pivke, Postojne, Sežane, Anhovega in Tolmina. Na Gorenjskem spadajo med nje še kraji s skromno industrijo v Bohinju, ki pa gravitacijskih območij dnevne migracije še nimajo teritorialno povezanih z gravitacijskimi območji ostale Gorenjske.

Na drugi strani so bila v Sloveniji leta 1951 obsežna hribovita področja povsem izven gravitacijskih območij dnevne migracije krajev z industrijo. Obsežno, sklenjeno in poseljeno področje, ki skoraj ni bilo vključeno v dnevno migracijo, je bilo Škofjeloško-cerkljansko hribovje. Tu se je izoblikovalo le zelo ozko gravitacijsko območje Idrije. Drugo obsežno področje, ki do leta 1951 še ni bilo vključeno v dnevno migracijo, so predstavljali Tržaški in Podgorski Kras ter Brkini. Izven dnevne migracije je bila še leta 1951 tudi Dolenjska z južnim Zasavjem med Novim mestom, Zagorjem, Litijo, Grosupljem in Kočevjem. Taka področja so bila še Kozjansko, Haloze, Ptujsko polje in velik del Slovenskih

goric, Goriškega v Prekmurju ter sklenjeni pas Kozjaka in drugih obmejnih hribovij severno od Drave med Mariborom in Dravogradom.

Med letoma 1951 in 1961 sta število in obseg krajev z industrijo zelo narasla po vsej Slovenii. Na že urbaniziranih in industrializiranih področjih so se povečali stari, poleg njih pa so nastali novi, manjši kraji z industrijo. Z velikim porastom števila dnevnih migrantov od 47 611 na 97 660 se je tudi obseg v dnevno migracijo vključenih področij in njihov delež od vsega ozemlja SRS zelo povečal, področja izven dnevne migracije pa so se močno skrčila. Območje dnevne migracije osrednjega dela Slovenije, Ljubljanske kotline med Jesenicami, Vrhniko in Grosupljem, Kamnikom in Domžalami se je že zraslo z območji dnevne migracije Zasavja, gravitacijsko območje dnevne migracije v Celjski kotlini pa mimo Slovenskih Konjic in Slovenske Bistrice z območjem Maribora, to pa mimo Ruš ter Radelj z Mežiško, pa tudi z Mislinjsko dolino, katere območje se je prek Šoštanja in Velenja zraslo z gravitacijskimi območji dnevne migracije krajev z industrijo v Celjski kotlini. V tem času so se tudi že pokazali znaki teritorialne zveze med območji dnevne migracije Spodnjega Posavja, Dolenjske okoli Novega mesta in Bele krajine. Območje dnevne migracije na Koprskem se je teritorialno razširilo. Znaki postopnega zraščanja gravitacijskih območij se utrjujejo tudi med Ajdovščino in Novo Gorico.

Leta 1961 je ostalo obsežnejše področje izven dnevne migracije delovne sile še v Prekmurju, na Goriškem. Obsežnejše zaplate so ostale še na Dolenjskem, Notranjskem, na primorskih kraških področjih ter v hribovitem svetu med Idrijo in Tolminom. V obsežna področja Slovenskih goric, Haloz ter obmejnega hribovja nad Dravo, od Maribora do Dravograda, pa so kraji z industrijo že razširili svoja gravitacijska območja dnevne migracije.

Medtem ko sta se do leta 1951 v gravitacijskih območjih dnevne migracije industrijske delovne sile spreminjali le gospodarska in prebivalstvena struktura, pa se je med letoma 1951 in 1961 v njih nekako do oddaljenosti 10 km pričela spreminjati tudi podoba pokrajine. V krajih, ki so časovno do pol ure daleč od krajev z industrijo, se je, kot bomo videli iz kasnejših ugotovitev, pričelo naseljevati prebivalstvo iz oddaljenih agrarnih predelov. To alohtono prebivalstvo živi od zaposlitve v bližnjih krajih z industrijo. Na ta način so se začela notranje diferencirati območja dnevne migracije delovne sile na ožja, ki imajo alohtone in avtohtone dnevne migrante in na širša, ki imajo samo avtohtone.

Območja dnevne migracije so se hkrati pričela diferencirati po njeni intenzivnosti. Po eni strani so se izoblikovala območja z gosto posejanimi kraji z industrijo, kjer se na sorazmerno majhnem ozemlju intenzivno križajo tokovi dnevne migracije med stanovanjskimi in zaposlitvenimi kraji ter tokovi iz enega v drug kraj z industrijo (karti 9 in 10 v prilogi). Taka območja so se razvila na vzhodnem in zahodnem Gorenjskem, kjer se migracijski tokovi posameznih krajev z industrijo

intenzivno mešajo med seboj, prepletajo pa tudi s tokovi dnevne migracije v Ljubljano in iz nje. Področje podobnega prepletanja se je izoblikovalo tudi v zahodnem delu Celjske kotline.

Marsikje v Sloveniji se leta 1961 javlja prepletanje dnevne migracije delovne sile dveh ali treh krajev z industrijo. Precej intenzivno je na Primorskem med Ajdovščino in Novo Gorico, podobno tudi med Postojno, Prestrankom in Pivko. Tokovi dnevne migracije se prepletajo tudi na Dolenjskem med Stražo in Novim mestom na eni strani ter med Novim mestom in Sentjernejem na drugi strani. Značilno je nadalje njihovo prepletanje med Slovensko Bistrico in Oplotnico ter med Slovensko Bistrico in Slovenskimi Konjicami. Vzhodno od Celja in severno od Kozjanskega se prepletajo tokovi iz Rogaške Slatine, Sentjurja, Štor in Celja, v Slovenskih goricah in Halozah pa tokovi dnevnih migracij v Maribor, Ptuj in Kidričevo. Podobno prepletanje se vse bolj uveljavlja tudi v Mežiški in Mislinjski dolini, na primer med Mežico, Prevaljami in Ravnami.

Vsa ta prepletanja pogojuje čedalje intenzivnejša izmenjava delovne sile med samimi kraji z industrijo. Kot smo že ugotovili, je tem intenzivnejša, čim gostejše so posejani in poseljeni kraji z industrijo in čim večja je razvejanost industrije po panogah ter koncentracija delovnih mest na industrijskem območju. Po dosedanjih analizah so se nam glede na strukturo dnevne migracije leta 1961 izoblikovali trije tipi gravitacijskih območij dnevne migracije delovne sile, ki smo jih opredelili že na strani 140. Prav tam (na strani 140) smo tudi opozorili, da sloni ta opredelitev na številu in vlogi krajev z industrijo, da pa razen tega lahko glede na razvejanost industrije po panogah, industrijske kraje in njihova gravitacijska območja delimo na monostrukturna in polistrukturna.

Monocentrično gravitacijsko območje je tako, kjer oddajajo naselja svojo delovno silo samo enemu zaposlitvenemu kraju. Tipični taki primeri so Lendava, Metlika, Kočevje, Ajdovščina in Idrija. Le izjemoma se v takih primerih gravitacijska območja dnevne migracije rahlo križajo ali prepletajo s sosednjimi. Pri tem pa je lahko kraj z industrijo izrazito monostrukturen (Idrija) ali pa močno polistrukturen (Lendava, Ajdovščina). Vsekakor je v vseh teh primerih, posebno če gre za močno monostrukturen kraj, možnost za zaposlitev prebivalstva več ali manj enostranska, delovna mesta lahko izpolnijo želje po zaposlitvi le prebivalstvu določenih poklicev in starosti, navadno tudi pretežno le enemu spolu delavcev.

Policentrična gravitacijska območja so tista, kjer se prepletajo med seboj dnevni migracijski tokovi približno enakih, predvsem manjših ali srednje velikih krajev z industrijo. Primer takega območja je severovzhodni del občine Radovljica, kjer se prepletajo med seboj gravitacijska območja cele vrste krajev z industrijo: Bleda, Lesc, Begunj, Zapuž, Radovljice, Lancovega, Lipnice, Podnarta, Podhoma, Kroke ter končno tudi Jesenic, pri čemer je lahko kraj z industrijo, ki privlačuje dnevno migracijo, po strukturi svoje industrije izrazito monostruktu-

ren (npr. Kropa), lahko pa tudi polistrukturen (npr. Radovljica in Lesce). Gravitacijsko območje kot celota je torej izrazito policentrično, nobeden od krajev z industrijo s svojo privlačnostjo izrazito ne prevlada, območja posameznih centrov vsako zase pa so lahko monostrukturna ali polistrukturna. Tak primer je tudi občina Žalec, kjer se prepletajo dnevni migracijski tokovi krajev z industrijo: Galicije, Letuša, Polzele, Sempetra, Žalca, Prebolda, Zabukovice, Liboj. Če med njimi po svoji splošni vlogi prevladuje Žalec, nima zaslug za to njegova industrijska funkcija, temveč poleg kmetijstva njegove centralne funkcije. Primer izrazito monostrukturnega kraja z industrijo je tu Prebold.

Tretji tip, tip hierarhično centriranega gravitacijskega območja, je seveda tudi policentričen, samo da je vsaj eden od centrov izrazito močnejši od vseh drugih ali pa je na poti, da takšen postane. Pri tem pa se, če izvzamemo to hierarhično vlogo najmočnejšega kraja, drže še naprej in včasih celo stopnjujejo vse značilnosti policentričnega tipa: prepletanje dnevnih migracijskih tokov med posameznimi kraji z industrijo, medsebojna izmenjava delovne sile med njimi, velik delež dnevnih migrantov med zaposleni, ravnotežje med deležem ženske in moške delovne sile ter rast moške in ženske delovne sile, tako tiste, ki prebiva v kraju zaposlitve kakor tiste, ki dnevno potuje na delo. Taka struktura ustvarja večje ravnotežje med željami in možnostmi zaposlitve za delavce različne kvalifikacije, različne starosti in obeh spolov.

Območje tega tipa se oblikuje okrog Ljubljane, nekako med Škofjo Loko, Kamnikom in Vrhniko. Na njem je okreplila svoj prevladujoči hierarhični položaj med kraji z industrijo Ljubljana, seveda po zaslugi svoje splošne makrocentralne vloge. Priteguje v svojo industrijo delovno silo s celotnega območja in jo tudi oddaja krajem z industrijo na celotnem območju. Vendar imamo znotraj ljubljanskega območja še šest srednje velikih krajev z industrijo, ki zaposlujejo po več kot 1000 delavcev ter so si izoblikovali v okviru celotnega gravitacijskega območja Ljubljane svoja lastna, hierarhično nižja gravitacijska območja dnevne migracije. Nadaljnji trije kraji imajo po 500—1000 zaposlencev, šest krajev po 100—500 in šest manjših krajev z industrijo manj kot 100. Nekatera območja dnevne migracije nižje stopnje so se izoblikovala spočetka sploh kot dokaj samostojna policentrična gravitacijska območja (zlasti v domžalski in kamniški občini). Industrija je seveda na ljubljanskem hierarhično centriranem gravitacijskem območju zastopana z najrazličnejšimi panogami. Ljubljana sama jih ima 15. Drugi kraji z industrijo pa pripadajo najrazličnejšim stopnjam in prehodom med monostrukturnostjo in polistrukturnostjo: srednje veliki kraji so še precej polistrukturni (s 3 do 7 panogami Jarše, Domžale, Medvode), nekateri večji (z do 5000 zaposlenimi) pa so izrazito monostrukturni, s samo po eno panogo (Duplica). Kot celota je torej najvišja stopnja dnevne gibljivosti industrijske delovne sile, kakršno predstavlja hierarhično centrirano gravitacijsko območje okrog Ljubljane, nujno polistrukturano, toda posamezni kraji z industrijo in njihova gravitacijska območja dnevne migracije so lahko še vedno monostrukturni.

Dnevna migracija industrijske delovne sile po intenzivnosti leta 1961 in po rasti med letoma 1951 in 1961

Do leta 1961 so se v Sloveniji izoblikovala področja, kjer naselja dnevno oddajajo več kot po 25 dnevnikih migrantov krajem z industrijo. Ker stara agrarna naselja v Sloveniji na splošno le redko presežejo število 250 prebivalcev, pomeni zanje 25 dnevnikih migrantov že sorazmerno velik del aktivnega prebivalstva.⁴¹ Zato lahko šteujemo področja, kjer naselja oddajajo več kot po 25 dnevnikih migrantov in kjer je med letoma 1951 in 1961 njihovo število poraslo za več kot 25, za področja z ustaljeno dnevno migracijo (karta 11 v prilogi).

Ta področja najintenzivnejše dnevne migracije so tista, kjer se pod vplivom dnevnikih migrantov hitro menja socialna struktura prebivalstva v smeri urbane strukture ter kjer začenja v zunanji podobi pokrajine prevladovati urbani tip hiše. Izredno hitro se stopnjuje tudi prometna povezanost med stanovanjskimi naselji in kraji z industrijo.

Že iz prejšnjih poglavij je bilo razvidno, da so se do leta 1961 obsežna taka področja razvila na široko v Ljubljanski kotlini, v Celjski kotlini, okrog Maribora ter v Koprskem primorju. Tendence k širjenju takega področja se kažejo še med Novo Gorico in Ajdovščino. Povsod drugod v Sloveniji pa se tak tip uveljavlja le v zelo ozkih zaplatah okrog posameznih mest in krajev z industrijo (Murske Sobotne, Lendave, Črnomlja, Kočevja, Ilirske Bistrice in drugih). Število dnevnikih migrantov e tam manjše. Njihovo število je med letoma 1951 in 1961 le zmerno naraslo, stagniralo ali pa celo že blizu mesta nazadovalo.⁴²

STALNE IN SEZONSKE SELITVE PREBIVALSTVA SLOVENIJE

Odseljevanje in doseljevanje po občinah

Podatki o številu doseljenih in odseljenih po občinah za leta 1962 do 1966 nam kažejo učinke industrije in njene strukture po krajih, občinah in področjih.

Poglejmo si najprej, kaj nam povedo podatki o migracijskem saldu. V Sloveniji prevladujejo za razdobje med letoma 1962 in 1966

⁴¹ Zavedamo se pa, da nam je lahko kriterij 25 dnevnikih migrantov samo zelo približna in začasna osnova za ugotovitev intenzivnosti dnevne migracije in da bi bilo mnogo primernejše merilo odstotni delež dnevnikih migrantov od vsega aktivnega prebivalstva. Proučitev po tem kriteriju pa še ni bilo mogoče izvesti in smo si jo prihranili za prihodnje.

⁴² Prim. V. Klemenčič, Dnevni priliv delovne sile v industrijska podjetja Ljubljane. Geografski vestnik XXXV, 1963, str. 3—13. — V. Klemenčič, Geografski problemi i metode proučavanja svakodnevnog putovanja radne snage od mesta stanovanja na rad i obratno. Zbornik VI. kongresa geografov FLRJ v Ljubljani. Ljubljana 1962, str. 291—301. — V. Klemenčič, Transformacija prigradske zone. Zbornik VII. kongresa geografa SFRJ, Zagreb 1964, str. 189—209.

občine z negativnim migracijskim saldonom. Pozitivni migracijski saldo, višji od 500, je imelo v tem razdobju le 13 ali petina občin. Največ občin (25 ali dve petini) je izkazovalo ves ta čas negativni migracijski saldo od -251 do -1000 . Dobra četrtina občin (17) je nihala med pozitivnim in negativnim migracijskim saldonom, od $+360$ do -250 . Sedem občin ali dobra desetina je imela močan negativni migracijski saldo od -1000 do -1800 (karta 12).

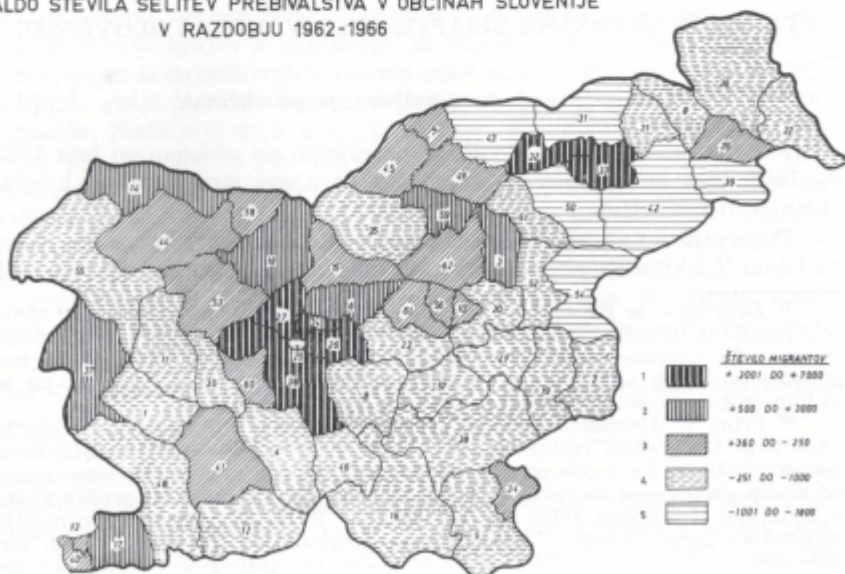
Najvišji pozitivni migracijski saldo, med 3000 in 7000, so imele vse ljubljanske občine razen občine Center ter mariborski občini Tabor in Tezno. Migracijski saldo od 500 do 3000 so imele industrijsko bolj razvite občine Celje, Domžale, Jesenice, Koper, Kranj, Nova Gorica in Velenje; negativni migracijski saldo od -1000 do -1800 pa izrazito mestni občini Ljubljana-Center in Maribor-Center, bolj agrarni občini Ptuj in Slovenska Bistrica, pa tudi izrazito zaostali in industrijsko skoraj nerazviti občini Ormož in Šmarje pri Jelšah.

Vsa severovzhodna Slovenija razen mariborskih občin Tabor in Tezno, pa Dolenjska, Notranjska ter kraške pokrajine na Primorskem in pokrajine v Posočju razen Nove Gorice so imele negativni migracijski saldo.

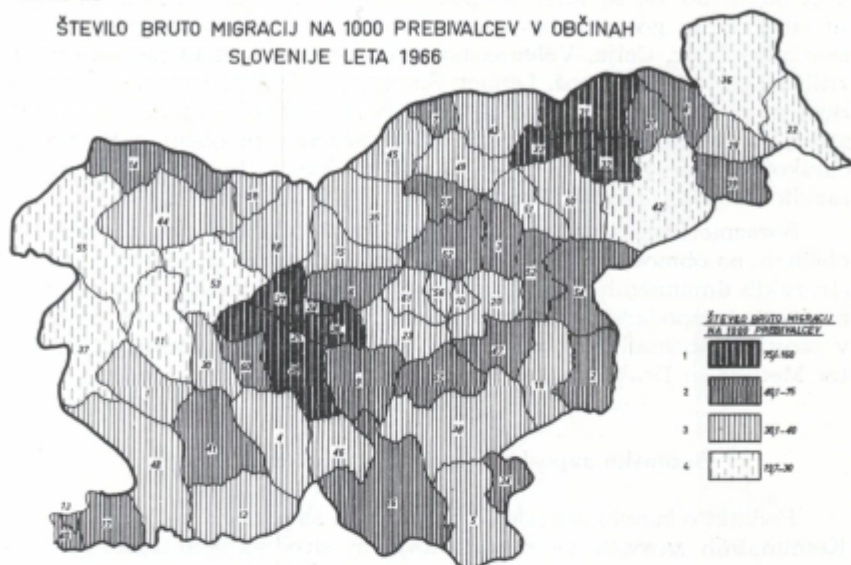
Migracijski saldo za leto 1966 kaže nekoliko ugodnejšo sliko. Pozitivni migracijski saldo, višji od 120, je imelo takrat 14 občin. Negativni do -50 in pozitivni do 65 je imelo 21 občin ali tretjina, negativni od -51 do -200 pa prav tako 21 občin, negativni, od -200 do -600 , šest ali desetina občin. Občine, ki izkazujejo v razdobju 1962—1966

Karta 12

SALDO ŠTEVILA SELITEV PREBIVALSTVA V OBČINAH SLOVENIJE
V RAZDOBJU 1962-1966

Karta 13

 ŠTEVILO BRUTO MIGRACIJ NA 1000 PREBIVALCEV V OBČINAH
 SLOVENIJE LETA 1966

pozitivni migracijski saldo ali le neznatno negativnega, izkazujejo podobno bilanco tudi za leto 1966. Tendence k zboljšanju migracijskega salda pa kažejo v tem letu še notranjske občine Vrhnika, Postojna in Ilirska Bistrica.

Izračunani migracijski saldo za razdobje 1962—1966 ter posebni izračun salda za leto 1966 kaže, da se postopoma oblikujejo na območju Ljubljane z Gorenjsko, med Jesenicami, Vrhniko, Kamnikom in Domžalami ter v Zasavju okrog Trbovelj, Hrastnika in Zagorja, v Spodnji Savinjski in v Saleški, pa tudi v Mislinjski in Mežiški dolini, področja pozitivnega migracijskega salda. Drugod v Sloveniji se tako področje oblikuje le še na območju Maribora, Nove Gorice in Kopršine (karta 12).

V glavnem imamo štiri tipe področij s pozitivnim migracijskim saldrom: območji Maribora in Ljubljane z visokim pozitivnim saldrom, gospodarsko razvita območja z nižjim pozitivnim saldrom, območja zelo nizkega migracijskega salda v subpanonski Sloveniji, med Šmarjem pri Jelšah in Ormožem. Med področji negativnega migracijskega salda pa sta tudi mestni središči Ljubljane in Maribora.

Izračuni števila bruto migracij na 1000 prebivalcev po občinah za leto 1966 nam kažejo selitvene tendence, ki smo jih ugotovili z izračuni neto migracij za razdobje med letoma 1962 in 1966 ter za leto 1966, odkrivajo pa tudi nove probleme. Od 75 do 160 bruto migracij na 1000 prebivalcev je imelo leta 1966 8 občin, od 40 do 75 je imelo 22 občin, od 30 do 40 je imelo 25, od 19 do 30 pa 7 občin (karta 13).

Največ bruto migracij, več kot 75 na 1000 prebivalcev, so imele ljubljanske in mariborske občine. Manj, toda še vedno sorazmerno ve-

liko, od 40 do 75, so imeli gospodarsko zelo različni tipi občin, industrializirane in gospodarsko razvite občine Koprščine, občine Jesenice, Domžale, Žalec, Celje, Velenje, poleg tega pa tudi vrsta najslabše razvitih občin kot so Ormož, Lenart, Šmarje pri Jelšah, Šentjur pri Celju, Brežice in Metlika. Značilno je tudi, da so izkazali najmanj bruto migracij na 1000 prebivalcev prav tako različni tipi občin, tako gospodarsko bolj razviti občini Nova Gorica in Škofja Loka, pa tudi slabše razvite občine Lendava, Murska Sobota, Tolmin in Idrija.

Sorazmerno veliko bruto migracij v ljubljanskih in mariborskih občinah, na območju Celja, Kopra in Jesenic, je prav gotovo izraz obojestranskih dinamičnih selitev, odseljevanja in doseljevanja kot posledica močnejše gospodarske dinamike. Sorazmerno številne bruto migracije v zaostalih občinah kot so Ormož, Lenart, Šmarje pri Jelšah in Brežice ter Metlika in Dravograd, so izraz enostranskih selitev — odseljevanja.

Sezonsko zaposleni prebivalci Slovenije v tujini

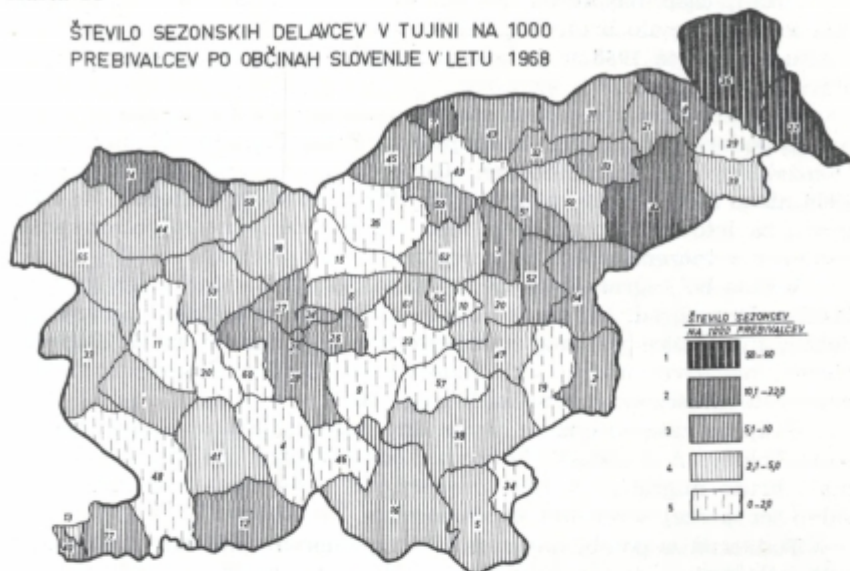
Podatki o številu zaposlenih v tujini, ki so nam na voljo, so podatki Komunalnih zavodov za zaposlovanje in sicer za leto 1968. Ker vsi delavci, ki se zaposlujejo v inozemstvu, ne prijavljajo vselej svojega odhoda našim Komunalnim zavodom za zaposlovanje, ostanejo tako mnogi med njimi, ki živijo že več let v inozemstvu, pri nas neregistrirani; zato so podatki samo zelo približni. V številih, ki jih imamo po občinah in za celotno Slovenijo, niso všteti kot sezonski zaposleni tisti delavci iz obmejnih občin, ki so zaposleni v obmejnih krajih Avstrije. To so delavci, ki z obmejno propustnico večkrat prehajajo mejo. V številu sezonsko zaposlenih v inozemstvu tudi niso všteti tisti, ki delajo v inozemstvu s svojimi podjetji. Če bi imeli podatke za vse omenjene kategorije delavcev in bi preračunali njihovo vloženo delo v delovne ure, bi bržkone ugotovili, da je z našimi statističnimi podatki mogoče ugotoviti sorazmerno majhen del vložnega dela Slovencev v inozemstvu. Kljub nepopolnosti podatkov pa vseeno lahko z njimi ugotovljamo področja večje ali manjše intenzivnosti sezonskega izseljevanja naših ljudi v inozemstvo.

Skupno število v tujini zaposlenih znaša po naših podatkih 14 241. Največ in sicer 3398 jih je iz občine Murska Sobota, 1597 iz občine Lendava, več kot 500 še iz mariborskih občin, 888 iz občine Ptuj, 1729 iz ljubljanskih občin, več kot 200 in manj kot 500 pa iz gospodarsko razvitih občin Celje, Jesenice, Kranj, Velenje, Koper, Novo mesto, Nova Gorica in Ravne na Koroškem ter iz manj razvite občine Gornja Radgona.

Na 1000 prebivalcev imata od 50 do 60 sezoncev le občini Murska Sobota in Lendava, od 10 do 22 sezoncev imajo občine Ptuj, Gornja Radgona, Dravograd in Jesenice. Ljubljanske občine imajo skupaj na 1000 prebivalcev 7,1 sezoncev, občina Maribor 8,4, Celje 7,4, Koper 7,1,

Karta 14

ŠTEVILO SEZONSKIH DELAVCEV V TUJINI NA 1000
PREBIVALCEV PO OBČINAH SLOVENIJE V LETU 1968

Velenje 8,2, Ravne 8,5. Vse druge občine so imele leta 1968 na 1000 prebivalcev manj kot 7,0 sezoncev v inozemstvu.

V glavnem razlikujemo po številu delavcev, zaposlenih v tujini na 1000 prebivalcev tri tipe občin: občine z največjim absolutnim in relativnim številom kot sta Murska Sobota in Lendava, pretežno agrarne občine s sorazmerno visokim številom izseljencev na 1000 prebivalcev, Ptuj, Gornja Radgona, mestne občine Ljubljane, Maribor in Celje, ter občine s srednje visokim številom izseljencev, ki jih izkazujejo tudi nekatere še močno agrarne občine kot so Brežice, Šmarje pri Jelšah in Lenart (karta 14).

Nekaj ugotovitev o doseljevanju, izseljevanju ter sezonski zaposlitvi Slovencev v inozemstvu

Če povežemo število bruto migracij na 1000 prebivalcev s številom neto migracij za leto 1966 in s številom sezonskih zaposlencev v tujini na 1000 prebivalcev za leto 1968, se nam izluščijo nekateri tipi občin, ki se po migracijskih tendencah med seboj razlikujejo.

Tip zase sta prekmurski občini Lendava in Murska Sobota, ki imata relativno nizko število bruto migracij, toda negativni migracijski saldo v letu 1966, pa tudi relativno visoko število zaposlenih v inozemstvu. Nizko število bruto migracij je zabeleženo zato, ker sezonski izseljenci niso vračunani kot migranti. Celotna struktura kaže, da se iz Murske Sobote izseljuje v druga področja Slovenije za stalno precej več prebivalstva, kot se ga tja doseljuje od drugod.

Drugi, čisto nasproten tip sta občini Nova Gorica in Kranj, ki imata nizko število bruto migracij in visok pozitiven migracijski saldo v letu 1966. Leta 1968 se je od tod zaposlilo v inozemstvu le neznatno število prebivalstva.

V posebno skupino občin spadajo zasavske občine, nekatere občine na gospodarsko razvitem Gorenjskem (Tržič, Kamnik, Radovljica in Domžale), pa še občina Slovenj Gradec. Vse te občine so imele leta 1966 nizko število bruto migracij na 1000 prebivalcev. Število neto migracij za leto 1966 je na meji med pozitivnim in negativnim, število sezoncev v inozemstvo pa je neznatno.

Večina bolj agrarnih občin kot so to Gornja Radgona, Lenart, Ptuj, Radlje, Dravograd, Slovenske Konjice. Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah in Brežice pa ima zmernejše število migracij na 1000 prebivalcev, negativni migracijski saldo za leto 1966 ter povečini srednje veliko število sezoncev v tujini (okrog 100).

Skupina zase so občine s pretežno monostrukturno industrijo kot so to Tolmin, Ajdovščina, Cerknica, Laško, Mozirje itd. Imajo leta 1966 malo bruto migracij na 1000 prebivalcev, nizek negativni migracijski saldo ter precej sezonskih zaposlencev v inozemstvu.

Tudi analiza po občinah nam kljub razmeroma skromnim podatkom o doseljevanju, odseljevanju in sezonskem zaposlovanju v inozemstvu ponovno in na svoj način pokaže posledice razvitosti posameznih občin, ki silijo prebivalstvo k sezonskemu zaposlovanju v inozemstvu. Stopnja večje izravnave med željami in možnostmi za zaposlitev, ki se odraža v manjšem številu sezonskih zaposlencev v inozemstvu ter v pozitivnem migracijskem saldu, se ponovno pokaže na območjih Ljubljane, Celja, Maribora, Kopra in Nove Gorice. Povsod drugod pa imamo negativni migracijski saldo in vsaj nizko, če že ne srednje visoko ali visoko relativno število zaposlencev v inozemstvu, kar kaže, da število delovnih mest doma z gospodarskim razvojem prepočasi narašča, da bi zadovoljilo vse potrebe.

POREKLO STALNO NASELJENEGA PREBIVALSTVA SLOVENIJE PO ROJSTNEM KRAJU LETA 1961

Podatki popisa iz leta 1961 o rojstnih krajih stalno naseljenega prebivalstva SRS nam do neke mere omogočajo ugotoviti ali domnevati smeri selitev prebivalstva med rojstnim krajem in krajem bivanja v letu popisa. Ker je prebivalo v Sloveniji po podatkih tega popisa 53 % ljudi (843 019 od 1 591 525) v svojem rojstnem kraju, 19,4 % (308 626) v drugem kraju iste občine in je le četrtnina prebivalstva zamenjala kraj rojstva z močnejše oddaljenim krajem bivanja izven rojstne občine, nam podatki o rojstnem kraju lahko s pridom pomagajo pri regionalizaciji Slovenije po prebivalstveni gibljivosti (tabela 3, str. 198/199). Ker pač ne moremo domnevati, da so se prebivalci v vseh primerih doselili v

današnji kraj bivanja naravnost iz svojega rojstnega kraja in ne vemo ničesar o eventualnem kraju bivanja, iz katerega so se pri svoji zadnji selitvi priselili v kraj, kjer bivajo danes, je lahko dejanska podoba selitvenih smeri nekoliko zabrisana. Zabrisana je še posebno tudi zato, ker kraj bivanja v statistiki ni istoveten s krajem rojstva tudi pri vseh tistih, ki so bili rojeni v najbližji porodnišnici, pogosto izven meja domače občine. Dejansko se pa ti ljudje niso selili iz rojstnega kraja in nepravilno povečajo število ljudi, rojenih v drugi občini ali v drugem kraju iste občine.

Če primerjamo naše podatke o rojstnem kraju s podatki za druge razvite dežele po svetu, se nam pokaže prebivalstvo Slovenije kot sorazmerno selitveno imobilno. Zakaj skoraj tri četrtine (72,4 %) ga živi v domači občini. Pa tudi preostale dobre četrtine ne moremo uvrščati med zares mobilni del prebivalstva.

Že med tistimi 22,2 % (354 373) prebivalstva, ki je rojeno v drugih občinah Slovenije, jih je nedvomno precej, ki so se tudi preselili le na kratko razdaljo, z obrobja občine čez občinsko mejo v obrobni del sosednje občine.

Tudi med 3,9 % (61 583) prebivalcev, rojenih v drugih republikah in med 1,5 % (23 928), rojenih v inozemstvu, jih je precej, ki se nikakor niso preselili na velike razdalje. Tako pogosto ne presega razdalja preselitve iz rojstnega kraja v sedanji kraj bivanja selitvene razdalje v okviru občin pri tistem prebivalstvu, ki se seli iz obmejnih predelov Hrvaške v obmejne kraje Slovenije, pa tudi ne pri tistem delu stalno naseljenega prebivalstva ob italijansko-jugoslovanski meji, ki je bil rojen v obmejnih krajih sosednje Italije. Med prebivalstvom, rojenim v drugih republikah, je tudi del slovenskih otrok, ki so bili tam rojeni med drugo svetovno vojno, ko so bili njihovi starši tja nasilno izgnani, pa so se po vojni vrnili v rojstni kraj svojih staršev. Prav tako je tudi med prebivalstvom, rojenim v inozemstvu, del otrok ekonomskih ali političnih izseljencev, ki so se vrnili na domove svojih staršev.

Tako lahko računamo, da je bilo leta 1961 v Sloveniji med stalno naseljenimi prebivalci manj kot 20 % takih, ki so se iz svojega rojstnega kraja izselili daleč nekam drugam po Sloveniji, v kraje izven meja rojstne občine ali njenega neposrednega sosedstva.

Oglejmo si nekaj konkretnih podatkov po občinah. Več kot 60 % doseljencev so imele leta 1961 le 4 občine, od 40 do 60 % 5 občin, 49 občin je imelo od 15 % do 40 % doseljenih, 6 občin pa manj kot 15 %.

Največ prebivalcev, rojenih izven občine bivanja (več kot 65 %) sta imeli občini Izola in Piran. Občina Ljubljana-Center jih je imela 60 %, več kot 40 % pa ljubljanske občine, Bežigrad, Šiška in Moste-Polje ter občini Maribor-Tabor in Jesenice. Od 30 do 40 % prebivalcev, rojenih izven občine bivanja, so imele občine Celje, Kočevje, Koper, Maribor-Center, Maribor-Tezno, Trbovlje, Hrastnik, Dravograd, Kranj, Radovljica, Velenje, Vrhnika in Ljubljana-Vič-Rudnik.

Manj kot 15 % doseljenega prebivalstva so imele leta 1961 subpanske občine Murska Sobota, Lendava in Ptuj, od primorskih občin

Tabela 3

Stalno naseljeno prebivalstvo Slovenije leta 1961 po rojstnem kraju
rojeno v matični občini, v drugi občini Slovenije, v drugih republikah SFRJ in v tujini

Občina	Skupno štev. prebi- valstva = = 100	Rojeno v kraju bivanja	%	Rojeno:							
				v isti občini	%	v drugih občinah iste republike	%	v drugi republikli	%	drugje (druga država)	%
Ajdovščina	21 392	14 554	68,0	3 878	18,1	2 204	10,3	360	1,7	396	1,9
Brežice	25 293	14 209	56,2	6 043	23,9	2 868	11,3	1 813	7,2	360	1,4
Celje	50 308	22 579	44,9	8 810	17,5	15 991	31,8	2 265	4,5	663	1,3
Cerknica	14 230	7 910	55,6	3 186	22,4	2 309	16,2	541	3,8	284	2,0
Črnomelj	16 938	10 168	60,0	3 917	23,1	2 004	11,8	676	4,0	173	1,1
Domžale	27 450	14 184	51,7	6 697	24,4	5 864	21,4	472	1,7	233	0,8
Dravograd	7 097	3 617	50,9	1 354	19,1	1 887	26,6	154	2,2	85	1,2
Gornja Radgona	19 492	8 691	44,6	5 786	29,7	4 563	23,4	289	1,5	163	0,8
Grosuplje	22 594	13 531	59,9	5 299	23,5	3 459	15,3	159	0,7	146	0,6
Hrastnik	16 187	7 654	47,3	3 168	19,6	4 554	28,1	539	3,3	272	1,7
Idrija	17 598	11 934	67,8	3 305	18,8	1 937	11,0	248	1,4	174	1,0
Ilirska Bistrica	15 579	10 249	65,8	2 850	18,3	1 527	9,8	677	4,3	276	1,8
Izola	9 339	2 382	25,5	557	6,0	4 987	53,4	1 315	14,1	98	1,0
Jesenice	26 016	12 422	47,7	3 175	12,2	7 824	30,1	2 185	8,4	410	1,6
Kamnik	19 897	11 149	56,0	4 586	23,1	3 644	18,3	356	1,8	162	0,8
Kočevje	16 970	6 304	37,2	4 436	26,1	4 649	27,4	1 331	7,8	250	1,5
Koper	29 228	12 521	42,8	5 563	19,0	7 770	26,6	2 865	9,8	509	1,8
Kranj	47 779	24 625	51,5	8 609	18,0	12 779	26,8	1 432	3,0	334	0,7
Krško	26 549	14 467	54,5	6 619	24,9	4 234	15,9	759	2,9	470	1,8
Laško	12 810	6 731	52,5	3 127	24,4	2 553	19,9	242	1,9	157	1,2
Lenart	17 182	8 823	51,4	4 896	28,5	3 199	18,6	170	1,0	94	0,5
Lendava	27 619	19 941	72,2	4 358	15,8	1 991	7,2	757	2,7	572	2,1
Litija	16 711	9 411	56,3	3 760	22,5	3 075	18,4	296	1,8	169	1,0
Ljubljana-Bežigrad	31 239	12 925	41,4	817	2,6	13 153	42,1	3 760	12,0	584	1,9
Ljubljana-Center	43 468	17 381	39,9	28	0,1	21 033	48,4	3 555	8,2	1 471	3,4
Ljubljana-Moste-Polje	32 724	15 419	47,1	4 052	12,4	10 700	32,7	2 134	6,5	419	1,3
Ljubljana-Siška	45 581	20 149	44,2	3 845	8,4	17 762	39,0	3 028	6,6	797	1,8
Ljubljana-Vič-Rudnik	53 265	29 750	55,8	6 048	11,4	14 582	27,4	2 024	3,8	861	1,6
Ljutomer	17 651	9 319	52,9	4 640	26,3	2 918	16,5	638	3,6	136	0,8
Logatec	10 698	5 546	51,8	2 488	23,2	2 392	22,4	200	1,9	72	0,7

Maribor-Center	67 694	27 675	40,9	13 686	20,2	21 132	31,2	3 781	5,6	1 420	2,1
Maribor-Tabor	42 326	17 916	42,3	3 534	8,3	17 250	40,8	2 568	6,1	1 058	2,5
Maribor-Tezno	42 919	20 791	48,5	6 664	15,5	13 040	30,4	1 951	4,5	473	1,1
Metlika	6 881	4 260	61,9	1 162	16,9	923	13,4	428	6,2	108	1,6
Mozirje	15 160	9 378	61,9	4 242	28,0	1 321	8,7	137	0,9	82	0,5
Murska Sobota	62 535	42 924	68,6	13 014	20,8	5 037	8,1	699	1,1	861	1,4
Nova Gorica	46 858	28 844	61,6	8 069	17,2	6 880	14,7	658	1,4	2 406	5,1
Novo mesto	45 457	26 255	57,8	11 898	26,2	6 102	13,4	870	1,9	332	0,7
Ormož	19 557	11 211	57,3	5 376	27,5	2 197	11,2	696	3,6	77	0,4
Piran	11 410	2 923	25,6	859	7,5	5 042	44,2	2 409	21,1	177	1,6
Postojna	18 690	10 012	53,6	3 814	20,4	3 614	19,3	851	4,6	399	2,1
Ptuj	63 731	37 301	58,5	18 814	29,5	5 908	9,3	1 459	2,3	249	0,4
Radlje ob Dravi	17 661	8 895	50,4	5 777	32,7	2 629	14,9	188	1,1	172	0,9
Radovljica	26 898	13 624	50,6	4 657	17,3	7 472	27,8	962	3,6	183	0,7
Ravne na Koroškem	21 904	10 156	46,4	5 672	25,9	5 068	23,1	558	2,5	450	2,1
Ribnica na Dolenjskem	11 816	7 717	65,3	2 192	18,6	1 480	12,5	320	2,7	107	0,9
Sevnica	18 719	10 186	54,4	4 147	22,2	3 609	19,3	419	2,2	358	1,9
Sežana	24 196	14 818	61,2	4 930	20,4	3 146	13,0	608	2,5	694	2,9
Slovenj Gradec	15 845	8 835	55,7	4 193	26,5	2 624	16,6	127	0,8	66	0,4
Slovenska Bistrica	29 982	15 299	51,0	8 806	29,4	5 254	17,5	414	1,4	209	0,7
Slovenske Konjice	18 348	10 187	55,5	4 891	26,7	2 936	16,0	207	1,1	127	0,7
Šentjur pri Celju	17 023	9 824	57,7	3 950	23,2	2 936	17,3	208	1,2	105	0,6
Škofja Loka	24 133	13 753	57,0	5 513	22,8	4 359	18,1	379	1,6	129	0,5
Šmarje pri Jelšah	31 098	18 482	59,4	7 341	23,6	3 483	11,2	1 516	4,9	276	0,9
Tolmin	23 519	15 476	65,8	4 135	17,6	2 788	11,8	376	1,6	744	3,2
Trbovlje	18 118	11 035	60,9	396	2,2	5 475	30,2	693	3,8	519	2,9
Trebnje	17 430	10 178	58,4	4 247	24,4	2 669	15,3	176	1,0	160	0,9
Tržič	11 350	5 855	51,6	2 330	20,5	2 742	24,2	283	2,5	140	1,2
Velenje	22 245	9 821	44,2	5 548	24,9	5 974	26,9	714	3,2	188	0,8
Vrhnika	12 599	6 775	53,8	1 967	15,6	3 231	25,6	527	4,2	99	0,8
Zagorje ob Savi	15 387	8 069	52,4	3 211	20,9	3 139	20,4	533	3,5	435	2,8
Zalec	31 152	15 995	51,3	7 694	24,7	6 501	20,9	627	2,0	335	1,1
SLOVENIJA	1 591 525	843 015	53,0	308 626	19,4	354 373	22,2	61 583	3,9	23 928	1,5

Ajdovščina in Idrija, v hribovitem področju Savinjske doline pa Mozirje. Značilno je, da so imele sorazmerno malo doseljencev, manj kot četrtino vsega prebivalstva, tudi gospodarsko razvite občine Domžale, Kamnik, Nova Gorica, Škofja Loka in Zalec.

Velik odstotek doseljencev v občinah Izola in Piran moramo priseliti doselitvi prebivalstva iz drugih krajev Slovenije po odselitvi Italijanov po drugi svetovni vojni. Iz podobnih razlogov ima nadpovprečno visok delež doseljencev še Koper (38,2 %). Zaradi priselitve prebivalstva iz ostale Slovenije v kraje, ki so jih med drugo svetovno vojno izpraznili nemški Kočevjarji, ima tudi občina Kočevje 36 % doseljenih. Prav tako ima zaradi doselitve prebivalstva z raznih področij Slovenije na Apaško ravnino, od koder so bili izseljeni Nemci, tudi agrarna občina Gornja Radgona več kot četrtino doseljencev. Če si ogleđamo zdaj posamezne kategorije doseljencev po osnovnih tipih njihovega porekla (druge republike, druge slovenske občine, inozemstvo), naj najprej omenimo število doseljencev iz drugih republik ali iz inozemstva.

V občinah Piran in Izola je znašal delež takih doseljencev več kot 15 % vsega prebivalstva, v občinah Koper, Ljubljana-Bežigrad in Ljubljana-Center pa med 10 % in 15 %. V občini Piran je bilo doseljenih iz drugih republik in iz inozemstva kar 2586 ljudi, v občini Izola 1413, v občini Koper 3374, v občini Ljubljana-Bežigrad 4344 in v občini Ljubljana-Center 5026. Razmeroma visok odstotek takih doseljencev so našli leta 1961 še v občinah Brežice (2173 ali 8,6 % vsega prebivalstva), Crnomelj (894 ali 5,1 %), Metlika (536 ali 7,8 %), Šmarje pri Jelšah (1792 ali 5,8 %), Kočevje (1581 ali 9,3 %), Ilirska Bistrica (953 ali 6,1 %), Sežana (1302 ali 5,4 %) in Nova Gorica (3064 ali 6,5 %) in Jesenice (2595 ali 10 %). To so same obmejne občine.

Od 5 % do 10 % priseljencev iz drugih republik in iz inozemstva so imele v notranjosti Slovenije še nekatere mestne občine: mariborski občini Center (5201 ali 7,7 %) in Tezno (2424 ali 5,6 %) ter ljubljanska občina Moste-Polje (2553 ali 7,8 %). Od drugih občin v notranjosti so imele večji delež takih doseljencev še občine Celje (2928 ali 5,8 %), Trbovlje (1212 ali 6,7 %) in Zagorje (968 ali 6,3 %). V občini Cerknica se je iz drugih republik in iz inozemstva priselilo 825 ljudi ali 5,8 % vsega prebivalstva, v občini Postojna pa 1250 ali 6,7 % (karta 15 v prilogi).

Presenetljivo nizek odstotek priseljencev iz inozemstva in iz drugih republik so našli v nekaterih razvitih občinah na Gorenjskem (Domžale, Kamnik in Škofja Loka). Še bolj je presenetljiv zelo nizek delež takih doseljencev v obmejnih občinah Gornja Radgona in Murska Sobotna, kjer so selitveni tokovi v inozemstvo in iz inozemstva že zelo stari. Manj preseneča nizki odstotek v občini Novo mesto ter v pretežno agrarnih občinah Lenart v Slovenskih goricah, Šentjur pri Celju in Trebnje.

Delež prebivalstva, rojenega v drugih občinah, izraža določene zakonitosti nekoliko jasneje kakor podatki o doseljenicah iz drugih

republik in inozemstva. Do 15 % doseljenih iz drugih občin je imelo 18 občin, od 15 % do 20 % 16 občin, od 20 % do 30 % 16 občin, od 30 % do 55 % pa 12 občin. Več kot polovica (34) občin je torej imela manj kot 20 % rojenih v drugih občinah, nekaj manj kot polovica (28) pa več kot 20 %.

Oglejmo si strukturo prebivalstva Slovenije po poreklu nekoliko podrobneje na osnovi kartografske analize, ki sloni na manjših ozemeljskih enotah (katastrskih občinah in krajih). Če vzamemo najprej za osnovo vse doseljence, z ostalega podeželja Slovenije, iz drugih republik in iz inozemstva, se nam izluščijo prostorska jedra, kamor se posebno močno stekajo doseljenci vseh teh kategorij. Ta prostorska jedra pa se še niso strnila v tako sklenjena območja, kakor smo jih ugotovili pri dnevni migraciji industrijske delovne sile. Sploh je na obsežnih področjih Slovenije delež doseljenцев še neznaten in ne dosega niti 10 %.

Eno od najboljsežnejših območij močnejše doselitve zajema gospodarsko najbolj razviti del Slovenije v severnem delu Ljubljanske kotline. Sestoji iz treh, med seboj ločenih izrazitejših doselitvenih jeder: prvo je na severu, med Ratečami, Jesenicami, Radovljico in Trzičem, drugo na ožjem ljubljanskem območju med Vrhniko, Medvodami, Kamnikom in Grosupljem, tretje med Vrhniko in Cerknico. Med jeseniško-radovljiškim in ljubljanskim jedrom se je izoblikovalo osamljeno doselitveno jedro okoli Kranja.

Nadaljnja jedra močnejše doselitve z več kot 20 % doseljenci med svojimi prebivalci predstavljajo zasavske rudarske občine Trbovlje, Hrastnik in deloma Zagorje, zatem Savinjska dolina med Žalcem, Celjem in Sentjurjem, nato še mariborsko območje, ki pošilja odrastek na zahod mimo Ruš v Dravsko dolino in drugega na jug skoraj do Slovenske Bistrice. Obsežnejša jedra z več kot 20 % doseljenega prebivalstva so še okrog Velenja in v Mežiški dolini, na Koprskem, na Kočevskem in na Apaški ravnini. Ožja jedra so še okrog nekaterih krajev z industrijo (karta 15 v prilogi).

Podrobna kartografska analiza samo tistega deleža doseljenцев, ki so se doselili iz drugih občin SRS, nam pokaže glede oblikovanja močnejših doselitvenih območij ter s tem tudi močnejše koncentracije prebivalstva na sploh podobno sliko kakor zgoraj naznačena analiza vsega doseljevanja, iz drugih občin Slovenije, iz drugih republik ter iz inozemstva. Vendar je razlika v tem, da je izmenjave prebivalstva med občinami deležno do določene mere razen omenjenih jeder tudi skoraj vse ostalo ozemlje Slovenije, čeprav v manjši meri. Tako spadajo med obsežnejša jedra z nizkim deležem doseljenцев iz drugih občin Slovenije še zahodni del občine Murska Sobota, zahodni del občine Lendava, vzhodni del občine Ptuj, vzhodni del občine Novo mesto, vzhodni del občine Metlika in južni del občine Črnomelj, jugovzhodni del občine Ilirska Bistrica, južni del občine Piran, osrednji del občine Sežana, severozahodni del občine Idrije in zahodni del občine Mozirje, razen zadnjih dveh so vsa bolj na obrobju Slovenije.

Prebivalstvo iz drugih republik in iz inozemstva, ki se je doselilo v Slovenijo do leta 1961, pa je koncentrirano bolj v večih zaposlitvenih krajih in v njihovi najožji okolici, tako okoli Jesenic, Ljubljane, Kamnika, zasavskih rudarskih naselij, Celja, Velenja, Maribora, Novega mesta in drugih manjših krajev, kjer znaša njihov delež povečini 15 % do 25 %.

Med področji, v katerih obsegajo doseljenci iz drugih republik in iz inozemstva leta 1961 15 % do 25 % vsega prebivalstva, vzbujajo posebno pozornost tri področja, ki smo jih že omenili: Koprsko, Kočevsko in Apaška ravnina. Izoblikovala so se, ker se je iz njih med vojno ali po njej izselilo tuje prebivalstvo in se je na njegovo mesto doseljevalo prebivalstvo iz vse Slovenije. Značilne so tudi občine na obmejnih področjih, bodisi napram Hrvaški ali proti inozemstvu, ki se sicer, po doseljenih iz drugih občin Slovenije, odlikujejo z najnižjimi številkami: Lendava, Ormož, Ptuj, Šmarje pri Jelšah, Krško, Brežice, Metlika, Črnomelj, Ilirska Bistrica in Piran.

Struktura stalno naseljenega prebivalstva po kraju rojstva je rezultat treh različnih tendenc gospodarskega razvoja. Na gospodarsko razvitih področjih med Ljubljano in Jesenicami ter v Zasavju, Celjski kotlini, na območju Maribora ter v ožji okolici manjših krajev se steka prebivalstvo iz vse Slovenije. Značilne so tudi občine na obmejnih republik in iz inozemstva. Na Kočevskem in na Koprskem se je stekalo prebivalstvo iz drugih občin, drugih republik in inozemstva; v Apaški ravnini pa v večji meri iz drugih področij Slovenije, manj pa iz inozemstva in drugih republik. V občinah obmejnih področij (Lendava, Ljutomer, Ptuj, Šmarje pri Jelšah, Krško, Brežice, Ilirska Bistrica in Piran) so izražene močnejše tendence k doseljevanju iz drugih republik, največ iz Hrvaške. Doseljevanje prebivalstva z drugih področij Slovenije v te kraje pa je neznatno.

Na obmejnih področjih ob zahodni meji so se kazale do leta 1961 tendence k doseljevanju prebivalstva iz drugih občin Slovenije, drugih republik in iz inozemstva. V občinah Nova Gorica in Tolmin je večji delež doseljenih iz inozemstva in drugih občin Slovenije ter šibkejši iz drugih republik.

REGIONALNA DIFERENCIACIJA SLOVENIJE PO SELITVENI MOBILNOSTI PREBIVALSTVA 1961

S kartografsko analizo dnevne migracije industrijske delovne sile ter porekla prebivalstva za leto 1961 so se nam izluščile regije z različno mobilnostjo prebivalstva. Pri analizi smo upoštevali tri stopnje različne intenzivnosti dnevne migracije ter tri kategorije deleža prebivalstva, ki je rojeno izven občine bivanja. Pri dnevni migraciji smo uvrstili v najvišjo kategorijo kraje z več kot 25 dnevnih migrantov. Drugi kategoriji smo prišteli območja, kjer dajejo posamezna naselja

industrijskim zaposlitvenim krajem v obliki dnevne migracije od 1 do 25 delavcev, tretji kategoriji pa območja, ki v kraje z industrijo sploh ne pošiljajo dnevnih migrantov (karta 16 v prilogi). Pri analizi doseljencev smo upoštevali kot najvišjo kategorijo območja krajev, ki imajo več kot 20 % prebivalcev, rojenih izven domače občine, kot drugo, tiste, ki jih imajo od 10 % do 20 % in kot tretje, tiste, ki jih imajo manj kot 10 %.

Na ta način se nam je izoblikovalo poleg nenaseljenega ozemlja devet tipov različne prostorske mobilnosti prebivalstva, razvrščenih glede na intenzivnost te mobilnosti na tri osnovne skupine, vsaka spet s po tremi inačicami.

I. Območja močne mobilnosti s tremi stopnjami:

a) Območja, ki dajejo industriji dnevno več kot 25 migrantov po naselju ter so imela leta 1961 več kot 20 % doseljenih prebivalcev; označimo jih lahko kot področja *najvišje mobilnosti*.

b) Območja, ki dajejo več kot 25 dnevnih migrantov na naselje ter so imela leta 1961 od 10 % do 20 % doseljenih prebivalcev.

c) Območja, ki dajejo dnevno več kot 25 migrantov na naselje ter so imela leta 1961 manj kot 10 % priseljencev. Tipa b) in c) bi lahko označili kot področja *zmerne visoke mobilnosti*.

II. Območja zmerne in šibke mobilnosti ali prehodna območja s tremi stopnjami:

a) Območja, katerih naselja dajejo od 1 do 25 dnevnih migrantov v industrijo in so imela leta 1961 več kot 20 % doseljenih prebivalcev; to so območja *zmerne mobilnosti*.

b) Območja, ki dajejo 1 do 25 dnevnih migrantov na naselje in so imela leta 1961 več kot 10 % in manj kot 20 % doseljenih prebivalcev; to so območja *zmerne nizke mobilnosti*.

c) Območja, ki dajejo 1 do 25 dnevnih migrantov na naselje in so imela leta 1961 manj kot 10 % priseljencev; to so že območja *nizke mobilnosti*.

III. Območja skrajno šibke mobilnosti ali imobilnosti s tremi stopnjami:

a) Območja brez dnevnih migrantov, zaposlenih v industriji in z več kot 20 % priseljencev leta 1961;

b) območja brez dnevnih migrantov z več kot 10 % in manj kot 20 % priseljencev leta 1961;

c) območja brez dnevnih migrantov z manj kot 10 % priseljencev leta 1961.

Vsak tip mobilnosti je izraz posebnih razvojnih tendenc in izhodišče z njimi povezanih posebnih problemov sedanjega in perspektivnega družbenega in gospodarskega razvoja. Ena osnovnih razlik med prvima dvema stopnjama, oziroma med prvimi šestimi tipi mobilnosti je razmerje med avtohtonimi in alohtonimi dnevnimi migranti. Ta dva tipa dnevnih migrantov, katerih nastanek smo razložili že na strani 152, se med seboj razlikujeta po učinkih v prostoru in pokrajini. Avtohtoni

dnevni migranti so lastniki zemlje, parcel ali kmetij, žive v kmečki, adaptirani kmečki ali na novo zgrajeni hiši v vasi in so zato nosilci zveze med kmetijsko in nekmetijsko proizvodnjo. Alohtoni dnevni migranti pa povečini niso lastniki kmetij in se s kmetijstvom ne ukvarjajo; stanujejo v na novo zgrajeni lastni ali najeti hiši oziroma v lastnem ali najetem stanovanju.

Od področij, ki pripadajo tipu mobilnosti prebivalstva z doseljenci in dnevnimi migranti, se po tendencah in problemih sedanjega in perspektivnega razvoja bistveno razlikujejo področja brez dnevnih migracij ter z malo doseljenci ali sploh brez njih (karta 15 v prilogi). Ljudje se iz njih celo izseljujejo. Gre za pretežno agrarna področja. To je osnovna razlika med prvima dvema skupinama tipov mobilnosti (I, II) in tretjo (III).

Regionalizacija Slovenije po teh tipih nam po eni strani deli našo republiko na pasove različne intenzivnosti *vertikalne ali socialne in horizontalne ali prostorske mobilnosti* prebivalstva. Stopnja mobilnosti je indikator, ki nam nakazuje, katera področja Slovenije in v kakšni meri privlačujejo prebivalstvo k naseljevanju. Ker se tipi prebivalstvene mobilnosti razlikujejo tudi po socialni strukturi, nam razčlenitev Slovenije na njihovi osnovi daje tudi temelje za razdelitev Slovenije po socialni strukturi prebivalstva, pa tudi po njegovi ekonomski mobilnosti in gospodarski iniciativnosti.

Sorazmerno največ sklenjenega prostora pripada v Sloveniji tipu *močne prebivalstvene mobilnosti* (skupina I) z več kot po 25 dnevnimi migranti na naselje. Notranje se ta področja glede na različno visok delež priseljencev diferencirajo na območja tipa I a, I b in I c.

Te tri kategorije regij se vlečejo v nepretrganem, sklenjenem pasu med Jesenicami, Skofjo Loko, Idrijo, Vrhniko, Grosupljem, Domžalami in Kamnikom. Po manjši prekinitvi vzhodno od občini Kamnik, Domžale in Ljubljana-Moste, se nadaljuje obsežno sklenjeno področje tega tipa mobilnosti v Zasavje med Zagorjem, Trbovljami, Hrastnikom in Laškim ter Sevnico, v Celjsko kotlino med Šentjurjem, Celjem in Žalcem. S ponovno ozko prekinitvijo zone tega tipa se oblikuje območje Velenja. Med Slovensko Bistrico, Ptujem, Mariborom in Rušami se je izoblikovalo samostojno jedro tega tipa, podobno tudi med Slovenj Gradcem, Dravogradom in Ravnami. Obsežnejše enotno ozemlje intenzivne mobilnosti prebivalstva se iz treh manjših jeder oblikuje še med Brezicami, Krškimi in Novim mestom. Podobni jedri imamo tudi na Koprskem ter med Ajdovščino, Novo Gorico in Anhovem. Manjše zaplate tega tipa mobilnosti so še na območju drugih krajev z industrijo.

Notranja prostorska diferenciacija regij tipa močne mobilnosti z več kot 25 dnevnimi migranti na naselje (skupina I) na območja z več kot 20 % priseljencev (tip I a), z več kot 10 % in manj kot 20 % priseljenci (tip I b) in z manj kot 10 % priseljencev (tip I c), nam razkriva različni razvoj urbanizacije v posameznih predelih Slovenije ter z njo povezane različne probleme sedanjega in perspektivnega razvoja. Področja z več kot 25 dnevnimi migranti na naselje in z več kot 20 %

priseljencev so področja najintenzivnejše dnevne migracije, najmočnejšega mešanja prebivalstva iz različnih smeri doselitvenih tokov. Bržkone so zato tudi področja z ugodnejšo perspektivo nadaljnega razvoja.

Med območja *najvišje mobilnosti* (tip I a) spada skoraj v celoti občina Jesenice. V občini Trzič je takšen ves jugozahodni del, v njenem severnem, hribovitem delu pa imamo kraje z več kot 25 dnevnimi migranti in z manj kot 20 % priseljencev (tip I b). V ljubljanskih občinah ter v občini Domžale, v zasavskih občinah (Litija, Zagorje, Trbovlje, Hrastnik in Laško) ter v občinah Sentjur pri Celju, Celje in Zalec so se izoblikovala obsežna ozemlja, kjer oddajajo naselja v industrijo več kot 25 dnevnih migrantov, sami pa so sprejeli več kot 20 % priseljencev (tip I a). Za vsa ta območja so značilni tudi ozki pasovi *zmerno visoke mobilnosti*, z več kot 25 dnevnih migrantov na naselje, a z manj kot 20 % doseljencev (tip I b).

Večja sklenjena območja najintenzivnejše mobilnosti prebivalstva (tip I a) so še na območju Maribora, v občinah Slovenj Gradec in Ravne na Koroškem ter na Koprskem. Mariborsko območje obdaja na vzhodu, severu in severozahodu, pa tudi na jugu, že na ozemlju občine Slovenska Bistrica, pas krajev, ki dajejo več kot 25 dnevnih migrantov, a štejejo manj kot 20 % doseljencev (tip I b).

Na območju med Novo Gorico, Tolminom in Ajdovščino ter v občini Sežana prevladujejo kraji, ki oddajajo več kot 25 dnevnih migrantov, a imajo manj kot 20 % priseljencev (tip I b). Za Novo mesto je značilno, da se je tam že oblikovalo obsežno gravitacijsko zaledje dnevne migracije industrijske delovne sile, kjer dajejo kraji več kot 25 dnevnih migrantov, doseljencev pa je manj kot 10 % prebivalstva (tip I c). Intenzivna dnevna migracija v občini Novo mesto, pa tudi v občinah Nova Gorica, Sežana, Kamnik, Kranj in Škofja Loka, ki se veže le z majhnim deležem doseljencev, kaže, da se tam vključuje v industrijo sorazmerno veliko avtohtonega prebivalstva, da pa se na ta področja, še posebno na novomeško, prebivalstvo ne doseljuje od drugod v taki meri kot na razvita področja okrog Ljubljane, Celja in Maribora. To bi pomenilo, da pri teh gravitacijskih območjih ne gre toliko za neko splošno privlačnost v širšem okviru, temveč za težnje, da se primerno zaposli presežek avtohtonega prebivalstva.

Področja z manj kot 25 migranti na naselje ter z manj kot 10 % doseljencev, ki jih lahko označimo kot področja *nizke mobilnosti* prebivalstva, so omejena na subpanonsko severovzhodno Slovenijo nekako od črte Lenart—Ptuj—Rogatec na severovzhod. V tej regiji, ki predstavlja najobsnejši sklenjeni agraren, a gosto naseljen predel Slovenije, so območja intenzivne mobilnosti z več kot 25 dnevnimi migranti na naselje (tip I) omejena na skrajno ozke, osamljene zaplate. Po drugi strani je v Prekmurju, na severozahodu občine Murska Sobotna, obsežno sklenjeno področje, ki ni vključeno v dnevno migracijo delovne sile, doseljenih prebivalcev pa je manj kot 10 %. To področje bi lahko označili kot tip skrajne imobilnosti (tip III c). Drugod v občini

Murska Sobota dajejo kraji le po nekaj dnevnih migrantov, doseljencev pa je tudi manj kot 10 %, gre torej za tip nizke mobilnosti (II c). Na večini ozemlja občin Lendava, Ljutomer, Ormož in Lenart, nastopa tip zmerno nizke mobilnosti (tip II b). V občini Ptuj prevladuje spet tip nizke mobilnosti (II c) z nekaj dnevnimi migranti na naselje, a z manj kot 10 % doseljencev. Večina ozemlja občin Šmarje pri Jelšah in Brežice spada v tip prebivalstvene mobilnosti, kjer oddaja večina krajev po nekaj dnevnih migrantov v industrijo, doseljencev pa je manj kot 20 % (tip II b). Temu tipu pripadajo na hribovitem zahodu Štajerske še občine Radlje, Dravograd in Mozirje. Prevladuje tudi na kraškem svetu Dolenjske in Notranjske, med Novim mestom, Trebnjem, Grosupljem, Cerknico in Ribnico, na območju kraškega in flišnega sveta med Postojno, Ilirsko Bistrico in Sežano, na »matičnem« Krasu med Gorico, Ajdovščino in Sežano, v Goriških Brdih ter v Tolminskem, Kanalskem, Cerkljanskem in Škofjeloškem hribovju.

Lepo se torej vidi, kako so se v Sloveniji po tendencah doseljavanja in oblikovanja gravitacijskih območij dnevne migracije delovne sile, skratka po različnih stopnjah in elementih prebivalstvene mobilnosti, že oblikovala in med seboj regionalno omejila področja večje privlačnosti za naselitev, življenje in gospodarsko dejavnost in področja, ki so za vse to manj privlačna.

Prvi tip področja se je najbolj na široko in najznačilnejše razvil vzdolž osrednje gospodarske hrbtenice Slovenije, ki se vleče od Jesenic mimo Kranja, Ljubljane in Zasavja proti Celju in dalje proti Mariboru, pa pošilja odrastke mimo Žalca in Velenja ter od Maribora po Dravski dolini proti mežiško-mislinskemu področju. V tem pasu najintenzivnejše dnevne migracije in intenzivnega doseljavanja je ob prometnih poteh ter na širših zaledjih posameznih krajev veliko območij tipa I a, kjer dajejo posamezna naselja več kot 25 dnevnih migrantov in imajo hkrati več kot 20 % doseljenega prebivalstva. Obdajajo pa jih pasovi krajev tipa I b in I c, ki oddajajo tudi več kot po 25 migrantov po kraju, a so zaradi prometne oddaljenosti od krajev z industrijo in zaradi hribovitega sveta manj privlačni za doselitev novih naseljencev od drugod. Na vsem tem obsežnem, gospodarsko aktivnem prostoru Slovenije se prepleta iz kmečkega poklica preslojeni avtohtoni tip dnevnega migranta z alohtonim tipom, ki se je razvil iz vrst doseljenega prebivalstva.

Za subpanonsko Slovenijo (Pomurje, Dravsko polje, vzhodni del Kozjanskega s Sotelskim, Spodnje Zasavje), za kraško Dolenjsko, Notranjsko in Primorsko ter za predalpsko hribovje, zlasti na soški strani, sta značilna majhen dežel doseljencev in zelo šibka razvitost območij dnevne migracije. Izjema so le okolica Novega mesta, Koprsko in okolica Nove Gorice, kjer se oblikujejo jedra intenzivnejše dnevne migracije z močnim doseljavanjem. Vsa druga našeta področja so gospodarsko labilna, prometno oddaljena od večjih krajev z industrijo, z majhnim številom delovnih mest v neagrarnih dejavnostih, s slabo razvitim šolstvom ter zato tudi področja trajnega izseljevanja v razvite predele Slovenije, pa tudi v inozemstvo.

POVZETEK IN POGLED V BODOČNOST

Proučitev prostorske mobilnosti prebivalstva je prvi zaključeni del širše zasnovanega proučevanja demogeografskega razvoja v Sloveniji po drugi svetovni vojni. Pomaga nam osvetliti razkroj stare klasične agrarne in uveljavljanje nove, industrijske regionalne strukture. Človek se v sodobni industrijski družbi povsod in tudi v Sloveniji v stalni težnji po izboljšanju socialnega položaja in življenjskih razmer pogosto seli oziroma menja svoj kraj bivanja in zaposlitve. Prostorska ali horizontalna mobilnost prebivalstva, ki se pogosto veže še s t. im. socialno ali vertikalno mobilnostjo, je zelo dober indikator za regionalno demogeografsko diferenciacijo in zato tudi temeljni element za programiranje perspektivnega regionalnega razvoja industrijske pokrajine.

Ker se v Sloveniji po drugi svetovni vojni hitro uveljavlja industrializacija s svojo industrijsko tehnologijo, se hitro menja tudi vrednost prostora za bivanje in za razporeditev gospodarskih in negospodarskih dejavnosti. Prebivalstvo se vedno bolj seli in koncentrira na področja, ki mu nudijo boljše pogoje za bivanje, delo in oddih. Oblikujejo se območja odseljevanja in doseljevanja. Območja odseljevanja ostajajo agrarna in zaostala z vsemi značilnimi potezami stare agrarne pokrajine. Območja doseljevanja, ki so hkrati območja koncentracije prebivalstva, pa se postopoma urbanizirajo in notranje prostorsko bolj ali manj diferencirajo na območja bivanja in območja zaposlitve.

Prostorska mobilnost prebivalstva in sprememba v načinu naselitve, tako značilni za Slovenijo v zadnjih dveh desetletjih, sta v tesni zvezi z intenzivnim poklicnim preslojevanjem članov kmečkih gospodinjstev iz kmetijstva v nekmečke poklice, s spreminjanjem poklicev neagrarnega aktivnega prebivalstva iz ene v drugo gospodarsko ali negospodarsko dejavnost urbanega značaja ter s stopnjevanjem zaposlovanjem ženske delovne sile. Ta socialna mobilnost je izraz želje in možnosti prebivalstva za izboljšanje njegovega socialnega položaja. Ker tega ljudje večinoma ne morejo doseči z zaposlitvijo v domačem kraju, pride do različnih oblik selitev: do selitev iz naselja v naselje, do začasnih selitev na sezonska dela v inozemstvo in do dnevne migracije iz kraja bivanja v kraj zaposlitve in nazaj. Vsaka oblika selitve vpliva na svoj način na oblikovanje regionalne demografske in gospodarske strukture ter na podobo pokrajine.

Rezultati raziskav mobilnosti prebivalstva nam služijo tudi kot indikator za razmejevanje med agrarnimi zaostalimi področji ter področji stopnjevanega gospodarskega razvoja in z njim povezane urbanizacije.

V Sloveniji je za mobilnost prebivalstva in za njene posledice v prostoru odločilen specifičen način in tempo uveljavljanja industrijske tehnologije v idustrijski in agrarni proizvodnji ter v prometu. Le-ta se je uveljavila pri nas hkrati in zelo intenzivno v vseh naštetih dejavnostih. V tem je razlika s starimi in industrijsko razvitimi evropskimi deželami, kjer se je industrijska tehnologija uveljavljala postopoma,

najprej v industriji, nato v prometu in šele nazadnje v kmetijstvu. V teh deželah so za razvojno stopnjo, kakršno smo v Sloveniji dosegli v zadnjih dvajsetih letih, potrebovali najmanj petdeset let. Tam so se prostorsko širili učinki industrijske tehnologije najprej v klasičnem urbanem, mestnem prostoru, nato v prometu in šele nazadnje na podeželju, v agrarni pokrajini. V Sloveniji pa prodirajo njeni učinki hkrati v mesta in v njihova ožja ter širša gravitacijska zaledja na podeželju. Po sorazmerno kratkem razdobju njihovega uveljavljanja se marsikje gravitacijska območja posameznih mest, ki jih zajema urbanizacija, že zraščajo med seboj v široko raztegnjeni tip urbane kulturne pokrajine.

V prvem desetletju po drugi svetovni vojni so skoraj po vsej Sloveniji poleg starih, velikokrat razširjenih industrijskih obratov, nastali tudi številni novi. Vsa ta industrializacija je bila še ekstenzivna; v sorazmerno kratkem času je zelo povečala število delovnih mest predvsem za nekvalificirano delovno silo, ki je je bilo tedaj dovolj na razpolago na agrarno prenaseljenem podeželju. Takrat se je to podeželje zaradi različnega načina in intenzivnosti industrializacije prostorsko zdiferenciralo. Stara klasična agrarna pokrajina se je obdržala le na obrobni, povečini hribovitih, pa tudi drugih od industrializacijskih področij močno odmaknjenih, predvsem subpanonskih predelih Slovenije.

Za to prvo povojno razdobje industrializacije je značilno intenzivno poklicno preslojevanje članov kmečkih gospodinjstev v nekmečke poklice. Zaradi različne oddaljenosti njihovih krajev bivanja od krajev zaposlitve je bilo povezano z različnimi oblikami selitev: z odseljevanjem iz kraja bivanja v kraje zaposlitve ali v njihovo bližino, od koder potujejo dnevno na delo (alohtoni dnevni migranti) in z vključevanjem poklicno preslojenih članov kmečkih gospodinjstev, ki še naprej bivajo na svojem domu in dnevno potujejo v kraj zaposlitve (avtohtoni dnevni migranti).

Pod vplivi teh različnih načinov vključevanja kmečke delovne sile v nekmečke poklice so se izoblikovale glede na učinke prostorske mobilnosti nekako tri zone različnega tipa mobilnosti. Prvi dve sta se izoblikovali znotraj gravitacijskih območij dnevne migracije industrijske delovne sile. Prva med njimi obsega neposredno okolico zaposlitvenih krajev; označujeta jo intenzivna dnevna migracija ter intenzivno doseljevanje. V prvih povojnih letih se je vanjo doseljevalo nekvalificirano prebivalstvo v agrarnih področjih, zadnji čas pa se doseljuje tudi premožnejše prebivalstvo iz mest. Druga zona obsega zunanji del gravitacijskih območij dnevne migracije delovne sile; v njej je ta migracija manj intenzivna, doseljevanje od drugod pa je minimalno. Tretja zona, oziroma tretji tip področja po prebivalstveni mobilnosti, pa so kraji odseljevanja.

V drugi fazi industrializacije Slovenije, v drugem desetletju po drugi svetovni vojni, se prostorska diferenciacija Slovenije po mobilnosti prebivalstva nadaljuje. Vzrok temu so razlike v dinamiki industrializacije med osrednjim, gospodarsko razvitim jedrom, ki zajema

kraje med Jesenicami, Ljubljano, Celjem in Mariborom, ter med obrobjem Slovenije.

V osrednjem, že gospodarsko razvitem delu Slovenije, so se zgostili kraji z industrijo. Število novih delovnih mest v industriji je hitro naraščalo in, kar je za zboljšanje strukture zaposlenih še posebej pomembno, prepletati so se pričeli industrijski obrati različnih panog, tako po posameznih krajih kot po posameznih območjih. Zato to polistrukturno industrijsko področje lahko v večji meri zadovoljuje želje prebivalstva po zaposlitvi z različnimi kvalifikacijami, z različno šolsko izobrazbo in z različno starostjo obeh spolov.

Na obrobju Slovenije narašča število krajev z industrijo in s tem tudi število novih delovnih mest počasneje. Industrija je povečini enostransko razvita ali monostrukturna. Zato ta področja lahko izpolnjujejo željo po zaposlitvi le prebivalstvu z določeno kvalifikacijo, določeno starostjo in določenega spola.

V osrednjem, gospodarsko razvitem delu Slovenije, so se pričela zraščati gravitacijska območja dnevne migracije delovne sile posameznih krajev z industrijo v sklenjeno in med seboj povezano tako območje. Na tem področju s polistrukturno industrijo so se prometno intenzivno med seboj povezali kraji bivanja delovne sile s kraji zaposlitve. Povečalo se je število zaposlenih, med njimi tudi število ter delež žensk, tako med dnevnimi migranti kot med tistimi, ki prebivajo v kraju zaposlitve. Za to področje je značilno, da se po posameznih delih prepletajo tokovi dnevnih migracij delovne sile iz najmanj štirih zaposlitvenih krajev. V zadnjih letih pa se dnevna izmenjava delovne sile med posameznimi kraji zaposlitve še stopnjuje, kar je karakteristična poteza industrijsko razvite dežele.

V obrobjih slovenskih pokrajinah so večinoma slabše prometne zveze med kraji bivanja in kraji zaposlitve, zato tudi te pokrajine po intenzivnosti in rasti dnevnega pretakanja delovne sile zaostajajo za osrednjim delom Slovenije. Nižji je tam tudi skoraj povsod delež v industriji zaposlenih žensk, tako tistih, ki prebivajo v krajih zaposlitve kot tistih, ki dnevno potujejo na delo.

Vendar nastajajo tudi ponekod na še pretežno agrarnem obrobju Slovenije nova jedra zraščanja gravitacijskih zaledij posameznih krajev z industrijo. Taka jedra se oblikujejo na jugozahodu Slovenije na Koprskem in Goriškem, na jugu Slovenije okoli Novega mesta ter na severu v Mežiški, Mislinjski in Šaleški dolini. V razliko od ostalega slovenskega obrobja tod hitreje narašča število industrijskih zaposlenec. Zaradi izboljšane strukture industrije in prometnih razmer pa postaja tudi dnevno pretakanje delovne sile intenzivnejše. Ustvarjene so torej možnosti za izpolnitev želja prebivalstva po zaposlitvi.

Razlike v razvojni dinamiki in v doseženi razvojni stopnji ter v strukturi industrije med osrednjim, razvitem področjem Slovenije in njenimi drugimi predeli, ustvarjajo nove socialne probleme. Odražajo se v novih smereh selitvenih tokov, zlasti v čedalje intenzivnejšem od-

seljevanju prebivalstva na sezonsko delo v tujino. Manj razvito slovensko obrobje je še vedno območje večjega prirastka odraslega, pretežno agrarnega prebivalstva in sproščanja viškov nekvalificirane moške in ženske delovne sile iz kmetijstva, ki si mora iskati delo v inozemstvu. V osrednjem, gospodarsko hitreje se razvijajočem področju Slovenije, kjer je zaposlen predvsem večji del prirastka domačega prebivalstva, se lahko zaposli le del viškov iz slovenskih obrobniških pokrajin. V zadnjih letih tehnološke preobrazbe in avtomatizacije industrije, zlasti rudarstva in metalurgije, si morajo iskati začasne zaposlitve v tujini celo nekmečki delavci iz osrednjega dela Slovenije.

Le za sorazmerno majhen del Slovenije je značilen pozitiven migracijski saldo, to je presežek števila doseljencev nad številom odseljencev. Obsega le nekatere predele osrednjega, razvitega področja Slovenije: Ljubljano z okolico, nekatere občine na Gorenjskem, občine Celje, Velenje in Maribor. Večina ostalih občin gospodarsko razvitega dela Slovenije ima skoraj enako število doseljencev in odseljencev. Na zahodnem obrobju Slovenije imata pozitivni migracijski saldo občini Koper in Nova Gorica. Večina drugih občin slovenskega obrobja pa ima negativni migracijski saldo.

Vzrok neugodne, negativne migracijske bilance v večini slovenskih občin, povezane s problemom nezaposlenosti, je njihova neustrezna gospodarska struktura. Razmere se bodo lahko izboljšale le z razvojem industrije polistrukturnega tipa ter terciarnih dejavnosti, s tehnizacijo in komercializacijo kmetijstva in z izboljšanjem zemljiškoposestne strukture. Šele tako izboljšana gospodarska struktura bo lahko zadovoljila želje po zaposlitvi, zmanjšala ali odpravila s tem negativni migracijski saldo, predvsem pa potrebo po sezonski zaposlitvi v tujini. Le tako se bodo lahko slovenske obrobne pokrajine izognile populacijskemu praznjenju in ostale še nadalje poseljene.

PRIPOMBA UREDNIŠTVA

Avtor je razpravi priložil vrsto obsežnih tabel, v katerih je, povečini po krajih z industrijo in po občinah, pregledno razporejeno in predstavljeno osnovno statistično gradivo, na temelju katerega je izdelal študijo s priloženimi kartami vred. Iz materialnih razlogov tega gradiva ni mogoče objaviti v »Geografskem zborniku«, je pa na razpolago vsakomur, ki bi se zanj zanimal, v arhivu Inštituta za geografijo Univerze, Ljubljana, Trg francoske revolucije 7. Tabele so tele:

Število in odstotki zaposlenih po velikostnih skupinah industrijskih obratov v Sloveniji l. 1951 in 1961.

Število zaposlenih po panogah industrije, število krajev, kjer so posamezne panoge zastopane, število obratov po panogah industrije ter povprečno število zaposlenih na obrat v posameznih panogah industrije v letih 1951 do 1961.

Število zaposlenih po panogah industrijske dejavnosti glede na velikost obratov po številu zaposlenih leta 1951 in 1961.

Število zaposlenih po velikosti industrijskih obratov po krajih z industrijo in občinah Slovenije leta 1961.

Gibanje števila panog industrije po krajih z industrijo in občinah l. 1951—1961.

Število in rast zaposlenih v industriji po občinah in krajih z industrijo leta 1951—1961 in 1966.

Gibanje števila moške in ženske delovne sile, ki prebiva v kraju zaposlitve in izven njega med letoma 1951 in 1961.

Razmerje med moško in žensko delovno silo, zaposleno v krajih z industrijo in po občinah za l. 1951 in 1961.

Delež v industriji zaposlenih po občinah od skupnega števila aktivnega prebivalstva leta 1951, 1961 in 1966.

Kraji z industrijo in občine po skupnem številu zaposlenih, številu stanujočih izven kraja zaposlitve in številu zaposlenecv, ki jih kraj z industrijo oddaja 1951 in 1961.

Dnevne migracije delovne sile v nekatera tipična industrijska podjetja Slovenije za l. 1951 in 1961.

Skupno število selitev, število priseljenih in doseljenih po občinah v l. 1962, 1963, 1964, 1965 in 1966.

Število sezonskih zaposlenecv v tujini na 1000 prebivalcev po občinah l. 1968.

Urednik

SPATIAL DIFFERENTIATION OF SLOVENIA ACCORDING TO THE MIGRATION MOBILITY OF THE POPULATION

Summary

Presentation of the problems

The present study of the spatial mobility of the population represents the first concluded part of a broadly conceived research into the demogeographic development in Slovenia since the World War II. It helps us to throw light on the development of the old classic agrarian structure as well as on the development and progression of the new industrial regional structure. In his permanent tendency to improve his social status and the conditions of living man in the modern industrial society in Slovenia just as anywhere else frequently migrates or changes the place of his residence and employment. The spatial or horizontal mobility of the population, which is frequently bound up with the so-called social or vertical mobility, is a very good indicator of the regional demogeographical differentiation and hence also the fundamental element in the programming of the prospective regional development of an industrial country.

Since after the World War II Slovenia witnesses a rapid advance of industrialization accompanied by industrial technology, it is also the value of the space for living and the space for the distribution of economic and non-economic activities that has been rapidly changing. The population is increasingly migrating and concentrating in areas which offer better conditions for living, work, and recreation. Coming into existence are areas of emigration as well as of immigration. The areas of emigration continue to be agrarian, underdeveloped regions with all the characteristic features of old agrarian countryside. The areas of immigration which are at the same time the areas of the concentration of population are gradually becoming urbanized and spatially more or less differentiated into residential areas and employment areas.

The spatial mobility of the population and the changes in the settlement (so characteristic of Slovenia during the last two decades) are closely related to the intensive changing in the social strata according to occupation, i. e. to the changes of the occupation of members of farming households from farming to non-farming occupations, and to the changing of the occupation of non-agrarian active population from one economic branch into another economic or into a non-economic branch of activity of urban character, and to the increased employment of women. This social mobility is indicative of the wishes and possibilities of the population to improve the social status. Since such an improvement is generally not to be reached through employment in the place of one's home, there are many forms of migration: from migration from one place to another to temporary migration abroad to do season work, or do daily migration from the place of residence to the place of employment and back. Each of these forms of migration exercises its own influence on the shaping of the regional demogeographical and of the economic structure as well as on the external appearance of the countryside.

The results of the investigations into the mobility of the population serve also as an indicators in the delimitation between agrarian underdeveloped areas and areas of accelerated economic development and urbanization related to it.

Spatial mobility and industrialization

In Slovenia the mobility of the population and its consequences in space are determined by the specific manner and tempo of how the industrial technology is determining industrial and agrarian production as well as the traffic. Industrial technology is in all the activities enumerated asserting itself simultaneously and very intensively. In this lies the difference from the old and industrially developed European countries where the industrial technology was coming up only gradually: first in industry, afterwards in traffic, and only then in farming. To reach a stage of development such as attained in Slovenia during the last twenty years, it took these countries at least fifty years. In these countries, the effects of industrial technology came to cover first the classically urban area, next the traffic and only eventually also the agrarian countryside. In Slovenia, on the other hand, these effects

are making themselves felt at the same time in towns as well as in their narrower and broader gravitational areas in the country. After a comparatively brief period of their advance it is in many cases that the gravitational areas of individual towns are affected by urbanization and are merging into a broad zone representing cultural countryside.

In the first decade since the World War II we witness almost all over Slovenia in addition to old, frequently expanded, industrial enterprises the emergence of numerous new bigger or smaller works.

During the period 1951—1961 the number of industrial enterprises had risen from 451 to 649, and the places with industry of their own from 162 to 222 (v. Maps 1, 2, 3). All this industrialization was still of the extensive type; over a relatively short space of time there came to a big increase of available jobs, particularly for unskilled labour which was at that time ample in the agrarian countryside.

During the period 1951—1961 the number of the people employed in industry had risen from 117 500 to 187 000. It was then that owing to the varying manner of the intensiveness of industrialization the countryside had become differentiated. The old classic agrarian countryside continued to exist only on fringe areas, mostly hilly ones or those very far away from the industrial areas, notably in the sub-Pannonian parts of Slovenia.

This first post-war period of industrialization is characterised by intensive changing of the occupation on the part of the members of farming households for non-farming occupations. With the different distances of the place of their residence from that of the employment this was bound up with different forms of migration: by emigrating from the place of the hitherto residence to the place of employment or nearby from where they daily travel to work (allochthonous daily migrants) and by including the members of farming households who have now non-farming occupations, live at home, and daily travel to the place of work (autochthonous daily migrants). In the year 1951, of the 117 000 people employed in industry approximately 47 500 lived outside the place of work. And in the year 1961, of the 187 000 people employed in industry approximately 97 000 lived outside the place of work.

Under the influence of these different ways of integrating farming labour in non-farming occupations we get with regard to the effects of spatial mobility roughly three zones of mobility. The first two have taken their shape inside the gravitational areas of the daily migration of industrial labour. The first of them covers the immediate surroundings of the employment centres and is characterised by intensive daily migration and intensive immigration. In the first post-war years it was being immigrated by unskilled labour from agrarian regions, recently it is being immigrated also by the more well-off population from towns. The second zone covers the outer part of the gravitational areas of the daily migration of labour; in this zone the migration is less intensive and the immigration is minimal. The third zone, or the third type of the area according to the population mobility, is represented by the places of emigration (v. Maps 6, 7, 8, 11, 15, 16, Table 3). Of the 6000 settlements in Slovenia there were in 1951 2700 which supplied

labour to industry, and in 1961 already as many as 4700. In this way there remained in 1961 only some 13 000 peripheral minor places on remote, hilly areas which were outside the gravitational areas of the daily migration of labour. In 1951 there were of the total of 62 communes in Slovenia only 34 in which more than half of the places did not supply labour to industry. By 1961 this number had been reduced to 4. In 1951 there was only 1 commune in which all the settlements supplied labour to industry; by 1961 this number had risen to 9 (Table 1).

In the second phase of the industrialization of Slovenia, i. e. in the second decade after World War II, the spatial differentiation of Slovenia according to the mobility of the population is continued. The reason for this lies in the dynamics of the industrialization between the central, economically developed, nucleus consisting of the places between Jesenice, Ljubljana, Celje, and Maribor and the fringe areas of Slovenia.

In the central, industrially already developed, part of Slovenia the network of industrial places had become more dense. The number of new jobs in industry was rapidly growing and, what is of particular significance for the improvement of the structure of the employed, industrial enterprises of various branches started to intermix both in individual places and individual areas. Such a poly-structural industrial area can accordingly to a larger degree meet the demands of the population for the employment according to different qualifications, different school education, and different age of men and women.

In the fringe areas of Slovenia the number of places with industry and relatedly the number of new jobs grows at a slower speed. The industry is here for the most part developed in one direction only or it is mono-structural. These areas can accordingly satisfy the wish for adequate employment only to the population of one definite qualification, age, and sex. In the agrarian fringe areas of Slovenia we get an intermixture of two or three, and only seldom of four, industrial branches (Maps 9, 10).

In the central, economically developed, part of Slovenia we witness an integration of the areas of daily migration of individual industrial places into an undisconnected and interrelated whole. In this area, with well developed poly-structural industry, we get a dense network of traffic connections between the places of work and the places of residence. The number of the people employed had risen, particularly of women, and this applies to daily migrants no less than to those living at the place of work. It is a characteristic feature of this area that in its individual part we get an intermixing of the currents of daily migrations of labour from at least four places of employment. In the recent years the exchange of labour between individual places has been further increased — which is a characteristic of an industrially developed country.

In the fringe areas of Slovenia traffic connections between the place of residence and the place of work are for the most part poorer. This is the reason why these areas in the intensiveness and growth of the daily migration of labor lag behind the central part of Slovenia. These areas show also a lower percentage of women labour employed in industry, both of women

living at the place of work and of women daily travelling to work (v. Maps 4, 6).

In Slovenia we get during the period 1951—1961 among the workers living at the place of work a relative and an absolute increase of woman labour which is greater than that of man labour. Among the workers living outside the place of work and daily migrating to work the increase of the absolute number of men exceeds that of women while the growth of the relative number of women is above that of men. In 1951 approximately 39 000 women were employed in industry, in 1961 approximately 69 000. The number of employed women living at the place of employment had risen by 46 per cent, the corresponding number of men by 18 per cent. The number of employed men living outside the place of employment had risen by 95 per cent, and the corresponding number of women by 127 per cent. This indicates the tendency towards employment on the part of women from broader and broader regions surrounding the employment centres (v. Table 2).

In Slovenia in 1951 the places with industry exchanged in the form of daily migration of labour approximately 8000 workers, in 1961 approximately 14 000. Of 162 places with industry in 1951, 21 of them did not supply other places with industry while as many as 8 places with industry each gave to other places with industry more than 200 workers. Of 222 places with industry in 1961 it was only 12 places which did not supply labour to other places with industry, while 16 places with industry gave to other places with industry more than 200 workers.

In some places in the predominantly agrarian fringe areas of Slovenia, however, we witness the emergence of new nuclei of the gravitational hinterlands of industrial places growing together. Such nuclei are coming up in the south-east of Slovenia, in Kopersko and Goriško, in the south of Slovenia around Novo mesto, and in the north in the valleys Mežiška dolina, Mislinjska dolina, and Saleška dolina. In contradistinction to the rest of the Slovene fringe areas the number of people employed in industry is here growing more rapidly. Thanks to the improved structure of industry and traffic conditions the daily migration of labour is also increasingly more intensive. In a word, possibilities for the fulfilment of the population to get employment have been created.

The differences in the dynamics of the development and the developmental stage achieved between the central, developed, part of Slovenia and the rest of Slovenia are giving rise to new social problems. They are reflected in the new directions of the migration currents, particularly in the increasingly intensive migration of the population to seasonal employment abroad (v. Map 14). The underdeveloped Slovene fringe areas continue to be the zone of greater increase of adult, mostly agrarian, population and of surpluses of unskilled man and woman labour that has to search for work abroad. In the central, economically more rapidly developing, part of Slovenia which employs primarily most of its own increase only parts of the surpluses from the Slovene fringe areas can get employment. During the most recent years, with the technological transformation and automatization of industry, particularly mining and metallurgy, it is even the non-farming

workers from the central part of Slovenia who have to search for temporary employment abroad. In 1968 the total number of Slovene workers employed in seasonal occupations abroad was 14 421.

Only a comparatively small part of Slovenia can boast a positive migration balance, i. e. the number of immigrants exceeding that of emigrants. This part consists only of some regions of the central, developed, part of Slovenia: Ljubljana and its surroundings, some communes in Gorenjsko, the communes of Celje, Velenje, and of Maribor. Most of the remaining communes in the economically developed part of Slovenia have an almost equal number of immigrants and emigrants. In the western fringe areas of Slovenia it is the communes of Koper and of Nova Gorica that have a positive migration balance. Most of the remaining communes in the Slovene fringe areas have a negative migration balance. According to the data concerning the migration of population during 1962—1966 there were during that period only 13 communes in Slovenia which had positive migration balance, 32 communes which had negative migration balance, and 17 communes that had equalized migration balance. The number of the immigrants and emigrants was either the same or showed no bigger differences (v. Maps 12, 13).

The reason for the unfavourable, negative, migration balance in the majority of the Slovene communes (which is related to the problem of unemployment) lies in the inadequate economic structure. These circumstances can be improved only with the development of the industry of poly-structural type and of tertiary activities, with the mechanization and commercialisation of farming, and with the improvement of the land-ownership structure. Only an economic structure improved in these respects will be capable of fulfilling the wishes for employment, reduce or abolish the negative migration balance and especially the need to search for seasonal employment abroad. In this way only the Slovene fringe areas may escape the populational evacuation and continue to be populated.

Tables and maps with legends

Table No 1: The number of places according to the communes which during the period 1951—1961 with labour places with industry (p. 160).

Table No 2: The relation between the number of those employed at the place of residence and those outside, together and separately according to sex in the communes during the period 1951—1961 (in Annex).

Table No 3: Permanently resident population in Slovenia in 1961 according to the birthplace born in native commune, in another commune in Slovenia, in other republics of Yugoslavia, or abroad (p. 198—199).

Map No 1: Places with industry in 1951 — The percentage of the people employed in individual branches of industrial activities (in Annex).

Legend: No 1 — electricity supply, coal-mines, gas-works, obtaining of mineral oils.

No 2 — black metallurgy, fine metallurgy, the extractions and refinement of metals.

No 3 — metal industry, ship-building, industry of electrical appliances, chemical industry.

- No 4 — industry of building material.
- No 5 — wood industry, paper and celuloose industry.
- No 6 — textile industry, leather and shoe industry, rubber industry.
- No 7 — food industry, tobacco industry.
- No 8 — graphic industry, film industry, various other similar industries.
- No 9 — the number of the employed.

Map No 2: Places with industry in 1961 — The percentage of the people employed in individual branches of industrial activities (in Annex).

Legend: same as for Map No 1.

Map No 3: Places with industry in 1966 — The percentage of the people employed in individual branches of industrial activities (in Annex).

Legend: same as for Map No 1.

Map No 4: Places with industry in 1951 — The percentage of male labour and of female labour (in Annex).

Legend: No 1 — men.

No 2 — women.

No 3 — places with more than 100 people employed in industry.

No 4 — places with less than 100 people employed in industry.

Map No 5: Places with industry in 1961 — The percentage of male labour and of female labour (in Annex).

Legend: same as for Map No 4.

Map No 6: Places with industry in 1951 — The relation between the employed who lived at the place of work and those who lived outside it (in Annex).

Legend: No 1 — living outside the place of work.

No 2 — living at the place of work.

No 3 — places with more than 100 people employed in industry.

No 4 — places with less than 100 people employed in industry.

Map No 7: Places with industry in 1961 — The percentage between the employed who lived at the place of work and those who lived outside it (in Annex).

Legend: same as for Map No 6.

Map No 8: Gravitation areas of the places with industry with regard to the daily migration of industrial labour in Slovenia in 1951 and 1961 (in Annex).

Legend: No 1 — the number of the people employed in industry.

No 2 — places with an increased number of the employed.

No 3 — places with a decreased number of the employed.

No 4 — places with industry emerging during the period 1951—1961.

No 2, 3, 4 — places with more than 500 employed.

No 5 — gravitation areas in 1951 and 1961

No 6 — the increase of the gravitation areas from 1951 to 1961.

No 7 — areas without gravitation.

No 8 — unpopulated areas.

Map No 9: Gravitation areas of the daily migration of labour of Slovenia according to the number of currents in 1951 — Gravitation areas of daily migration of industrial labour (in Annex).

- Legend: No 1 — areas with migration to more than 3 places with industry.
 No 2 — areas with migration to up to 3 places with industry.
 No 3 — areas with migration to 1 place with industry.
 No 4 — areas outside the gravitational areas of gravitation.
 No 5 — unpopulated areas.
 No 6 — some places with industry.
 No 7 — the number of the people employed in industry.

Map No 10: Gravitational areas of the daily migration of labour in Slovenia according to the number of currents in 1961 — Gravitational areas of daily migration of industrial labour (in Annex).

Legend: same as for Map No 9.

Map No 11: Daily migration of the labour employed in industry in the SR Slovenia according to the intensiveness in 1961 and the growth of the number of daily migrants during the period 1951—1961 according to zones (in Annex).

- Legend: No 1 — areas of the most intensive daily migration during the years 1951—1961 (increase for more than 25 migrants from each place).
 No 2 — areas of intensive daily migration during the years 1951—1961 and of moderate dynamics of the number of migrants during the same period (increase for 1—25 migrants from each place).
 No 3 — remaining areas of daily migration.
 No 4 — areas with no daily migrations.
 No 5 — unpopulated areas.
 No 6 — motor road and very good roads.
 No 7 — double railway lines.
 No 8 — single railway line.
 No 9 — places with industry employing more than 500 people.

Map No 12: The balance of the number of the migration of population in the communes of Slovenia during the period 1962—1966 (p. 192).

- Legend: No 1 — + 3001 to + 7000 migrants.
 No 2 — + 500 to + 3000 migrants.
 No 3 — + 360 to — 250 migrants.
 No 4 — — 250 to — 1000 migrants.
 No 5 — — 1001 to — 1800 migrants.

Map No 13: The number of gross migration per 1000 inhabitants in the communes of Slovenia in 1966 (p. 193).

Legend: No 1—4 — the number of gross migrations per 1000 inhabitants.

Map No 14: The number of seasonal workers employed abroad per 1000 inhabitants according to the communes in Slovenia in 1968 (p. 195).

Legend: Nos 1—5 — the number of seasonal workers per 1000 inhabitants.

Map No 15: Permanently resident population of Slovenia in 1961 — The percentage of permanently resident inhabitants born in the native commune (in Annex).

- Legend: No 1 — up to 55 per cent (more than 45 per cent of immigrants).
 No 2 — 55.1—70 per cent (30—44.9 per cent of immigrants).
 No 3 — 70.1—80 per cent (20—29.9 per cent of immigrants).
 No 4 — 80.1—90 per cent (10—19.9 per cent of immigrants).
 No 5 — 90.1—100 per cent (0—9.9 per cent of immigrants).
 No 6 — unpopulated.

Map No 16: Regional differentiation of Slovenia according to the migration mobility of the population in 1961 (in Annex).

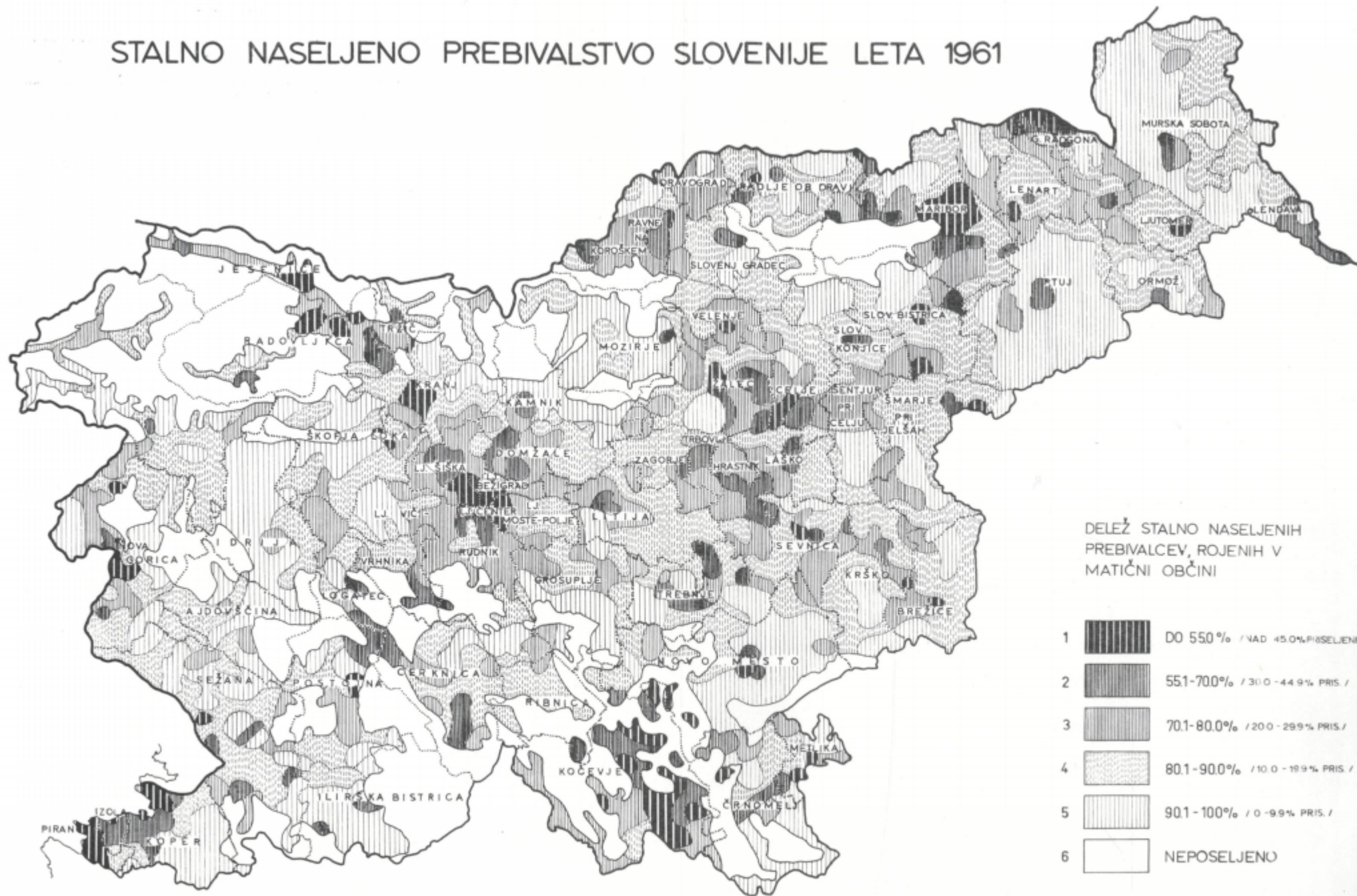
- Legend:**
- I) with more than 25 daily migrants from each place to places with industry.
    - No 1 — over 20 per cent of immigrants from the areas outside the native commune.
    - No 2 — 10 to 20 per cent of immigrants from the areas outside the native commune.
    - No 3 — 0 to 10 per cent of immigrants from the areas outside the native commune.
  - II) with 1 to 25 daily migrants from each place to places with industry.
    - No 1 — over 20 per cent of immigrants from the areas outside the native commune.
    - No 2 — 10 to 20 per cent of immigrants from the areas outside the native commune.
    - No 3 — 0 to 10 per cent of immigrants from the areas outside the native commune.
  - III) regions with no daily migration to places with industry
    - No 1 — over 20 per cent of immigrants from the areas outside the native commune.
    - No 2 — 10 to 20 per cent of immigrants from the areas outside the native commune.
    - No 3 — 0 to 10 per cent of immigrants from the areas outside the native commune.
    - No 4 — unpopulated.

KAZALO

UVOD	137
SELITVENA MOBILNOST KOT ELEMENT SOCIALNOGEOGRAFSKEGA RAZVOJA V PROCESU INDUSTRIALIZACIJE SLOVENIJE	138
Nekaj splošnih značilnosti	138
Vidiki raziskave	139
Gradivo za preučevanje selitvene mobilnosti prebivalstva v Sloveniji — metode preučevanja	142
NEKATERE ZNAČILNOSTI MOBILNOSTI PREBIVALSTVA V INDUSTRIJSKI DRUŽBI	148
INDUSTRIALIZACIJA KOT DEJAVNIK MOBILNOSTI PREBIVALSTVA SLOVENIJE IN NJENIH DELOV	153
Nekaj splošnih potez industrializacije in mobilnosti prebivalstva	153
Struktura industrije, krajev z industrijo, občin in območij z industrijo	156
Struktura industrije kot dejavnik mobilnosti prebivalstva v nekaterih tipičnih občinah	162
DNEVNA MIGRACIJA INDUSTRIJSKE DELOVNE SILE V SLOVENIJI	169
Nekaj splošnih značilnosti	169
Razmerje med številom dnevnih migrantov in številom prebivajočih v kraju zaposlitve leta 1951 in 1961	170
Rast števila moških in žensk, ki prebivajo v krajih zaposlitve in izven njih med letoma 1951 in 1961	171
Razmerje med moško in žensko delovno silo, zaposleno v industriji leta 1951 in 1961	175
Medsebojna dnevna izmenjava delovne sile med kraji z industrijo v Sloveniji	177
Dnevna migracija delovne sile po nekaterih tipičnih občinah	179
Dnevna migracija delovne sile v nekatera tipična industrijska podjetja Slovenije	182
Dnevna migracija kot indikator regionalne diferenciacije Slovenije	186
Dnevna migracija industrijske delovne sile po intenzivnosti leta 1961 in rasti med letoma 1951 in 1961	191
STALNE IN SEZONSKE SELITVE PREBIVALSTVA SLOVENIJE	191
Odseljevanje in doseljevanje po občinah	191
Szonsko zaposleni prebivalci Slovenije v tujini	194
Nekaj ugotovitev o doseljevanju, izseljevanju ter sezonski zaposlitvi Slovencev v inozemstvu	195
POREKLO STALNO NASELJENEGA PREBIVALSTVA SLOVENIJE PO ROJSTNEM KRAJU LETA 1961	196
REGIONALNA DIFERENCIACIJA SLOVENIJE PO SELITVENI MOBILNOSTI PREBIVALSTVA LETA 1961	202
POVZETEK IN POGLED V BODOČNOST	207
PRIPOMBA UREDNIŠTVA	210
SPATIAL DIFFERENTIATION OF SLOVENIA ACCORDING TO THE MIGRATION MOBILITY OF THE POPULATION (Summary)	211
Presentation of the problems	211
Spatian mobility and industrialization	212
Tables and maps with legends	216

STALNO NASELJENO PREBIVALSTVO SLOVENIJE LETA 1961

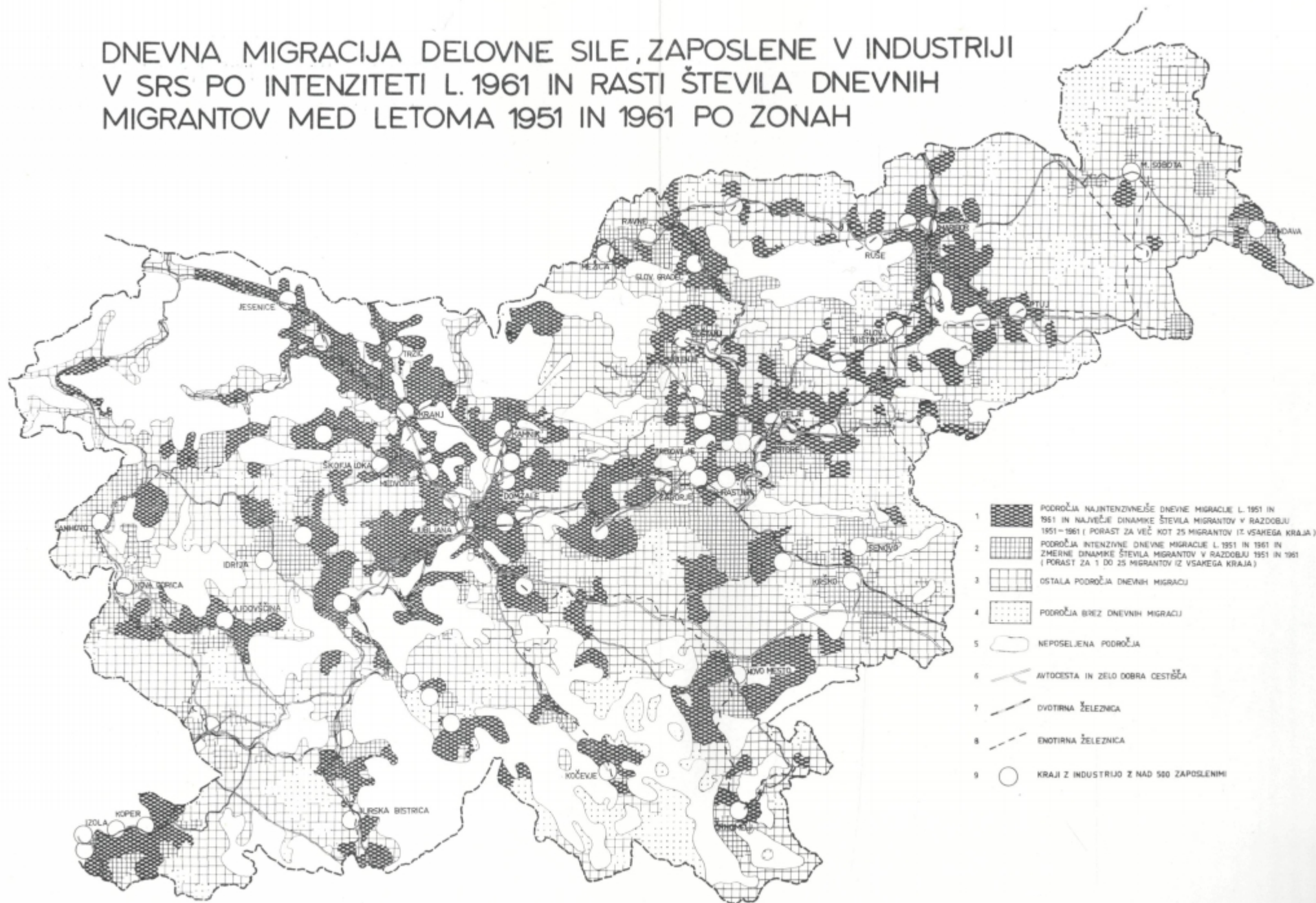

DELEŽ STALNO NASELJENIH
PREBIVALCEV, ROJENIH V
MATIČNI OBČINI

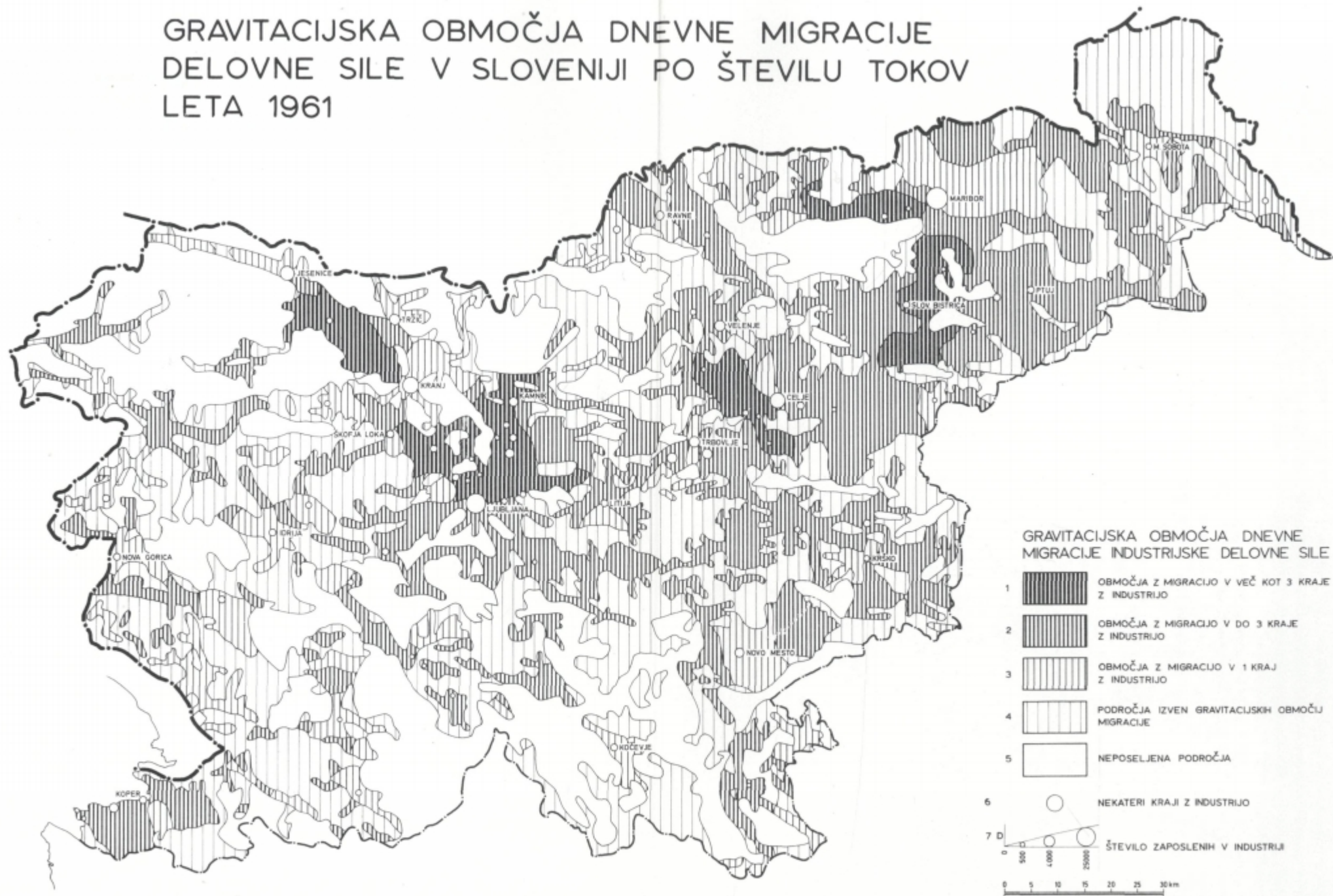
- 1 DO 55.0% / NAD 45.0% PRIS.
- 2 55.1-70.0% / 30.0-44.9% PRIS.
- 3 70.1-80.0% / 20.0-29.9% PRIS.
- 4 80.1-90.0% / 10.0-19.9% PRIS.
- 5 90.1-100% / 0-9.9% PRIS.
- 6 NEPOSELJENO

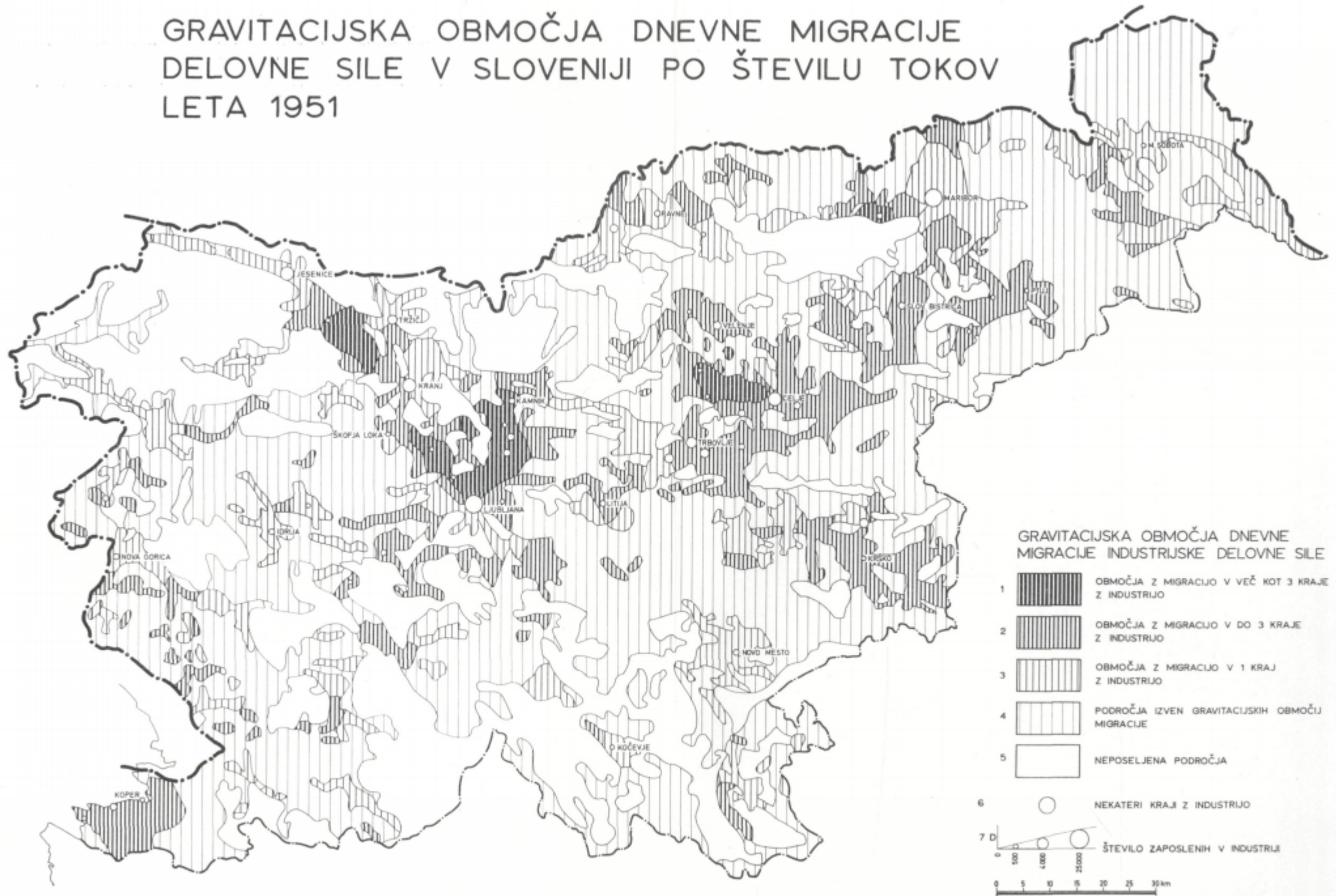
DNEVNA MIGRACIJA DELOVNE SILE, ZAPOSLENE V INDUSTRIJI V SRS PO INTENZITETI L. 1961 IN RASTI ŠTEVILA DNEVNIH MIGRANTOV MED LETOMA 1951 IN 1961 PO ZONAH

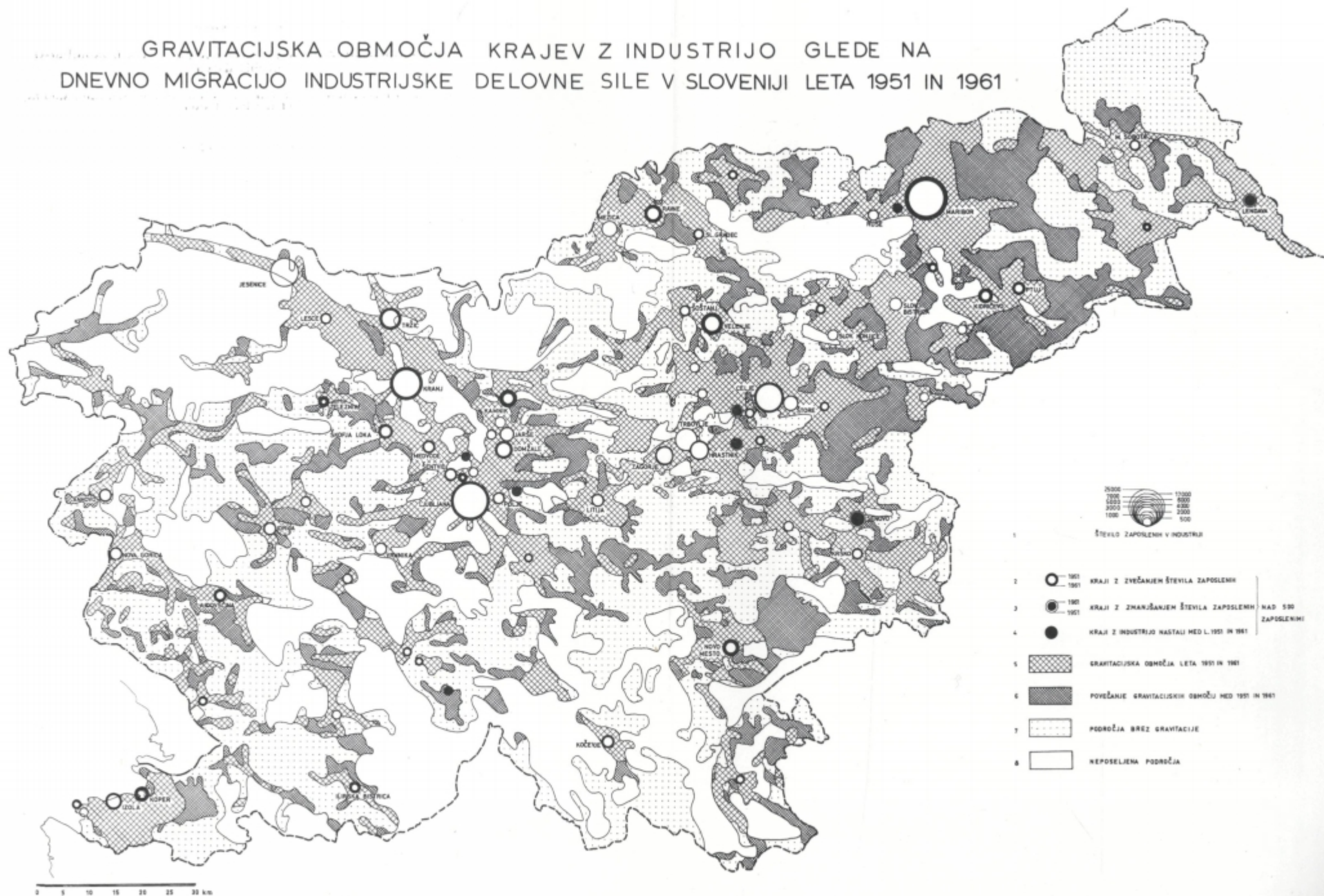
GRAVITACIJSKA OBMOČJA DNEVNE MIGRACIJE DELOVNE SILE V SLOVENIJI PO ŠTEVILU TOKOV LETA 1961

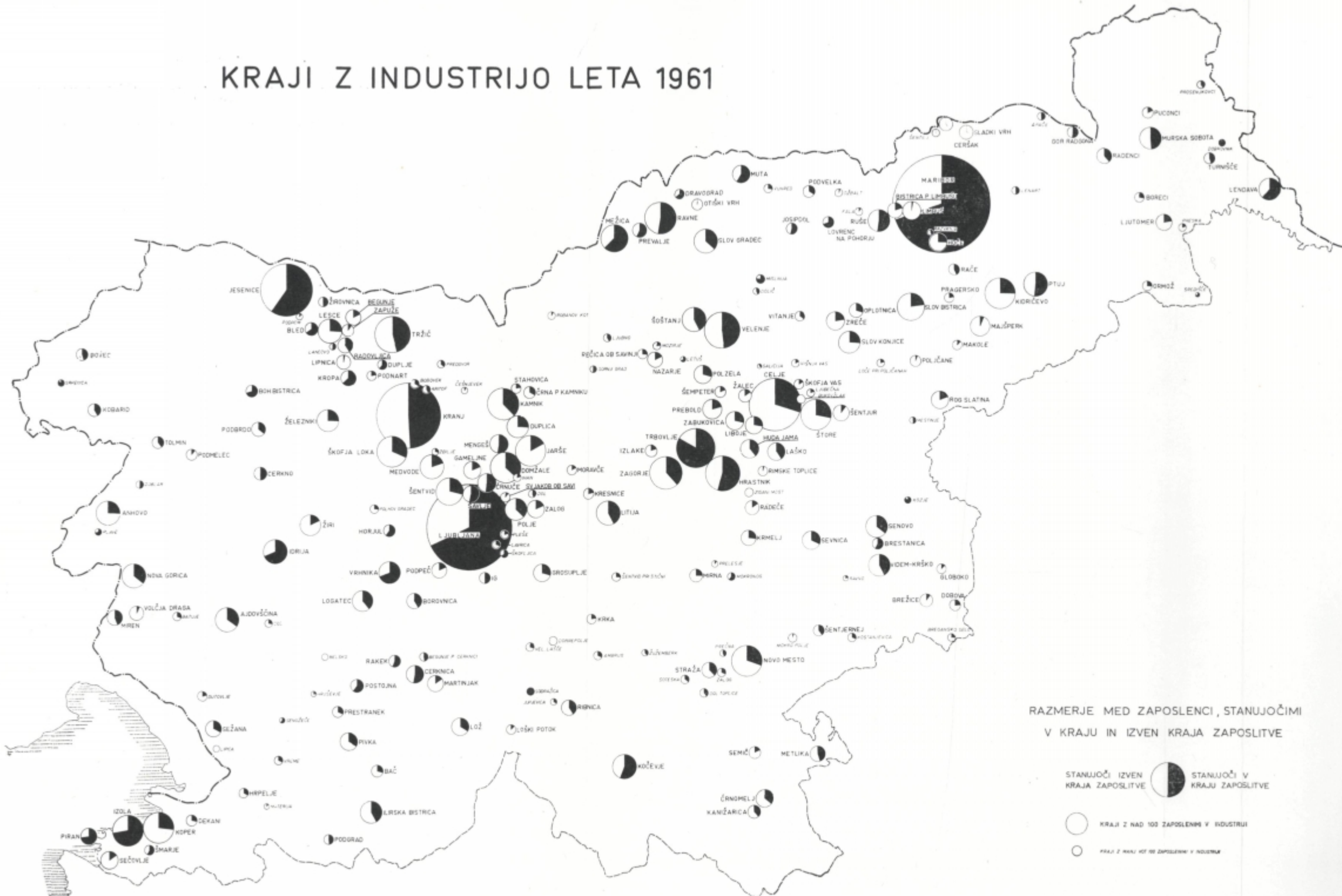
GRAVITACIJSKA OBMOČJA DNEVNE MIGRACIJE DELOVNE SILE V SLOVENIJI PO ŠTEVILU TOKOV LETA 1951

GRAVITACIJSKA OBMOČJA KRAJEV Z INDUSTRIJO GLEDE NA DNEVNO MIGRACIJO INDUSTRIJSKE DELOVNE SILE V SLOVENIJI LETA 1951 IN 1961

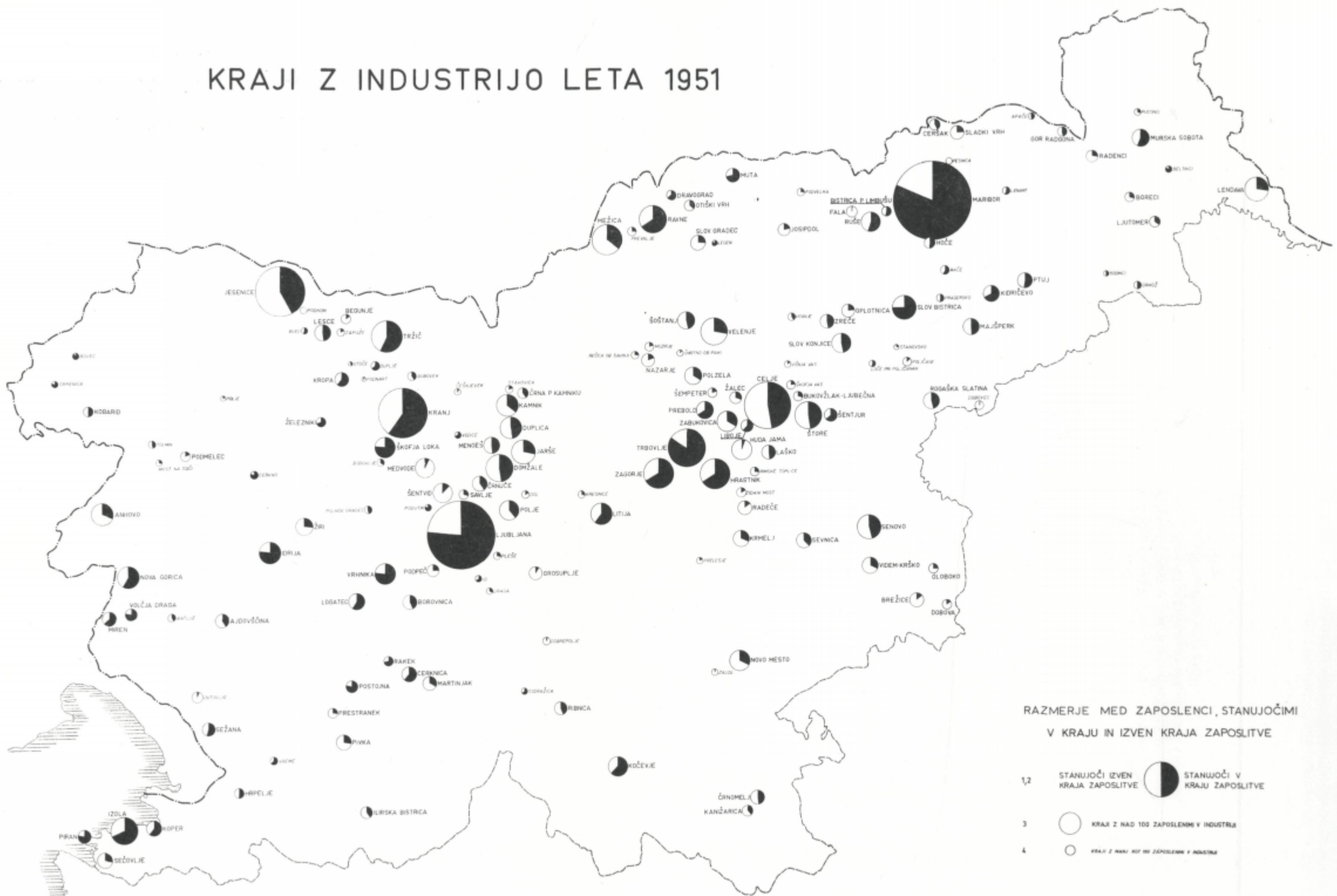
KRAJI Z INDUSTRIJO LETA 1961

RAZMERJE MED ZAPOSLENI, STANUJOČIMI
V KRAJU IN IZVEN KRAJA ZAPOSLOTVE

- STANUJOČI IZVEN KRAJA ZAPOSLOTVE / STANUJOČI V KRAJU ZAPOSLOTVE
- KRAJI Z NAD 100 ZAPOSLENIH V INDUSTRIJI
- KRAJI Z MANJ KOT 100 ZAPOSLENIH V INDUSTRIJI

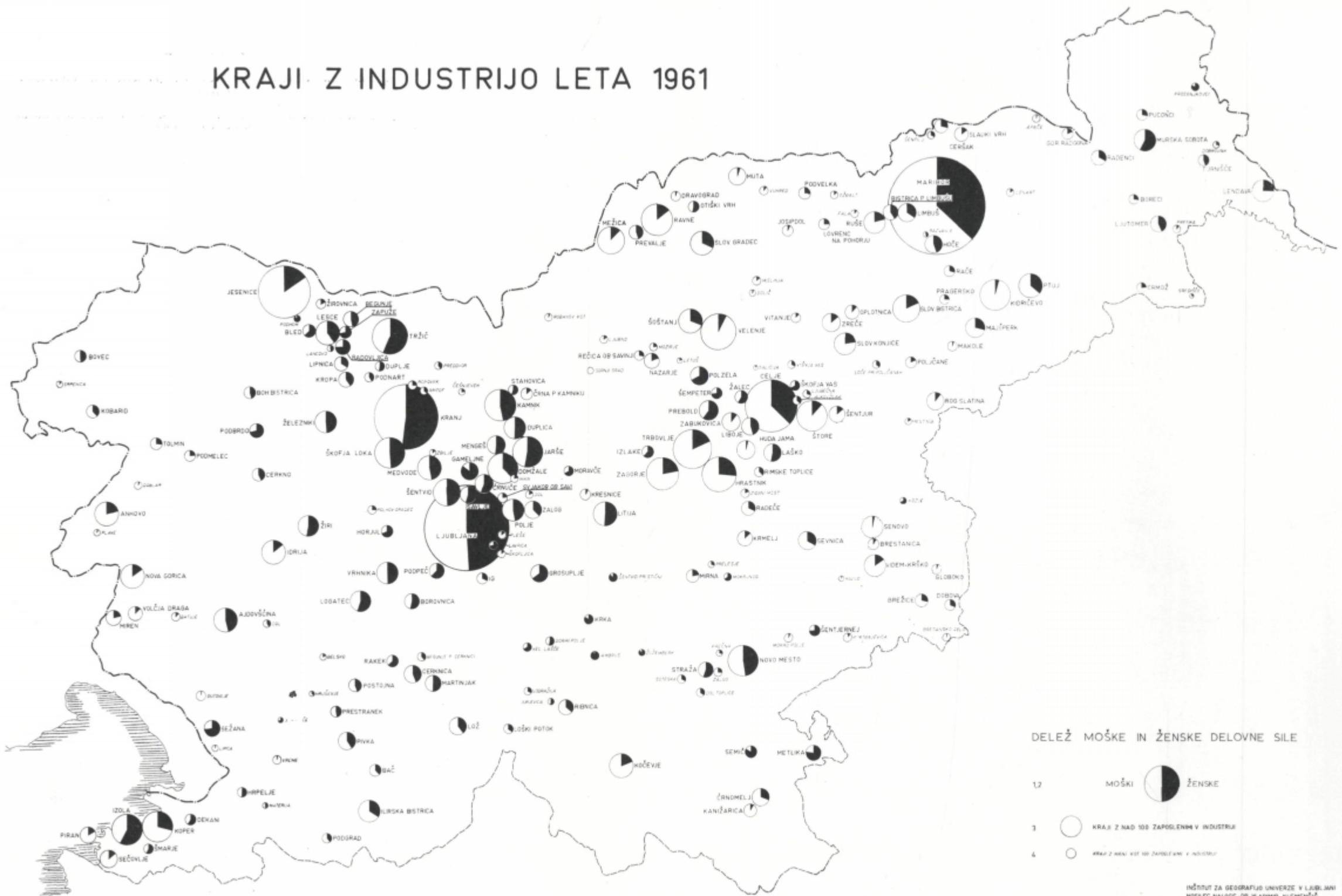
KRAJI Z INDUSTRIJO LETA 1951

RAZMERJE MED ZAPOSLENCI, STANUJOČIMI
V KRAJU IN IZVEN KRAJA ZAPOSLOTVE

- 1/2 STANUJOČI IZVEN KRAJA ZAPOSLOTVE STANUJOČI V KRAJU ZAPOSLOTVE
- 3 KRAJ Z NAD 100 ZAPOSLENIMI V INDUSTRIJI
- 4 KRAJ Z MANJ KOT 100 ZAPOSLENIMI V INDUSTRIJI

KRAJI Z INDUSTRIJO LETA 1961

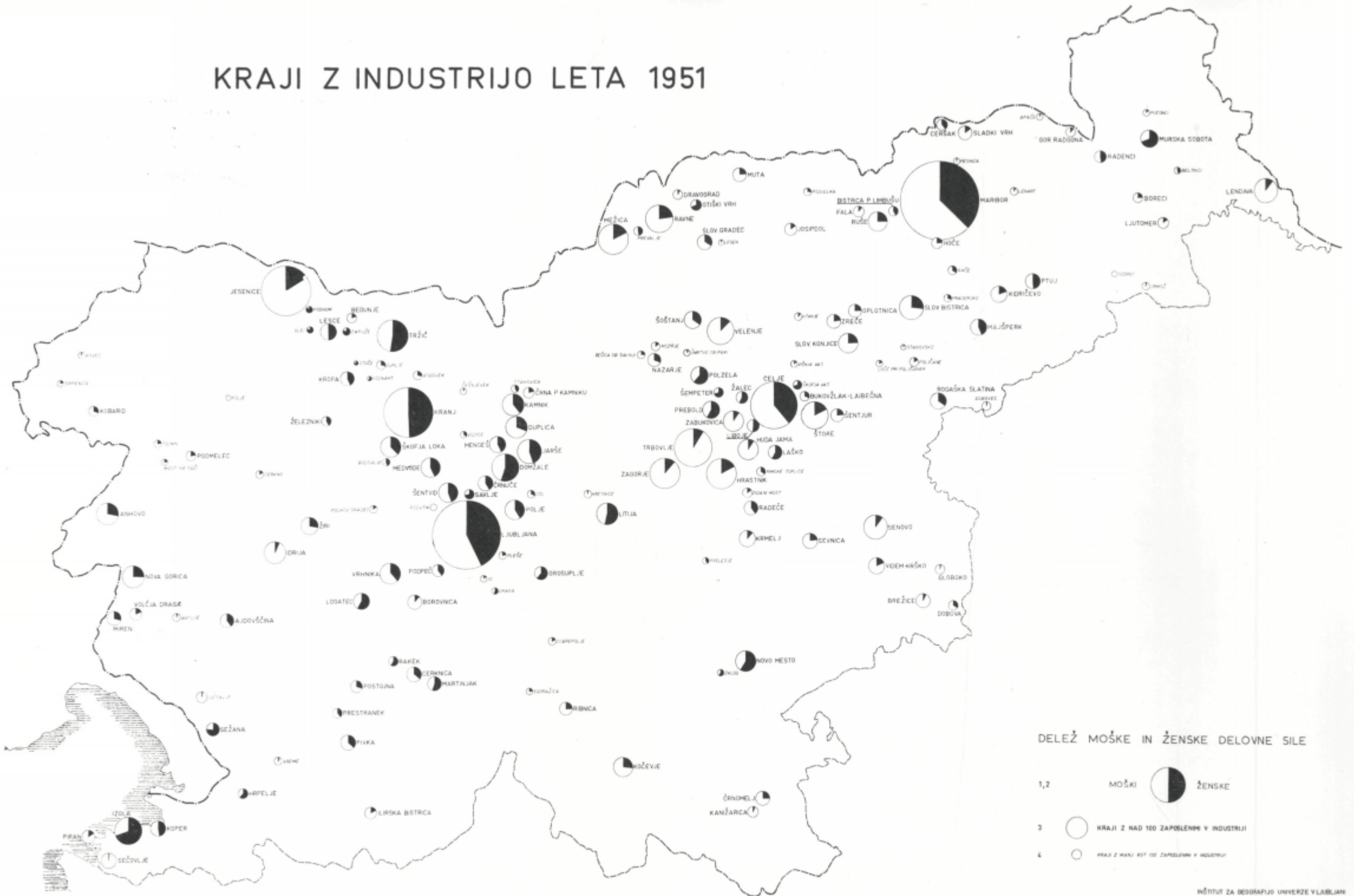

DELEŽ MOŠKE IN ŽENSKE DELOVNE SILE

- 1/2 MOŠKI ŽENSKE
- 3 KRAJ Z NAJ 100 ZAPOSLENIM V INDUSTRIJI
- 4 KRAJ Z MANJ KOT 100 ZAPOSLENIM V INDUSTRIJI

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI
 NISKEC NALOGE DR. VLADIMIR KLEMENČIČ
 IZDELALI: B. ANTONIČ, M. AVSENAK, C. VOLVOGA

KRAJI Z INDUSTRIJO LETA 1951

DELEŽ MOŠKE IN ŽENSKÉ DELOVNE SILE

1,2   MOŠKI   ŽENSKÉ

3   ○   KRAJI Z HAD 100 ZAPOSLJENI V INDUSTRIJI

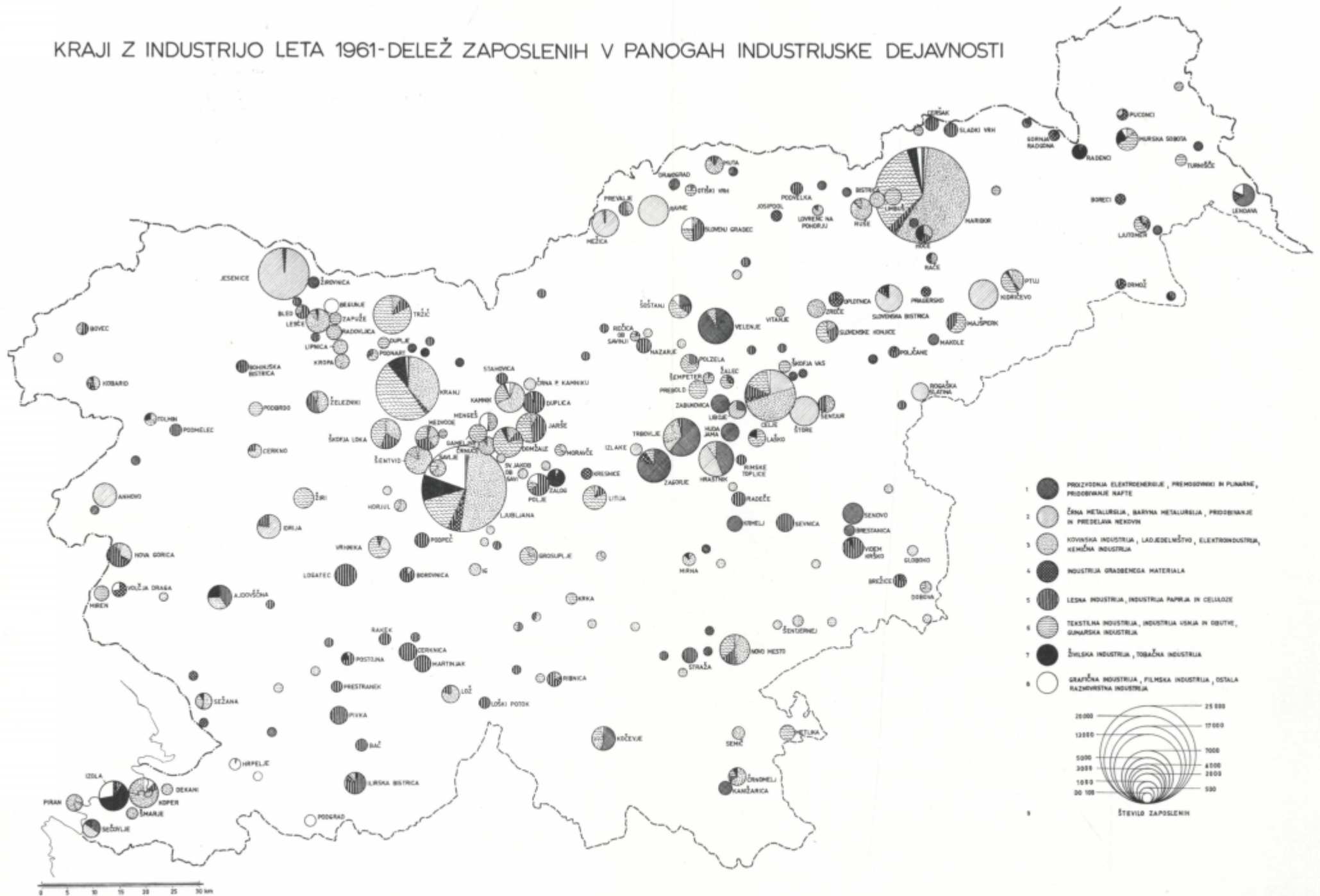
4   ○   KRAJ Z MANJ KOT 100 ZAPOSLJENI V INDUSTRIJI

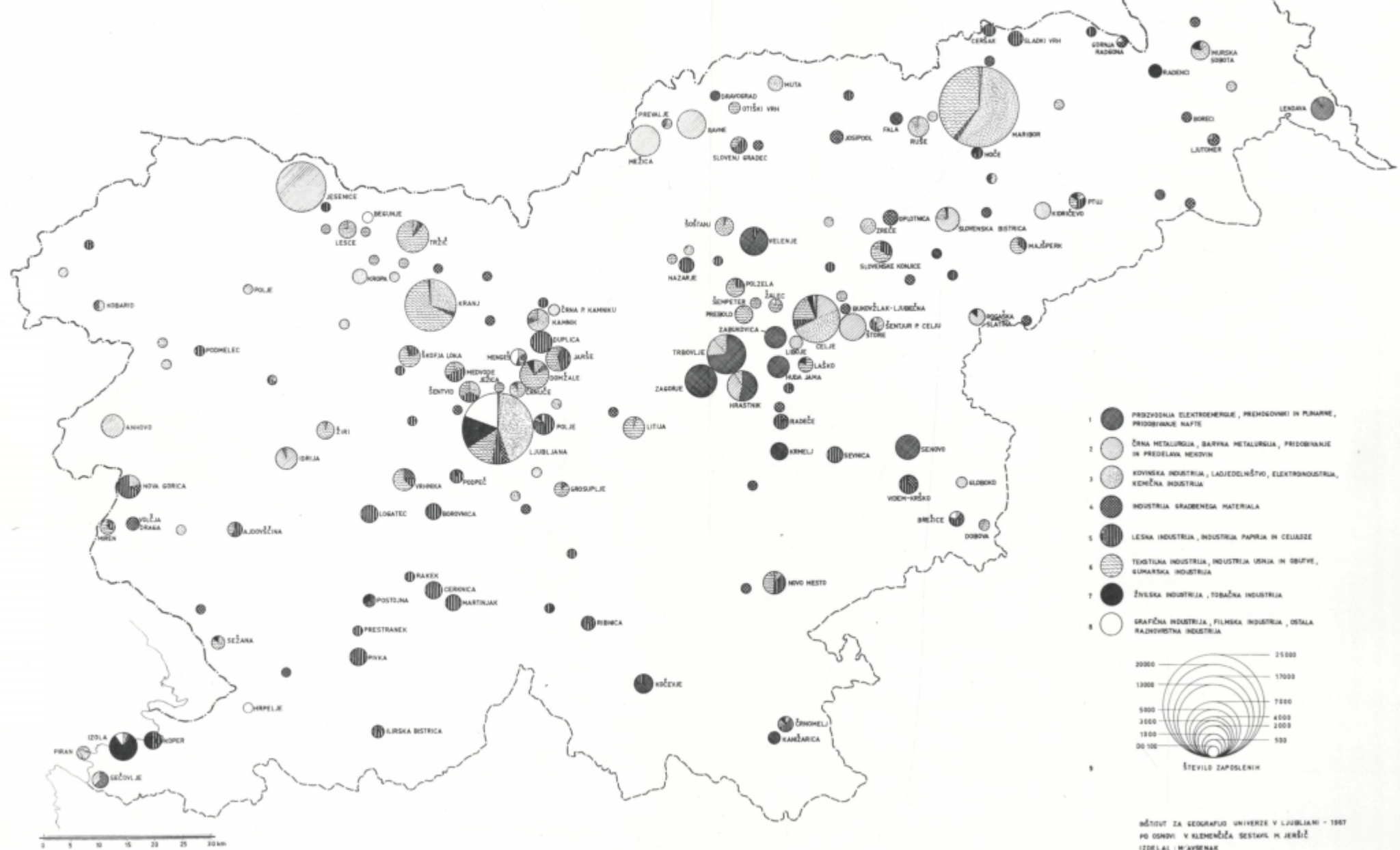
KRAJI Z INDUSTRIJO LETA 1966-DELEŽ ZAPOSLENIH V PANOGAH INDUSTRIJSKE DEJAVNOSTI

KRAJI Z INDUSTRIJO LETA 1961-DELEŽ ZAPOSLENIH V PANOGAH INDUSTRIJSKE DEJAVNOSTI

KRAJI Z INDUSTRIJO LETA 1951-DELEŽ ZAPOSLENIH V PANOGAH INDUSTRIJSKE DEJAVNOSTI

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI - 1967
 PO OSNOVI V KLEMENČIČA BISTAVI M. JERŠIČ
 IZDELAL M. KAVRŠENAK

Tabela 2

Razmerje med številom zaposlenih v industriji, ki prebivajo v krajih z industrijo in izven njih, skupno in ločeno po spolu v občinah leta 1951 in 1961

Občine	L E T A 1951															L E T A 1961																			
	Skupno število industrijskih zaposilencev					Stanujoči v kraju z industrijo					Stanujoči izven kraja z industrijo					Skupno število industrijskih zaposilencev					Stanujoči v kraju z industrijo					Stanujoči izven kraja z industrijo									
	skupno	moških	% od štev. zap.	žensk	% od štev. zap.	skupno	% od štev. zap.	moških	% od skup. štev. stan. v kraju	žensk	% od skup. štev. stan. v kraju	skupno	% od štev. zap.	moških	% od skup. štev. stan. izven kraja	žensk	% od skup. štev. stan. izven kraja	skupno	moških	% od štev. zap.	žensk	% od štev. zap.	skupno	% od štev. zap.	moških	% od skup. štev. stan. v kraju z ind.	žensk	% od skup. štev. stan. v kraju z ind.	skupno	% od štev. zap.	moških	% od skup. štev. stan. izven kraja	žensk	% od skup. štev. stan. izven kraja z ind.	
Ajdovščina	656	415	63	241	37	301	46	175	58	126	42	355	54	240	68	115	32	1 498	841	66	657	44	512	34	294	57	218	43	986	66	547	55	439	45	
Brežice	579	506	87	73	13	98	17	79	81	19	19	481	83	427	89	54	11	647	508	79	139	21	118	18	90	76	28	24	529	82	418	79	111	21	
Celje	7 894	5 188	66	2 706	34	4 328	55	2 723	63	1 605	37	3 566	45	2 465	69	1 101	31	9 771	6 608	68	3 163	32	2 822	29	1 698	60	1 124	40	6 949	71	4 910	71	2 039	29	
Cerknica	853	460	54	393	46	448	53	259	58	189	42	405	47	201	49	204	51	2 105	1 140	64	965	46	794	38	435	55	359	45	1 311	62	705	54	606	46	
Črnomelj	558	452	81	106	19	255	46	198	78	57	22	303	54	254	84	49	16	1 125	739	66	386	34	393	35	255	65	138	85	732	65	484	66	248	34	
Domžale	3 588	1 790	50	1 798	50	1 549	43	718	44	831	54	2 039	57	1 072	53	967	47	5 523	2 370	43	3 153	57	2 092	38	872	42	1 220	58	3 431	62	1 498	44	1 933	56	
Dravograd	267	148	55	119	45	126	47	84	67	42	33	141	53	64	45	77	55	293	191	65	102	35	75	26	71	95	4	5	218	74	120	55	98	45	
Gornja Radgona	361	243	67	118	33	172	48	121	70	51	30	189	52	122	65	67	35	668	491	74	177	26	281	42	202	72	79	28	387	58	289	75	98	25	
Grosuplje	342	155	45	187	55	64	19	26	41	38	59	278	81	129	46	149	54	992	290	29	702	71	283	29	84	30	199	70	709	71	206	29	503	71	
Hrastnik	2 498	2 063	83	435	17	1 693	68	1 388	82	305	18	805	32	675	84	130	16	3 244	2 399	74	845	26	1 783	55	1 286	72	497	28	1 461	45	1 113	76	348	24	
Idrija	1 177	1 095	93	82	7	906	77	828	91	78	9	271	23	267	99	4	1	1 578	1 273	81	305	19	1 035	66	838	81	197	19	543	34	435	80	108	20	
Ilirska Bistrica	250	205	82	45	18	102	41	81	79	21	21	148	59	124	84	25	16	1 379	896	65	483	35	559	41	349	62	210	38	820	59	547	67	273	33	
Izola	1 570	481	31	1 089	69	1 074	68	353	721	67	496	32	492	32	368	74	2 272	961	42	1 311	58	1 671	74	745	45	926	55	601	26	216	36	385	64		
Jesenice	6 651	5 589	84	1 062	16	4 209	63	3 490	83	719	17	2 442	37	2 099	86	343	14	7 209	6 088	84	1 121	16	4 292	60	3 493	81	799	19	2 917	40	2 595	89	322	11	
Kamnik	2 396	1 552	65	844	35	962	40	692	72	270	28	1 434	60	860	60	574	40	4 094	2 215	54	1 879	46	1 299	32	670	52	629	48	2 795	68	1 545	55	1 250	45	
Kočevje	820	601	73	219	27	507	62	385	76	122	24	313	38	216	69	97	31	1 322	1 009	76	313	24	742	56	566	76	176	24	580	44	443	76	137	24	
Koper	411	218	53	193	47	251	61	140	56	111	44	160	39	78	49	82	51	2 534	1 718	68	816	32	732	29	453	62	279	38	1 802	71	1 265	70	537	30	
Kranj	6 864	3 541	52	3 323	48	4 091	60	2 029	50	2 062	50	2 773	40	1 512	55	1 261	45	11 596	5 656	49	5 940	51	5 751	47	2 729	47	3 022	53	5 845	51	2 927	50	2 918	50	
Krško	1 837	1 606	88	231	12	772	42	658	85	114	15	1 065	58	948	89	117	11	2 428	2 137	88	291	12	962	40	777	81	185	19	1 466	60	1 360	93	106	7	
Laško	1 844	1 356	74	488	26	311	17	159	51	152	49	1 533	83	1 197	78	336	22	1 962	1 421	72	541	28	384	20	223	58	161	42	1 578	80	1 198	76	380	24	
Lenart	55	50	91	5	9	31	56	29	94	2	6	24	44	21	87	3	13	67	57	85	10	15	33	49	28	85	5	15	34	51	29	85	5	15	15
Lendava	1 272	1 141	90	131	10	355	28	290	82	65	18	917	72	851	93	66	7	1 286	925	72	361	28	589	46	378	64	211	36	697	54	547	78	150	22	
Litija	1 125	470	42	655	58	765	68	296	37	469	63	360	32	174	41	186	59	1 587	839	53	748	47	783	49	341	44	442	56	804	51	498	42	306	38	
Ljubljana-Bežigrad	617	338	55	279	45	215	35	100	47	115	53	402	65	238	59	164	41	1 568	776	49	792	51	610	39	292	48	318	52	958	61	484	51	474	49	
Ljubljana-mesto	12 571	7 244	58	5 327	42	9 625	77	5 464	57	4 161	43	2 946	23	1 780	60	1 166	40	19 795	10 021	51	9 774	49	13 458	68	6 455	48	7 003	52	6 337	32	3 566	56	2 771	44	
Ljubljana-Moste-Polje	824	483	59	341	41	274	33	183	67	91	33	550	67	300	55	250	45	1 873	1 057	56	816	44	578	31	363	63	215	37	1 295	69	694	52	601	48	
Ljubljana-Siška	1 689	967	57	722	43	215	13	106	49	109	51	1 474	87	861	58	613	42	3 644	1 643	45	2 001	55	987	27	436	44	551	56	2 657	73	1 207	45	1 450	55	
Ljubljana-Vič-Rudnik	409	276	67	133	33	122	30	80	66	42	34	287	70	196	68	91	32	1 261	591	47	670	53	375	30	171	46	204	54	886	70	420	47	466	53	
Ljutomer	294	238	89	56	19	95	32	79	83	16	17	199	68	159	80	40	20	747	466	63	280	37	172	23	106	62	66	38	575	77	361	63	214	37	
Logatec	1 108	652	59	456	41	455	41	240	53	215	47	653	59	412	63	241	37	1 861	855	46	1 006	54	527	28	219	42	308	58	1 334	72	636	48	698	52	
Maribor-Center	544	419	77	128	23	160	29	119	74	41	26	384	71	300	78	84	22	701	548	78	153	22	263	34	170	72	66	28	465	66	378	81	87	19	
Maribor-mesto	16 730	10 518	63	6 212	37	13 632	81	8 209	60	5 423	40	3 098	19	2 309	75	789	25	25 125	15 857	63	9 268	37	17 836	71	10 260	58	7 576	42	7 289	29	5 597	77	1 692	23	
Maribor-Tabor	1 139	854	75	285	25	534	47	390	73	144	27	605	53	464	77	141	23	2 748	1 969	72	779	28	938	34	703	75	235	25	1 810	66	1 266	70	544	30	
Maribor-Tezno	277	205	74	72	26	145	52	101	70	44	30	132	48	104	79	28	21	806	473	59	333	41	255	32	139	55	116	45	551	68	334	61	217	39	
Metlika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	424	95	22	329	78	194	46	51	26	143	74	230	54	44	19	186	81	
Mozirje	436	303	70	133	30	104	24	77	74	27	26	332	76	226	68	106	32	763	625	82	138	18	182	24	139	76	43	24	581	76	486	84	95	16	
Murska Sobota	694	251	36	443	64	384	55	169	44	215	56	310	45	82	26	228	74	1 316	595	45	721	55	582	44	274	47	308	53	734	56	321	44	413	56	
Nova Gorica	2 705	1 987	73	718	27	1 325	49	907	68	418	32	1 380	51	1 080	78	300	22	3 637	2 995	82	642	18	1 273	35	1 066	84	207	16	2 364	65	1 929	82	435	18	
Novo mesto	989	419	42	570	58	313	32	138	44	175	56	676	68	281	42	395	58	3 414	1 776	52	1 638	48	1 082	32	454	42	628	58	2 332	68	1 322	57	1 010	43	
Ormož	91	87	96	4	4	46	51	42	91	4	9	45	49	45	100	—	—	153	116	76	37	24	49	32	35	71	14	29	104	68	81	72	23	28	
Piran	707	661	93	46	7	471	67	429	91	42	9	236	33	232	98	4	2	1 200	1 017	85	183	15	615	51	516	84	99	16	585	49	501	86	84	14	
Postojna	760	495	65	265	35	390	51	245	63	145	37	370	49	250	68	120	32	1 172	686	59	486	41	446	38	233	52	213	48	726	62	453	62	273	38	
Ptuj	1 593	1 021	64	572	36	909	57																												